

Nástin organizačního vývoje 5. brigády Pohraniční stráže Cheb v letech 1951–1990

Pavel Vaněk

Téma tzv. ochrany státní hranice v době komunistického režimu se jako dílčí či stěžejní vyskytuje v řadě publikací, jejichž náplní jsou pokusy československých občanů řešit životní situaci svou, event. svých blízkých, emigrací, životu nebezpečným překonáním státní hranice střežené Pohraniční stráží. Tituly s touto tematikou dnes existují v poměrně široké škále od prozaických děl přes memoáry, novinové články po historické publikace a čtenář po nich sahá jak pro společenskou závažnost tématu, tak pro možnost konfrontovat s tím vlastní zážitky.

Čteme-li o úspěšných nebo nezdařených pokusech překonat státní hranici, sledujeme projevy systému tzv. ochrany státní hranice prováděného Pohraniční stráží jakoby z vnějšku. Náš příspěvek se proto snaží doplnit tuto perspektivu o pohled dovnitř systému. Konkrétně se zaměřuje na analýzu jednoho z jeho aspektů – organizačního. Tento aspekt je pak podáván na případu jedné pohraniční brigády, což byl útvar Pohraniční stráže, který v daném úseku státní hranice zodpovídal za provádění její tzv. ochrany.

Podotkneme, že sestava útvarů Pohraniční stráže (PS), známá v posledním roce komunistického režimu, nemá svůj přímý počátek shodný s rokem počátku komunistického režimu. Její „zpoždění“ vůči roku 1948 bylo dáno vývojem představ komunistického vedení o volbě prostředků ke znemožnění ilegálních přechodů státních hranic, transformací těchto záměrů v konkrétní plány resortem vnitra, resp. národní bezpečnosti, jehož součástí Pohraniční stráž byla, a také dobou praktické realizace. Proto přímá cesta k roku 1989 jak z hlediska způsobu střežení státní hranice, tak z hlediska jeho organizačního zajištění vede „až“ od počátku roku 1951.

Tento článek se tedy snaží zachytit v určitých časových etapách organizační vývoj jednoho z těchto útvarů, pohraniční brigády, jejíž velitelství sídlilo v Chebu, od jejího ustavení a započetí střežení státní hranice po ukončení činnosti. Vzhledem k omezenému prostoru i k dosavadnímu stavu výzkumu se však nejedná o zevrubný popis peripetií organizačního vývoje brigády. Tím, že stať je zpracována na základě pořádacích a zpřístupňovacích prací na archivním fondu této brigády, zmiňuje předcházející vývoje v této oblasti jen z pohledu započetí činnosti chebské brigády. Na druhé straně časového intervalu je sledován organizační vývoj této brigády až na konec éry socialistického Československa, čímž může přispět ke zkoumání organizace a praxe

bezpečnostních složek u nás. Vzhledem k zaměření tohoto článku na chebskou brigádu poznamenejme, že dosavadní literatura se zabývala Pohraniční stráží spíše jako celkem a všimá si v organizačním ohledu základních událostí, přičemž z pochopitelných důvodů neobsáhla celé období 1948–1989. Proto jsme se ve své práci opřeli především o prameny organizačního charakteru, jako byly zejména organizační tabulky, výkazy počtů a akty řízení – ať brigádní nebo z velitelství Pohraniční stráže či ministerské.¹ Od počátku roku 1951 působící tzv. nová sestava Pohraniční stráže (PS) Ministerstva národní bezpečnosti, tvořená pěti pohraničními brigádami na hranici s NSR a čtyřmi pohraničními oddíly na hranici s NDR a Rakouskem, nahradila na stejném úseku tzv. starou sestavu PS o šesti praporech (přes 6 000 pohraničnicků) při takřka trojnásobném nárůstu pohraničnicků. Nárůst se uskutečnil dle dohody mezi Ministerstvem národní bezpečnosti a resortem obrany, na jejímž základě převzalo velitelství PS k doplnění početních stavů od čs. armády pluky 13. pěší divize a 64. pěší pluk. Chebská brigáda PS, označená zprvu jako 1. brigáda (krycí označení PS-útvár 8842 Cheb), zaujala se svými čtyřmi pohraničními prapory o 25 pohraničních rotách střežení 124,3 km státní hranice s NSR a NDR na přelomu let 1950 a 1951, když převzala část úseku jednoho z útvarů tzv. staré sestavy PS, praporu PS Karlovy Vary.² Do zformované brigády, kterou tvořili vojáci bývalého pěšího pluku č. 46 Aš a jejímž velitelem se stal František Okrouhlík, dosavadní velitel tohoto pluku, byli začleněni ze staré sestavy pohraničníci, jejichž jednotky spadaly do úseku chebské brigády, tedy z rot Aš, Cheb a jejich čet a čtyři Starý Hrozňatov z roty Lázně Kynžvart.³

Ministerstvo národní bezpečnosti chtělo zaujetím nové sestavy PS nahradit dosavadní pochůzkovou službu příslušníků SNB (tito byli v roce 1950 posílení vojáky) na státní hranici vojskovým střežením státní hranice s větší hustotou pohraničnicků a s využitím dalších podpůrných opatření. Ve srovnání s dosavadním vývojem leccos signalizovalo i to, že ustavení nové sestavy Pohraniční stráže bylo také doprovázeno vydáním některých norem, jako byly zákon č. 69/1951 Sb. o ochraně státních hranic z 11. 7. 1951, nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb. ze dne 14. 7. 1951

1 Srov. např. *Stručný přehled dějin Pohraniční stráže*. Praha 1986; HOLUB, Ota: *Vývoj Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra v letech 1948–1960*. Praha 1978; PULEC, Martin: *Nástin organizace a činnosti ozbrojených pohraničních složek v letech 1948–1951*. In: *Securitas imperii* 7. Praha 2001, s. 55–96. K situaci na Slovensku v kvalitním nástinu ŠTAIGL, Jan: *Ochrana štátnej hranice Slovenska v rokoch 1950–1966*. In: *Vojenská história* 4, 2000, č. 3–4, s. 53–78. Pro potřeby tradice brigády zpracovali RICHTER, Václav – KOČÍ, Rudolf – ČÍSAŘOVÁ, Božena: *Historie a současnost svazku Pohraniční stráže v Chebu*, strojopis, Cheb 1983. Viz Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV) Brno-Kanice, fond (dále jen f.) 2342 – 5. brigáda PS Cheb, inv. j. 1419. K období 1945–1950 sepsal KOČÍ, Rudolf: *Příspěvek ke tradicím Pohraniční stráže v letech 1945–1950 v současném úseku svazku Pohraniční stráže v Chebu*, strojopis, Cheb, 1983. Tamtéž, inv. j. 1420.

2 AMV Brno-Kanice, f. 2357 – Hlavní správa PS, karton (dále jen k.) 7, Situační zpráva štábu velitelství PS, b. d. (březen 1951). AMV Brno-Kanice, f. PS, inv. j. 153. Srov. k tomu *Vojenské dějiny Československa*, 5. díl (1945–1955), Praha 1989, s. 494n.

3 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 4, čj. 1544 taj./1950 z 12. 12. 1950; tamtéž, Číselná organizace PS útvaru 8842 Cheb, 5. 12. 1950.

o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně a nové ustanovení o pohraničním území č. S-2231/40-taj.-51 vydané 28. 4. 1951 rovněž ministrem národní bezpečnosti.⁴

5. pohraniční brigáda v letech 1951–1955

Vytvoření organizační struktury (1951–1952)

Prvotní sestava 1. brigády PS byla tvořena dle organizačních tabulek vydaných v závěru roku 1950, jimž chyběla zkušenost z výkonu služby a které se tudíž v leccems ukázaly jako předimenzované a v jiném zase nedostačující. Z tohoto pohledu byl obecným znakem brigády v roce 1951 dodatečný výskyt některých nových strukturálních prvků. Od roku 1952 je pohraniční brigáda ve svém složení stabilnější, což je dáno i reflexí zkušeností z dosavadního fungování. Brigádu lze chápat jako strukturální celek skládající se z velitelství brigády a jemu přímo podřízených jednotek, záložního praporu (od organizační změny v lednu 1952 záložního oddílu), poddůstojnické školy, velitelství čtyř pohraničních praporů (od organizační změny v březnu 1953 pěti) a jim přímo podřízených jednotek, pohraničních rot. Vývoj jednotlivých strukturálních prvků nejprve nastíníme v období prvních pěti let, které je ohraničeno rokem 1951, kdy došlo k ustavení pohraničních brigád, následným budováním systému ochrany státní hranice, a rokem 1955, kdy stažení vojsk válečných spojenců z Rakouska zapříčinilo změny složení pohraničních brigád.

Chebská brigáda⁵ tedy byla v roce 1951 strukturou o čtyřech pohraničních praporech, s 25 pohraničními rotami. Její pohraniční rota (61)⁶ měla tři pěší družstva (každé z nich mělo předepsáno po 13 pohraničnicích), čtyřčlenné družstvo psodůů a vedle velitelského družstva (5) v čele se staršinou roty a hospodářského družstva (účetní a dva kuchaři) bylo do její struktury začleněno družstvo těžkých kulometů (5), tedy obsluha jednoho těžkého kulometu.⁷

Velitelství praporu mělo čítat 108 pohraničnicků. Tento systemizovaný počet zahrnoval jak vlastní velitelství (36), tak velitelství přímo podřízené jednotky⁸ (72). Vlastní velitelství se skládalo z užšího velitelství (velitel praporu, zástupce pro věci politické, zástupce pro týl, dva řidiči), štábu (13) v čele s náčelníkem, politického oddělení (3) a týlu (15), v jehož rámci působila také praporní ošetřovna. Jednotky přímo podřízené byly tvořeny záložní (50) a spojovací (22)

4 Znovu vydané společně s dalšími normami ve formě prováděcích předpisů k zákonu č. 69/1951 Sb. tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti (dále jen TR MNB) č. 29 z 13. 11. 1951. Viz AMV Praha, f. A 2/1.

5 Od března byl stanoven pro vnitřní a služební styk rozkazem ministra národní bezpečnosti č. 9 z 19. 3. 1951 název 5. chebská pohraniční brigáda MNB. Zatímco dosavadní číselné označení bylo motivované geograficky, u nového nelze motivaci určit. Jistou možností se zdá být hypotéza, že šlo o shodu s 5. rotou Pohotovostního pluku 1 NB, která přišla do Chebu 31. 7. 1945. Viz RICHTR, V. – Kočí, R. – ČÍSAŘOVÁ, B.: *c. d.*, kap. II., s. 1.

6 V závorkách jsou udávány plánované (systemizované) počty.

7 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 1, tab. VII/1.

8 Jednotky velitelství brigády/praporu přímo podřízené – tehdejší termín pro jednotky dílem podřízené funkcionářům štábu (jednotky záložní, spojovací, ženijní), dílem funkcionářům týlu (dopravní, hospodářské).

četou.⁹ Na úrovni velitelství brigády se plánovalo 280 míst, z toho vlastní velitelství čítalo v ideálním případě 131, zbytek (105) jednotky velitelství brigády přímo podřízené. Vlastní velitelství se skládalo z užšího velitelství (velitel oddílu, zástupce pro věci politické, zástupce pro týl a pobočník), ke kterému byl přiřazen pětičlenný sekretariát velitele oddílu, dále štábu (45) s pěti odděleními (operativní, zpravodajské, školní, kádrové a osobní, spojovací), politického oddělení (11), týlu (58), jenž se členil dále na oddělení proviantní, výstrojní, výzbrojní, ubytovací, oddělení automateriálu a zdravotní, včetně brigádní nemocnice. Konečně v rámci velitelství působilo finanční oddělení (3).¹⁰ Tyto čtyři zmíněné sektory zůstanou i v dalším období základními prvky struktury velitelství a budou přechodně doplňovány dalšími prvky: v prvním roce existence brigády to mělo být pětičlenné velitelství kasáren. Do přímo podřízených jednotek patřila velitelská četa (29) se třemi družstvy, ženijní četa (31), spojovací rota (59) se štábní spojovací četou a stavební spojovací četou a dopravní četa (30).¹¹ Strukturálním znakem, jedním ze dvou, který na první pohled odlišoval chebskou brigádu (a pohraniční brigády na hranici s NSR obecně) od pohraničních oddílů na hranici s Rakouskem a s NDR, byla existence záložního praporu s plánovaným počtem 440 pohraničnicků.¹² Sestava jednotek tohoto praporu byla projektována skutečně impozantně: tři úderné roty (282) – každá se dvěma pěšími četami, jednou kulometnou četou a hospodářským družstvem. Součástí tohoto praporu měla být četa obrněných vozů („četa útočné vozby“) a četa minometů (26) se čtyřmi minomety, dále pak spojovací četa, zákopnická (tj. ženijní) četa a autočeta. Druhým odlišujícím znakem, který však nebyl v úvodních tabulkách zakomponován, byla poddůstojnická škola¹³ pěšího a kulometného směru. V období roku 1951 do 1. 11. 1951 udává chebská brigáda plánovaný počet 2 670,¹⁴ k 1. 11. 1951 jsou předepsané počty nižší (2 622),¹⁵ což v té době souvisí s překvalifikováním záložního praporu záložní oddíl.

Nastíněné schéma brigády z počátku roku 1951 bylo záměrem, jehož aplikací mělo být dosaženo nepropustného střežení státní hranice a jenž vyjadřoval z pohledu panujícího režimu důležitost hranice s NSR ve srovnání s rakouskou hranicí a náročnost zvoleného způsobu ochrany hranice co do lidské síly a pomocné techniky. Jestliže by totiž při srovnání chebské brigády např. se znojenským oddílem oba srovnávané útvary chránily takový úsek státních hranic, kdy by na rotu, ať jižní nebo západní,

9 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 1, tab. V/1.

10 Tamtéž, tab. II/1.

11 Tamtéž.

12 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 1, tab. IV/1. Na tzv. vedlejší směru střežení působily v roce 1951 oproti brigádám početně slabší pohraniční oddíly. Postupně však docházelo k jejich strukturálnímu i početnímu přibližování brigádám na západní hranici, což bylo od roku 1952 vyjádřeno i slovem brigáda v názvu.

13 Zřízeny v brigádách PS k 15. 1. 1951, ukončeny koncem května. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 7, Situační zpráva štábu velitelství PS, březen 1951.

14 Tamtéž, k. 11, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 1. 4. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda; tamtéž, k. 12, Číselný přehled... k 1. 7. 1951; tamtéž, k. 13, Číselný přehled... k 1. 8. 1951.

15 Tamtéž, k. 14, Číselný přehled... k 1. 11. 1951.

případl stejný střežený úsek, pak by nám při zahrnutí pouze prvosledových rot vycházela průměrná hustota vojskového střežení západní hranice jedenapůlkrát vyšší než na hranici jižní díky vyššímu systemizovanému počtu západních rot. Jenže ve skutečnosti střežila chebská brigáda 124,3 km státní hranice¹⁶ a znojemský oddíl naopak 204 km.¹⁷ Ve znojemském případě tedy připadlo v pohraničních rotách na kilometr 4,02 pohraničnicků,¹⁸ zatímco v chebském 12,27 pohraničnicků na jeden kilometr; tedy více než třikrát. Zjevná preference útvarů ochrany západní hranice, jejímž reprezentantem chebská brigáda je, nám vystoupí ještě zřetelněji, odečteme-li z položek chebské brigády střežení úseku hranice s NDR. Na hranici s NDR mělo být ideálně dosaženo chebskou brigádou hustoty 6,56 na kilometr, což je srovnatelné se znojemskou situací. Ovšem na hranici s NSR se dokonce dostaneme k číslu 15,77 pohraničnicků na kilometr. Na zvýšenou vybavenost či příslib vybavenosti vojenskou technikou, jako těžký kulomet na rotě, výzbroj záložního oddílu (obrněné vozy, minomety), kterou lze podle našeho názoru přičíst také dobovým válečným plánům, ovšem nemůžeme hledět jako na prioritu Pohraniční stráže. To podstatné je, že ke službě na hranici mohl být nasazen vyšší počet pohraničnicků, byť kmenově zapsaných jinde než v pěších družstvech pohraničních rot. K tomu ještě věc na pohled organizačně okrajová, ovšem rovněž vypovídající o preferenci západní hranice:¹⁹ nová sestava PS byla zaujata, alespoň dle hlášení, na jihu koncem ledna 1951,²⁰ na západě ovšem již počátkem ledna.

V chebském případě bylo během prvního roku zformováno velitelství brigády dle požadované struktury a počtů. V čele oddělení štábu stáli příslušní náčelníci oddělení, kteří měli k dispozici referenty, často ale ne písaře a kresliče.²¹ Rovněž náčelníci týlových oddělení již měli personálně obsazena místa účtovatelů, skladníků a písařů, měli však nouzi o řemeslně zdatné vojáky základní služby pro obsazení postů sedlářů, krejčích, opravářů bojové techniky apod.²² Na rozdíl od tabulkových požadavků byla řada důstojnických funkcí zastávána poddůstojníky z povolání a poddůstojnické funkce zase vojáky základní služby.²³ Záhy se ve štábu dospělo k první korektuře struktury, když zde bylo zřízeno šifrovací oddělení.²⁴ Jednotky přímo podřízené velitelství

16 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 336, k. 128, čj. 001/01-OS-1953, Situační zpráva 5. chebské brigády za rok 1952 pro kolegium ministra. (b. d., počátek ledna 1953).

17 AMV Brno-Kanice, f. 2341 – 4. brigáda PS Znojmo, k. 11, čj. PS-001220/11-OS-51 z 3. 7. 1951.

18 Znojemský oddíl PS měl na pohraničních rotách systemizováno 820 pohraničnicků.

19 Pojem „západní hranice“ je zde spíše politický než geografický. Synonymně jej používáme s výrazy „hranice s Bavorskem“, „hranice s NSR“ atp.

20 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 4, čj. PS-006/01-51, 12. 1. 1951: velitelé praporů oddílů měli hlásit provedení všech rozkazů 26. 1. 1951. Totéž potvrzuje i situační zpráva štábu velitelství PS. Viz tamtéž, k. 7, bez data (březen 1951) a čj.

21 Srov. AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 13, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 1. 8. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda.

22 Tamtéž, k. 14, 1951, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 31. 10. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda.

23 Tamtéž.

24 Od února bylo započato se zřizováním šifrovacích oddělení u brigád. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 7.

brigády se ustavují dlouhodoběji. Jejich rámcem byla pomocná rota, z níž se postupně vydělují spojovací rota a dopravní četa,²⁵ zatímco velitelská i ženijní četa zůstávají součástí pomocné roty, která se po zbytek roku alternativně nazývá velitelská.²⁶

S příchodem prvních nováčků k brigádě v červenci 1951 se ve výkazu objevilo i výcvikové středisko.²⁷ Místo dřívější dopravní čety (30) pak vzniká automobilní rota, která zajišťuje výcvik řidičů brigády. Spojovací rotě chybí spojaři – ti mají být školeni v poddůstojnické škole spojovací v Litoměřicích. Místo tabulkami předepsaného záložního praporu byl zformován záložní oddíl se třemi pěšími četami po třech družstvech, jednou četou těžkých kulometů, minometnou četou a četou obrněných vozidel.²⁸ Jak již bylo řečeno, první rok s sebou přinesl také nutnost organizovat vzdělání budoucích poddůstojníků v brigádní poddůstojnické škole. Se dvěma školními rotami o dvou četách pěších a jedné kulometné se objevuje ve výkazu brigády opět až na konci října²⁹ v časové návaznosti na ukončení výcviku nováčků a jejich nástupu služby na státní hranici cca 17.–18. 10.³⁰

Čtyři známé přehledy chebské brigády z roku 1951 a výchozí organizační tabulku brigády rekapituluje a svým způsobem uvádí na pravou míru po výše naznačených změnách výkaz počtů 5. brigády k 1. 1. 1952.³¹ Vzhledem k tomu, že nová organizace brigády je vydána v polovině ledna, lze s určitou nadsázkou říci, že pro chebskou brigádu nezačíná další rok existence 1. lednem, ale až polovinou ledna, kdy je schválena nová organizace PS na rok 1952.³² Zatímco k roku 1951 jsme zmínili výchozí organizační strukturu brigády jen letmo, pro rok 1952 budeme podrobnější ze dvou důvodů: jednak tyto organizační tabulky vznikly již na základě určité zpětné vazby prvního roku fungování nové sestavy, jednak budeme od této struktury odvozovat difference v dalších letech.

Sestava pohraničních rot zůstává i po tomto datu na stejném počtu 25 rot ve čtyřech pohraničních praporech. Rota se oproti minulému roku jak počtem (61), tak strukturou (3 pěší družstva po 13, družstvo obsluhy těžkého kulometu, družstvo služebních psů) nemění.³³ Oproti loňským, prvotním tabulkám je včleněno dosavadní samostatné

25 Poprvé k 1. 8. 1951. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 13, 1951, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 1. 8. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda. Do 1. 7. součástí pomocné roty 4 čety bez specifikace. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 11, Číselný přehled 5. chebské pohraniční brigády k 1. 4. 1951 a tamtéž, k. 12, Číselný přehled... k 1. 7. 1951.

26 Tamtéž, k. 14, 1951, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 31. 10. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda.

27 Tamtéž, k. 13, 1951, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 1. 8. 1951, 5. chebská pohraniční brigáda.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž. Také dále: AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 30, 1952, Číselný přehled kmenového početního stavu příslušníků PS ke dni 1. 2. 1952, 5. chebská pohraniční brigáda.

30 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 7, Zpráva o činnosti Pohraniční stráže za dobu od 1. 1. 1951 do 31. 10. 1951, bez čj., dat. 1. 11. 1951.

31 Tamtéž, k. 28, čj. PS-0027/14-OS-52.

32 Schválena dnem 15. 1. 1952 TR MNB č. 7/1952. Viz AMV Praha.

33 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 23, Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB č. 7/1952, opravená dle TR MNB č. 66/1952. Tamtéž, k. 28.

hospodářské družstvo roty (účetní a dva kuchaři) do velitelského družstva, kterému velí staršina roty. Velitelské družstvo je ovšem jiné než loňské i tím, že místa dvou radistů jsou nahrazena jedním telefonistou a vozkou a místa tří motocyklistů jsou nahrazena třemi jezdci. Vedle dvou tažných koní je pak této rotě předepsáno i 6 jezdeckých koní, což svědčí o snaze relativně pružně pokrýt úsek roty. Je ovšem iluzorní domnívat se, že by každá rota takto vysokým počtem jezdeckých koní mohla v roce 1952 v praxi disponovat. Přesto je důraz na koně v této době svědectvím, že roty nebylo možno vybavit dostatečným počtem motocyklů a že zařazení koní reflektuje poznání, že pro mnohé účely se v té době koně, vzhledem k terénu, hodí lépe než motocykly (kontrola orného pásu, atp.).

Jestliže jsme dosud neprovedli přiřazení jednotlivých rot pohraničním praporům, bylo tomu tak proto, že z pramenů roku 1951 by se tak činilo jen s obtížemi. Z prvního dochovaného schématu (viz tab. 1) zjišťujeme, že první dva prapory brigády měly po sedmi rotách, další dva 6 a 5 rot.

Tab. 1. Dislokace 4 praporů a 25 prvosledových rot chebské brigády v červenci 1952.³⁴

1. prapor Hranice (PSú-7883)	2. prapor Aš (PSú-7836)	3. prapor Cheb (PSú-7862)	4. prapor Cheb (PSú-7895)
1. rota Trojmezí I (PSú-6888)	8. rota Krásná (PSú-6838)	12. rota Libá (PSú-6832)	21. rota Svatý Kříž (PSú-6898)
2. rota Trojmezí II (PSú-6883)	9. rota Selbská (PSú-6833)	16. rota Dubina (PSú-6868)	22. rota Slapany (PSú-6893)
3. rota Pastviny (PSú-6886)	10. rota Nový Žďár (PSú-6836)	17. rota Pomezná (PSú-6863)	23. rota Starý Hrozňatov (PSú-6896)
4. rota Újezd (PSú-6889)	11. rota Polná (PSú-6839)	18. rota Pomezí n. Ohří (PSú-6866)	24. rota Kozly (PSú-6899)
5. rota Štítary (PSú-6882)	13. rota Hazlov (PSú-6834)	19. rota Horní Kunreuth (PSú-6869)	25. rota Mýtina (PSú-6892)
6. rota Krásňany (PSú-6884)	14. rota Dolní Paseky (PSú-6831)	20. rota Svatá Anna (PSú-6862)	
7. rota Celnice (Ebmath) (PSú-6881)	15. rota Doubrava (PSú-6835)		

Předešlá tabulka je výchozí pro diskusi, zda tato dislokace platila od počátku sestavy brigády. Krycí čísla rot, která jsme do tabulky uvedli, známe v úplnosti až k 1. 9. 1952; sice jen s pořadovými čísly rot bez současného uvedení jejich názvů, jelikož však nebyla mezi červencem a zářím žádná organizační změna zachycena, lze

³⁴ Tamtéž, k. 37, Dislokace PS útvarů r. 1952, přehled vyhotoven nejpozději 24. 7. 1952. V závorkách jsou uvedeny krycí názvy, jejichž typické užití bylo v neutajovaných písemnostech, ve styku s orgány státní správy a veřejností.

tato krycí čísla přiřadit názvům rot.³⁵ Porovnáním krycích čísel rot lze dojít k určitým závěrům v jejich konstrukci.³⁶ Z toho pak lze soudit, že prvotním záměrem bylo, aby 1. prapor měl podřízenou 1. až 7. pohraniční rotu, druhý prapor 8. až 15. rotu, třetí a čtvrtý prapor pět rot, 16. až 20., resp. 21. až 25. rotu. Jedna z rot tedy přešla ke 3. praporu, jenž má nyní 6 rot. Jak bylo zjištěno, stalo se tak ještě před 1. 1. 1951, tudíž tabulka uvedená výše skutečně přesně přiřazuje pohraniční rotu k jednotlivým praporům od počátku zaujetí sestavy.³⁷ Fakt, že ke 3. praporu Cheb přešla zrovna 12. rota a ne rota z konce číselné řady rot 2. praporu, vyplývá z toho, že sestava rot 2. praporu, který střežil v ašském výběžku hranici s NSR a také protilehlou hranici s NDR, byla číslována v tomto pořadí: nejprve rotu na hranici s NSR od západu na východ a po nich opačným směrem rotu podél hranice s NDR. Jelikož tedy úsek 12. rotu navazoval na úsek původní první rotu 3. praporu, bylo toto řešení nejjednodušší možností, jak ulehčit 2. praporu řízení jeho rot. Rozdíl mezi počty rot u jednotlivých praporů chebské brigády je zajisté neobvyklý, neboť v zásadě platilo, a v případě brigád na hranici s NSR (Planá, Poběžovice, Sušice i Volary) bezvýjimečně, že všechny prapory mají stejné počty rot, a to pět. Chebské prapory měly ovšem také po pěti rotách – na hranicích s NSR. Dvě, resp. tři rotu u 1. a 2. praporu nad tento počet střežily hranici s NDR.

Jestliže již víme, kolik rot bylo podřízeno jednotlivým praporům, nabízí se další otázka po jejich změnách v dislokaci. Doklad o tom, že by dislokace dle tabulky výše nebyla původní, máme pouze v případě 13. rotu. Tato rota byla přemístěna během prvního pololetí 1952 do Hazlova z lokality Výhledy.³⁸ Její přestěhování souviselo se změnou zajišťování ochrany státních hranic v ašském výběžku, který byl od listopadu 1951 pojat jako celek do hraničního pásma. Rota Hazlov tedy měla své stanoviště na místě, z něhož bylo možné provoz do výběžku a zpět účinně kontrolovat. I další změna, kterou přinesla nová organizace chebské brigády z ledna 1952, se týkala druhého praporu. Postupně jsou rušeny obě jeho detašované čety, Hvozď (u Aše) a Vojtanov,³⁹ které působily v předešlém roce. Tyto čety netvořily samozřejmě

35 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 29, čj. PS-001408/14-OS-52, Výkaz počtu 5. brigády k 1. 9. 1952.

36 Čtvrtá číslice znamená kódované pořadí rotu v rámci praporu. 1. rotu v praporu – 8, 2. rotu – 3, 3. rotu 6, 4. rotu – 9, 5. rotu 2, 6. rotu 4, 7. rotu 1, 8. rota 5. Třetí číslice udává příslušnost rotu k praporu: rotu 1. praporu mají 8, rotu 2. praporu 3, rotu 3. praporu 6, rotu 4. praporu 9. Kódovací řada číslic je tedy stejná. První číslice (6) říká, zda to byla brigáda či oddíl, ke kterému rota příslušela, a druhá číslice (8) stanovuje, ke kterému útvaru rota příslušela – byla to brigáda s pořadovým číslem 1. Porovnáním číselných kódů ostatních brigád a oddílů a jejich jednotek zjišťujeme, že tvorba prvního čísla čtyřčíslí byla poněkud odlišná než u zbývajících tří číslic. Rozlišení, zda jde o jednotku brigády či oddílu bylo dáno právě tím, že všechny brigády začínaly 8 a oddíly 5. Odtud pak sestupně byly číslovány další strukturální úrovně. Prapor brigády měl 7, kdežto prapor oddílu (resp. od roku 1952 brigády na vedlejším směru) začínal číslicí 4. Analogicky pak rotu začínaly šestkou, resp. oddílové trojkou. Viz AMV Brno-Kanice, f. PS, k. XI, čj. Rd-002677/1-50, Velitelství PS, brigády a prapory v brigádě – krycí čísla (vznik v listopadu 1950).

37 Stalo se tak ještě před tím započítáním střežení státní hranice brigádou. V listopadu 1950 je 12. rota předpokládána ještě u 2. praporu (AMV Brno-Kanice, f. PS, k. XI, čj. Rd-002677/1-50), v prosinci 1950 již je první rotou 3. praporu. Viz tamtéž, k. XI, 18. 12. 1950, Organizace brigády – zaujetí nové sestavy – přeskupení sil a prostředků (návrh rozkazu velitele 1. brigády PS).

38 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, příloha k čj. PS-001032/11-OS-52 z 5. 7. 1952.

39 Tamtéž.

zvláštní položky tabulkových počtů, položky kmenových počtů však ano: bývalo k nim přiveleno asi 25–27 pohraničnicků, tj. asi polovina tehdy obvyklého kmenového počtu pohraničnicků v rotě. K 1. 1. 1952 byly uváděny jako odloučené čety u 9. a 13. roty, od února do května je zmiňována jen detašovaná četa u 13. roty (tj. Vojtanov). Od června již nebyla vykazována žádná.⁴⁰

Po změnách na pohraničních rotách si nyní povšimneme změn na dalších úrovních brigády. Velitelství brigády reflektuje zkušenosti prvního roku ve svých organizačních tabulkách velmi podstatně⁴¹ (viz příloha č. 1). Pomineme-li některá formální přejmenování funkcí jako např. zástupce pro politické věci na zástupce pro věci politické (ZVP), přednostů oddělení na náčelníky oddělení, pobočnicků na přidělené důstojníky a rušení míst zástupců přednostů oddělení (jsou místo nich místa referentská), dochází zde k řadě strukturálních přesunů. Tzv. užší velitelství zůstává beze změn (velitel brigády, ZVP, zástupce pro tyl, přidělený důstojník). Kancelář (5) však není již uváděna u něj, nýbrž je začleněna (i pro následující léta) jako jedno z oddělení štábu. Ve štábu jsou vedle náčelníka štábu mimo vlastní strukturu oddělení umístěni jeho přidělení důstojník, chemický náčelník, což bylo avizováno již v místech věnovaných roku 1951, a nově ženijní náčelník, který nahrazuje referenta ženijní služby. Proto také klesá počet míst na operačním (dříve operativním) oddělení na 8. Zpravodajské oddělení štábu posiluje ze 13 na 15: o dva referenty je posílen jeho referát obranný, o jednoho referenta referát výzvědný – jedno referentské místo je za zrušené místo zástupce přednosty oddělení. Jedno místo referenta je naopak vzato školskému oddělení (nyní 7), na stejných počtech zůstává bývalé kádrové, nyní organizačně-doplňovací oddělení (5) a již zmiňovaná kancelář. Dosavadní spojovací oddělení je, jak již bylo předesláno ve výkladu k roku 1951, rozděleno na dvě, tj. spojovací (6) a šifrovací oddělení (náčelník a tři šifranti). Štáb je tedy oproti loňskému roku posílen na stávajících odděleních o 4 místa, s převedenou kanceláří pak o 9 na 54.

Sektor II., politický, velitelství brigády (od května 1952 politické oddělení) zůstává na dosavadních počtech (11).⁴² V sektoru III., tylu,⁴³ se změn na funkčních místech jako reflexe problémů se zajištěním chodu brigády objevilo nejvíce. Zůstává zde i nadále zachována dvoučlenná kancelář tylu (nyní vedoucí kanceláře a písař starší) a jednou z formálních změn je v tabulkách to, že je nově stanoveno pořadí tylových

40 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 28, měsíční výkazy počtu 5. brigády od 1. 1. 1952 do 1. 7. 1952.

Odloučená četa Hvozď (u Aše) byla sloučena s 10. rotou Nový Žďár, nikoli tedy se svou původní rotou. Toto prodloužení úseku 10. roty pak může být jedním z důvodů, proč je její úsek z druhé strany zkracován, též vlivem zařazení roty Pata do sestavy v květnu 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, příloha k čj. PS-001032/11-OS-52 z 5. 7. 1952.

41 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 23, Organizace PS na rok 1952, svazek: Neplatné části organizačních tabulek dle TR MNB č. 7/1952, které byly nahrazeny po schválení organizace k 1. květnu 1952, tab. č. 7.

42 V květnu je zvýšeno politické oddělení brigády o jedno vojenské místo a o místa civilního sekretáře a písaře. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 23, svazek Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB 7/1952 a opravená podle TR MNB č. 66/1952 s platností od 1. 5. 1952. Brigáda Cheb.

43 Tamtéž, Organizace PS na rok 1952, svazek: Neplatné části organizačních tabulek dle TR MNB č. 7/1952, které byly nahrazeny po schválení organizace k 1. květnu 1952, tab. č. 7.

oddělení: na místo dosavadního proviantního, výstrojního a výzbrojního začíná nyní posloupnost výzbrojním, proviantním a následně výstrojním; pořadí dalších zůstává beze změn: ubytovací, automobilní, zdravotní, veterinární. Výzbrojní oddělení kleslo z 10 na 7 míst, zejména díky tomu, že jsou zrušena místa pažbáře, soustružníka a jednoho ze tří zbrojířů. Je ovšem také sloučena funkce vedoucího zbrojního skladu a dílny, což je kompenzováno zřízením místa účtovatele materiálu. Proviantní oddělení oslabilo o 2 místa na 8, když byla zrušena, lépe řečeno převedena, tři místa kuchařů a přidáno jedno referentské místo. Vrchní kuchař, dříve správce kuchyně, v oddělení zůstává. Výčet oddělení, která při této organizační změně brigády oslabovala, doplňuje také zdravotní oddělení (z 13 na 9), a to především díky méně velkoryse plánované brigádní ošetrovně, což je znát i terminologicky, neboť dřívější tabulky hovořily o brigádní nemocnici. Místo tří ošetřovatelů jsou zde pouze dva, zrušeno je místo vedoucího skladu, řidiče a zubního technika; měl stačit samotný zubní lékař. Předepsané počty neměnilo oddělení automateriálu, nyní automobilní (8). Mezi odděleními, která navýšila své počty, nalezneme oddělení ubytovací a výstrojní: ubytovací oddělení (9) je prakticky vystavěno nově těmi, kteří mají na starosti správu budov (stavební technik, správce skladu, budov a dílen) a jejich údržbu (elektrikář, zámečnick, truhlář, instalatér). Takřka totéž platilo pro výstrojní oddělení. Zde byla sice funkce vedoucího a správce skladu sloučena v jednu – správce skladu, dílen a prádelny, ovšem k dosavadnímu písaři a skladníkovi jsou přibrány 4 civilní pradelny. Zvýšen byl také počet řemeslníků: k dosavadním dvěma krejčím a dvěma obuvníkům přibyli další dva obuvníci a dva sedláři. Nově bylo začleněno do struktury týlu veterinární oddělení ve složení náčelník oddělení, veterinární zdravotník, podkovář, ošetřovatel. Tímto způsobem se zvyšuje stav týlu z dosavadních 58 na 60 a 4 civilní místa.⁴⁴

Další samostatný sektor (IV.), oddělení finanční, je nyní pětičlenné, doplněné o účtárnu. Ze sestavy mizí velitelství kasáren (dosud 5) a jako nový prvek se objevují vojenské prodejny (3).⁴⁵ To vše zapřičiňuje, že počty velitelství rostou jen mírně ze 131 na 137 a 4 civilní zaměstnanci. Je tomu tak především proto, že mnohá z původně projektovaných míst byla po roce nahrazena potřebnějšími, a tak nebylo třeba zvyšovat tabulková místa o další funkce či profese.

Jednotky přímo podřízené velitelství brigády zvýšily svůj počet z dosavadních 149 na 179.⁴⁶ Na tomto zvýšení se nepodílí velitelská (28) ani ženijní četa (30) – v obou je shodně zrušeno místo zástupce velitele čety: v prvním případě bez náhrady, v druhém je nahrazeno pomocníkem velitele čety – zrušeno, tedy převedeno jinam, je zde místo

44 Po 1. květnu se objevuje v tabulkách týlu brigády 8 uklízeček (civilní místa) na ubytovacím oddělení. Viz tamtéž, svazek Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB 7/1952 a opravená podle TR MNB č. 66/1952 s platností od 1. 5. 1952. Brigáda Cheb.

45 Tamtéž, Organizace PS na rok 1952, svazek: Neplatné části organizačních tabulek dle TR MNB č. 7/1952, které byly nahrazeny po schválení organizace k 1. květnu 1952, tab. č. 7.

46 Tamtéž.

řidiče. Spojovací rota klesá z 59 na 52 míst: jednak ze stavební spojovací čety jsou stažena dvě místa řidičů a zrušena dvě místa stavěčů, jednak ve štábní spojovací četě jsou zrušena dvě místa motocyklistů, ale místo dvou míst mechaniků jsou zde dva mechanici-motocyklisté, zbylí dva mechanici jsou nyní vedeni jako poruchová hlídka. Poslední místo je zrušeno u velitelství roty – opět je to motocyklista. Dopravní četa (dosud 30 míst) roste na dvojnásobek a stává se autorotou (60) o dvou četách a podílí se rozhodující měrou na navýšení počtů jednotek přímo podřízených velitelství brigády. Především jsou sem stažena všechna řidičská místa dosud porůznu rozmístěná u velitelství brigády a také je počítáno i s poddůstojnickou školou. Druhá z čet (16) autoroty má být dopravní četou pro převoz bojových jednotek poddůstojnické školy – byla proto tvořena hlavně řidiči nákladních vozidel. Ve velitelství autoroty (9) je po dvou místech pamatováno mj. na technickou ošetřovnu vozidel a na technickou kontrolní stanici. Novým prvkem je také hospodářská rota brigády (9), mj. se třemi kuchaři, účetním roty a vozkou. Celkem velitelství brigády se svými jednotkami dosahuje počtů 316 a 4 civilních (317 a 14) oproti dosavadním systemizovaným 280.

Jedním z hlavních znaků organizačních změn v chebské brigádě je transformování záložního praporu (s plánovaným počtem 440 pohraničnicků) v záložní oddíl (170).⁴⁷ Snížení předepsaných počtů této záložní jednotky se uskutečnilo takto: velitelství praporu, které bylo početnější než velitelství „normálního“ pohraničního praporu, bylo nahrazeno velitelstvím s 19 místy, včetně velitelského a hospodářského družstva. Dále byla zcela zrušena spojovací četa, jejíž úlohu přebírá velitelské družstvo, a ženijní četa. Dosavadní tři úderné roty s celkem 6 pěšími a 3 kulometnými četami byly nahrazeny třemi pěšími četami a jednou četou těžkých kulometů (100). Zachovány v rozsahu minulého roku zůstaly minometná četa (24) a četa obrněných vozů (13). Dosavadní automobilní četa (41) je nahrazena dopravním družstvem (14). Jestliže se tedy ptáme na zdroje počtů autoroty brigády, je třeba je hledat právě v záložním oddílu u bývalé autočety a dalších jednotek záložního oddílu, kde jsou místa řidičů rovněž zrušena. Dalším případem je převedení dvou míst řidičů od minometné čety k autorotě brigády – ovšem určení těchto řidičů pro minometnou četou zůstává zachováno.⁴⁸

Novým stálým prvkem organizační tabulky chebské brigády se stala poddůstojnická škola pěší určená pro 152 frekventantů, včetně instruktorského a zabezpečovacího personálu, celkem s plánovanými 211 místy.⁴⁹ Výcvik byl zajišťován ve dvou školních rotách (95), v každé bylo po dvou pěších četách a jedné kulometné. Hospodářské zázemí zajišťovala hospodářská četa (12). Je vidět, že úbytek počtů vzniklý reorganizační záložního praporu v záložní oddíl nebyl zřízením poddůstojnické školy ani zda-

47 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 23, svazek Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB 7/1952 a opravená podle TR MNB č. 66/1952 s platností od 1. 5. 1952. Brigáda Cheb.

48 Viz zrušení minometné čety v roce 1955.

49 AMV Brno-Kanice, k. 23, svazek Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB 7/1952 a opravená podle TR MNB č. 66/1952 s platností od 1. 5. 1952. Brigáda Cheb.

leka vyčerpán. V souvislosti se zřízením školních jednotek u brigády je třeba upozornit na jednu „základnost“, která se tímto vnáší do předepsaných počtů. Žáci školy jsou díky ní počítáni dvakrát – jsou sem převeleni od útvarů, kde jsou zapsáni do kmenového počtu jednotek, ale v poddůstojnické škole jsou pro ně vytvořena nová místa – časem si to Hlavní správa PS uvědomí a bude přemýšlet, jak tato systemizovaná místa převést k potřebnějším jednotkám. Nicméně v době, kdy v ní probíhá příprava nových poddůstojníků, přivelených též od jiných brigád, konkrétně v roce 1952 od 3. brigády Karlovy Vary, která poddůstojnickou školu nemá, disponuje velitelství brigády slušnou zálohou pro nenadálé pohraniční operace, navíc zálohou morálně pevnější než příslušníci záložního oddílu. Ti totiž do něj byli mnohdy převelováni z pohraničních rot, když u nich dodatečně nebyl shledán potřebný kádrový profil a nedala se předpokládat potřebná morální úroveň, což s sebou neslo možnost zběhnutí nebo „škodlivé“ působení na kolektiv pohraniční roty.⁵⁰

Pohraniční prapor chebské brigády byl podroben stejně jako záložní prapor rovněž snižování počtů, i když v menší míře.⁵¹ Velitelství má nyní 30 míst a jednotky mu přímo podřízené 70. Z užšího velitelství (velitel praporu, ZVP, zástupce pro týl) bylo odsunuto místo řidiče. Na politickém oddělení bylo zrušeno místo písaře. Řidiči byli odsunuti též od týlu praporu, kde jejich místa byla nahrazena veterinárním instruktorem, podkovářem a vozkou. Z týlu jsou rovněž vyňati 2 kuchaři. Lze říci, že tyto přesuny napodobují příklad velitelství brigády – viz veterinární, stahování šoferů a kuchařů. Jako rámec zabezpečovacích jednotek se tvoří velitelská rota. Jejím součástí se staly jak nově, analogicky s velitelstvím brigády ustaveným hospodářským (3) a dopravním družstvem (10), tak dosavadní spojovací četa (18) a pěší (dříve záložní) četa (36). Spojovací čety jsou sníženy plánované počty na místech telegrafistů a telefonistů a naopak oproti dřívějšímu navýšeny v souladu s praktickými potřebami místa stavěčů. Pěší četa je nyní bez řidičských míst a dotuje velitelství roty.

Na základě nastíněného přehledu vidíme, že v roce 1952 se brigáda oproti předěšlému roku podstatně proměnila, když absolutní změna plánovaných počtů z 2 670 na 2 622 a 4 civilní, resp. od května 2623 a 14 civilních pracovníků byla doprovázena řadou vnitřních změn. Na úrovni velitelství brigády a velitelství praporů došlo k nahrazení řady funkčních míst potřebnějšími, podstatně byl obměněn týl. Stažením některých dalších míst k nově utvořeným jednotkám přímo podřízeným velitelství se měnily jejich počty i struktura. Výrazným zásahem do výchozí organizace bylo také zredukování záložního praporu na oddíl a na jeho úkor vytvoření brigádní poddůstojnické školy.

50 Ještě v roce 1953 konstatuje zápis o předání brigády velké početní změny v záložním oddíle, když jsou stále „*vybírání prověřeni příslušníci a odesílání na 1. sled.*“ Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 43, Zápis o převzetí 5. pohraniční brigády, 8. 5. 1953.

51 Tamtéž, k. 23, svazek Organizace PS na rok 1952 schválená dnem 15. 1. 1952 TR MNB 7/1952 a opravená podle TR MNB č. 66/1952 s platností od 1. 5. 1952. Brigáda Cheb.

Rok 1953 – rozšíření úseku

V roce 1953 pokračuje chebská brigáda do konce kalendářní zimy v dosavadní sestavě. Změna nastala až s organizačními tabulkami schválenými ministrem národní bezpečnosti dne 13. 3. 1953,⁵² které jí přisoudily plánovaný počet 2 757 pohraničnicků a 31 civilních pracovníků oproti loňským 2 623 a 14 civilním. Znamená to nárůst o 5 % na místech pohraničnicků a víc než dvojnásobné navýšení civilních zaměstnanců.

To, co se celkově jeví jako nárůst, vypadá při rozboru změn struktury brigády poněkud odlišně.⁵³ Ve srovnání s rokem 1952 bylo velitelství brigády sníženo ze 138 na 133 vojenských osob a naopak doplněno dalšími civilními pracovníky ze 14 na 31. Užší velitelství brigády se rozrostlo kvůli převedení náčelníka štábu na 5. Ve štábu, kde je vedle náčelníka štábu zrušeno místo jeho přiděleného důstojníka, byla jinak funkční místa celkem stabilní: oddělení operační, školské (přejmenované na oddělení bojové přípravy) a organizačně doplňovací neprocházejí početními ani funkčními změnami. Pouze vnitřní přesun nastal ve struktuře oddělení zpravodajského (15) a rovněž tak kancelář (nově pomocná kancelář) pouze nahrazuje jedno ze svých míst písařem. Dosavadní spojovací oddělení a šifrovací byla sloučena beze změny v systemizovaných počtech; šifrovací oddělení se transformovalo do tříčlenné šifrovací skupiny, přičemž dosavadní náčelník šifrovacího oddělení se stává zástupcem náčelníka spojovacího oddělení pro utajené velení.⁵⁴ Jediným faktickým krácením štábu (52) tedy bylo zrušení místa důstojníka přiděleného náčelníku štábu.

V politickém oddělení, které je posíleno z 12 a 2 civilních na 16 a 3 civilní zaměstnance, je nyní uváděn relativně samostatně klub (7 a 2 civilní zaměstnanci). Pro organizaci týlu bylo v roce 1953 charakteristické, že v rámci jeho jednotlivých oddělení byly vytvořeny, obdobně jako v případě klubu na politickém oddělení, nižší vnitřní celky z míst příslušných dílnám a skladům [např. oddělení dělostřeleckého a technického zásobování (6), z toho zbrojní sklad a dílna 3 místa]. Již dříve zmíněný nárůst civilních zaměstnanců je charakteristický především pro týl. Týl byl sice z dosavadních 60 vojenských míst redukován na 55, ovšem místa civilních zaměstnanců vzrostla z dosavadních 12 (pradleny a uklízečky na výstrojním a ubytovacím oddělení) na přesný dvojnásobek (24). Na proviantním oddělení (9) se o jednoho zvýšil počet skladníků. Výstrojní oddělení své počty neměnilo (13 a 4 pradleny), bylo ovšem vnitřně restrukturalizováno. Místo dvou sedlářů a 4 obuvníků je zde jen polovina z nich, 1 sedlář a 2 obuvníci. Jejich místa zaujali kolář a skladník-pomocník. Funkce referenta a účtovatele materiálu je nyní rozdělena mezi dvě osoby. Na oddělení ubytovacím (4 a 16) byla místa dosud vyhrazená vojákům převedena na civilní. Do-

52 Jak vyplývá z některých materiálů, návrh změn v PS byl vyhotoven již v prosinci 1952 a schválen kolegiem a ministrem národní bezpečnosti dne 12. 3. 1953 a TR MNB č. 46/1953 z 13. 3. 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 37.

53 Tamtéž, k. 46, Tabulky mírových počtů 1953, 5. chebská brigáda.

54 V návaznosti na vydané organizační tabulky řešilo reorganizaci šifrové služby v PS (sloučení se spojovací službou) nařízení náčelníka štábu HS PVS č. 0023 z 30. 4. 1953. Viz tamtéž, k. 104.

savadní místo písaře má být obsazeno civilním pracovníkem, dvě nová místa správců budov výcvikového střediska se rovněž stala civilními. Správce skladu a dílen měl pak podřízeno pět řemeslnických míst, dosud vojenských: truhláře, instalatéra, elektrikáře, zámečníka a zedníka. Tím se tedy počet civilních míst zvýšil na 16, zatímco počet vojenských klesl na 4. Je možné, že za tímto krokem byla snaha dát profesnímu zabezpečení ubytování určitou stabilitu, než jakou bylo možno nalézt v obsazování těchto postů vojáky základní služby. Oddělení automobilní (dosud 8) má nyní 7 a 3 civilní místa. Vedle náčelníka oddělení a staršího písaře je zde autodílna, kde k dosavadnímu správci dílny, automechanikovi, autoelektrikáři a soustružníkovi přibylí další automechanik a civilní místa autoklempíře, lakýrníka a svářeče. Oproti roku 1952 byli přesunuti do nového samostatného oddělení zásobování PHM (2) dosavadní správce skladu a PHM a skladník jako náčelník oddělení a skladník-řidič. Určitými změnami prochází též zdravotní oddělení (9 a 1 civilní), kde bylo zrušeno místo jednoho ze dvou ošetřovatelů a vrchního ošetřovatele. Náhradou za tato místa jsou tři nová: zubní technik, vrchní sestra (civilní) a také zástupce náčelníka ošetřovny. Oddělení veterinární (3) je sníženo o veterinárního ošetřovatele, když zůstal veterinární zdravotník a podkovář. Celkem tedy týl klesl na postech vojenských o 5 na 55, což je ovšem vyváжено využitím civilních zaměstnanců (24), kteří tento úbytek více než nahrazují.⁵⁵ Finanční oddělení bylo pouze rozděleno na vlastní finanční oddělení (3) a účtárnu (2). V tabulkách skončily vojenské prodejny a nově je naopak uváděn personál závodní kuchyně (4 civilní zaměstnanci). Celkem je tedy určitý úbytek vojenských osob na velitelství brigády vedle vnitřních funkčních změn jednak kompenzován jejich nahrazením civilními, jednak jsou pro civilní pracovníky vytvořena další místa (31).

Jednotky přímo podřízené velitelství brigády klesly na svých počtech oproti předšlému roku minimálně, ze 179 na 177. Všechny jednotky, jako velitelská četa (28), spojovací rota (52), ženijní četa (30) a hospodářská rota (9), zůstaly početně na loňských stavech. Zdá se tedy, že jedinou jednotkou, která mění své počty, je automobilní rota: ze 60 na 58. Ovšem změny nastaly ve struktuře zmiňovaných jednotek. Ve velitelské četě je zřízeno na úkor počtů pěších družstev sedmičlenné družstvo tarasnic, ve spojovací rotě jsou nyní dva kurýři místo dosavadní poruchové hlídky. Úbytek v autorotě je dán zrušením místa jednoho ze dvou techniků kontrolní stanice a jednoho řidiče osobního vozidla v četě pro převoz bojových jednotek poddůstojnické školy. Celkově má tedy velitelství brigády i s podřízenými jednotkami 310 tab. míst a ušetřilo tak 7 vojenských tabulkových míst, ovšem při podstatném zvýšení

55 Problémem bylo, že ne vždy se dařilo potřebné civilní zaměstnance získat. A tak museli jejich práci zastat příslušníci základní služby, zejména ze záložního oddílu. Vedle toho byly signalizovány i problémy s obsazením vojenských míst řemeslníků. Upozorňovalo se, že brigáda nedodrжуje skladbu řemeslníků předepsanou tabulkami. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 43, čj. PS-0979/14-OS-53.

počtu civilních pracovníků. Až v polovině roku zvyšuje jejich počet tříčlenné družstvo pro VKR.⁵⁶

V poddůstojnické škole i nadále zůstalo ve dvou školních rotách 152 frekventantských míst v jejich pěších a kulometných četách. Pouze zrušením místa vedoucího skladu učebních pomůcek na velitelství došlo k poklesu na celkových 210. Záložní oddíl byl kosmeticky zmenšen ze 170 na 167, když je v jeho velitelském družstvu zrušena funkce krejčího a obuvníka a v dopravní četě místo řidiče. Díky snížení počtů minometné čety z 24 na 22, které umožnilo ztotožnit družstvo s obsluhou minometu, mohla být nahrazena třináctičlenná četa obrněných vozidel, která do té doby nebyla ani kmenově naplňována⁵⁷ a jež ztratila naději, že bude kdy vozidly vybavena, četou tarasnic (15).⁵⁸ Jak v jednotkách přímo podřízených velitelství brigády, tak u záložního oddílu a u poddůstojnické školy jsou zrušeny „postradatelné“ funkce, strukturální změna v záložním oddílu je však podstatná.

Na úrovni velitelství praporu klesá velitelství z 30 na 25. Neměnilo se užší velitelství (3) a početně ani štáb (12), kde bylo pouze místo písaře nahrazeno místem ženijního instruktora. Politická skupina zachovala počty předešlého politického oddělení (2). Z původního 13členného týlu, včetně tříčlenné praporeční ošetřovny, zůstali v týlu jen 4 (zbrojář, skladník proviantního skladu, jeho pomocník a skladník intendantního materiálu) a 4 místa byla zrušena: vozka (převeden do hospodářského družstva), obuvník, krejčí, vedoucí zásobování intendantním materiálem. Z týlu se osamostatnila skupina zdravotní, nyní jen dvoučlenná (lékař a zdravotní instruktor), a skupina veterinární (2). Vidíme tedy, že u týlu praporu se projevila analogie s rušením míst obuvníků a sedláře u velitelství brigády a krejčího a obuvníka u záložního oddílu. Zrušení těchto míst souviselo s výstavbou týlových zařízení HS PVS. V případě velitelství praporů prošlo snížení počtů týlových pracovníků také díky tvrzení, že týlová agenda je soustředěna na týl brigády.⁵⁹

O šestinu snížené velitelství praporu si uchovalo velitelskou rotu takřka na stejných počtech, ovšem s vnitřními změnami. V pěší četě (36) bylo stejně jako na úrovni velitelství brigády uskutečněno začlenění sedmičlenného družstva tarasnic na úkor počtů v pěších družstvech. Beze změn zůstala spojovací četa (18), do hospodářského družstva přibyl k účetnímu a 2 kuchařům vozka. Dopravní družstvo sice bylo přejmenováno na dopravní četou, ovšem početně ztrácí jednoho řidiče (9). Celkem tedy

56 Tamtéž, k. 46, doplněk k tabulce podle čj. PS-00701/14-OS-53 z 12. 6. 1953. V družstvu byli dva řidiči a písař. (Pozn.: Vojenská zpravodajská služba byla TR MNB č. 66 z 29. 5. 1952 přejmenována na vojenskou kontrarozvědku.)

57 Nulový kmenový počet čety obrněných vozidel udávají např. výkazy počtů chebské brigády k 1. 8.–1. 12. 1952 (viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 29) či 1. 1.–1. 4. 1953 (tamtéž, k. 51), zatímco kmenové počty záložního oddílu kolísají mezi 125–145 (tamtéž).

58 Tarasnice měly být získány od armády místo obrněných aut, neboť ta dosud nebyla ve výrobě a ani pro příští rok se s jejich výrobou nepočítalo. Viz AMV Brno-Kanice, f. A2/1 – Sekretariát MV, inv. j. 114, 10. schůze kolegia MNB 12. 3. 1953. Materiál k bodu: Návrh dislokačních a organizačních změn útvarů Pohraniční stráže a Hlavní správy PVS, důvodová zpráva, s. 3.

59 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 61, Návrh důvodové zprávy – koncept (k novým tabulkám počtů).

u každého praporu bylo ušetřeno místo řidiče, obuvníka, krejčího, vedoucího zásobování a zdravotnického ošetřovatele.

Sumarizujeme-li tyto výsledky pro dosavadní 4 prapory, tak z nich je uvolněno 20 tabulkových míst. Navíc z chebského praporu (před reorganizací nesl číslo 3), z jeho zabezpečovacích jednotek, je eliminována pěší četa (36) a v souvislosti s tím je o 3 místa zmenšena jeho dopravní četa. Kdybychom k tomu přidali již zmíněné úbytky z PŠ a záložního oddílu (celkem 4) a z velitelství brigády 5, dostaneme dohromady 68. Avšak toto číslo je výrazně překonáno snižováním početních stavů, které jde na vrub prvosledové sestavy rot.

Dosavadní roty jediného typu o systemizovaném počtu 61 jsou nyní typu trojího. Je to opět typ 61, beze změn – tedy velitelské družstvo (10), 3 pěší družstva (39), družstvo těžkého kulometu (5) a družstvo psodů (4). Snižování o 9 na typ 52 se řeší snížením počtu v pěších družstvech (30), snížení o dalších 6 na typ 46 se docílilo vynecháním družstva těžkého kulometu (5) a snížení počtu v pěších družstvech na 29.⁶⁰ Bylo-li dosud na rotách prvního sledu systemizováno 1 525 pohraničnicků, pak od března 1953 je to 1 371 na dosavadních 25 rotách. Takto je ušetřeno v dosavadní sestavě 222 pohraničnicků.

Jestliže se přesto systemizované počty zvýšily, dělo se tak na základě toho, že chebské brigádě bylo plánováno v tomto roce ne 4, ale 5 praporů a ne 25, nýbrž 29 pohraničních rot. Toto navýšení provedla brigáda, přirozeně po vydání směrnice,⁶¹ v polovině dubna. Dnem 15. 4. 1953 totiž dle rozkazu velitele PVS č. 040 z 21. 3. 1953 převzala 5. brigáda karlovarský 3. prapor Luby (velitelství – jak se zdá, bez zabezpečovacích jednotek) a 3 roty 1. sledu: 13. rotu Kámen, 14. rotu Vackov, 15. rotu Plesnou.⁶² Následně bylo toto velitelství přemístěno do Hazlova a s minimálním časovým odstupem rota Vackov do Lubů, stávající 13. rota chebské brigády Hazlov je přemístěna do Vojtanova.⁶³ Délka úseku státních hranic střezaná 5. brigádou PS dosahuje s těmito rotami 168,01 km.⁶⁴

V okamžiku zakomponování nových jednotek do chebské sestavy si ještě podržely chebské roty, konec konců i karlovarské s písmenem *b* za lomítkem, stará pořadová

60 Tamtéž, k. 46, Tabulky mírových počtů 1953, 5. chebská brigáda.

61 Tamtéž, k. 104, Nařízení náčelníka štábu HS PVS č. 0013 z 23. 3. 1953, původně datované dnem 20. 3. 1953, vyjmenovává všechny přesuny rot a praporů, které mají být realizovány, a tamtéž Nařízení náčelníka štábu č. 0012 z 21. 3. 1953: Vyrovnaní počtů mezi brigádami PS. Ze směrnice vyplývalo přiřazení každé chebské rotě jednomu ze tří zmíněných typů. Tabulkami byly totiž typy rot určeny pouze v celkových číslech pro jednotlivé prapory brigády. Nařízení z 23. 3. 1953 stanovuje tyto systemizované počty na rotách: typ 61: 4., 8.–10., 12., 13., 16.–18., 20.–25, 15.b. Typ 52: 1.–3., 5., 11., 14., 15., 19., 13.b, 14.b. Typ 46: 6., 7., 26. rota.

62 AMV Brno-Kanice, f. 2340 – 3. brigáda PS Karlovy Vary, inv. j. 88, Zvláštní tajný rozkaz velitele 3. brigády č. 8 z 15. 4. 1953.

63 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 327, čj. PS-00530/01-OS-53 z 14. 4. 1953.

64 Muzeum Policie ČR, Sbírkový, pořadač 66/3, čj. PS-010593/11-OS-53 z 16. 6. 1953.

čísla.⁶⁵ Směr činnosti převzatých rot, hranice s NDR, zůstal zachován a onen karlovarský prapor převzal od 2. praporu všechny roty střežící hranici s NDR, takže s výjimkou úseků rot Ebmath a Krásňany odpovídá u brigády za úsek hranice s NDR.⁶⁶ Tato reorganizace s sebou nese i nutnost opětového určení styků mezi rotami a styku mezi karlovarskou a chebskou brigádou, jenž probíhá západně od Kraslic a je zde totožný s hranicí okresu Cheb.⁶⁷ V sestavě 2. praporu začíná k 1. 5. 1953 i nová rota Pata (Hájovna Pata),⁶⁸ vzniklá rozdělením úseku bývalé 10. roty (!),⁶⁹ a prozatím dostává pořadové číslo (26) na konci chebské číselné řady rot.

Situace v závěru léta (viz tab. 2) zachycuje již číselně sourodou řadu pohraničních rot.⁷⁰ Umožňuje lokalizovat místo nové roty Pata mezi úseky roty Polná a Libá. Dále registruje přestěhování 14. roty z Dolních na Horní Paseky. V případě 7. roty je použit český název pro tutéž lokalitu, dosud nazývanou dle příhraniční obce v NDR. Do prosince 1953 již v této konfiguraci změny nenastaly.

Tab. 2. Příslušnost pohraničních rot k jednotlivým praporům po 15.4.1953. V závorce je vedle krycího čísla útvaru uveden též početní typ.

1. prapor Hranice (PSú-7883)	2. prapor Aš (PSú-7836)	3. prapor Hazlov (PSú-4867)	4. prapor Cheb (PSú-7862)	5. prapor Cheb (PSú-7895)
1. rota Trojmezí I (PSú-6888, typ 52) ⁷¹	8. rota Krásná (PSú-6838, typ 61)	13. rota Vojtanov (PSú-6834, typ 61)	19. rota Libá (PSú-6832, typ 61)	25. rota Svatý Kříž (PSú-6898, typ 61)
2. rota Trojmezí II (kóta 560) (PSú-6883, typ 52)	9. rota Selbská (PSú-6833, typ 61)	14. rota Horní Paseky (PSú-6831, typ 52)	20. rota Dubina (PSú-6868, typ 61)	26. rota Slapany (PSú-6893, typ 61)

65 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 39, čj. PS-00424/15-OS-1953, Krycí jména velitelství a funkční znaky velitelů... platnost od 27. 4. 1953. Matoucí je poněkud jiné číslování, než udává odstavec výše. Půjde o překlep, neboť v rámci sestavy karlovarské brigády bylo číslování rot shodné s předchozím odstavcem a ne s tabulkou. Tomu nasvědčují i přepisovaná stará pořadová čísla v (tamtéž) čj. PS-00776/11-OS-1953, Krycí jména velitelství... (zpracováno koncem června 1953).

66 Abychom byli zcela přesní, měla 1. rota rozšířit svůj úsek střežený státní hranice o 1 900 m proti NDR. Čára střežení pak měla být, vzhledem k vybudovaným ŽTZ, podstatně kratší. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 104, Nařízení náčelníka štábu HS PVS č. 0013 z 23. 3. 1953.

67 Tamtéž.

68 Rota Pata, ještě jako 26. rota, zaujala místo v sestavě rot 2. praporu k 1. 5. 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 48, čj. PS 00639/11-OS-53 z 4. 5. 1953, část III. Rovněž tamtéž, k. 51, Výkaz počtů 5. brigády k 1. 5. 1953.

69 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-0025/11-OS-53 ze 7. 1. 1954.

70 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 39, čj. PS-001150/15-OS-1953, Krycí jména velitelství a funkční znaky velitelů... zpracováno 16. 9. 1953. Za zmínku stojí tvrdošíjně používání názvu Šlapany v písemnostech pro 26. rotu, ačkoli místní jméno obce, od něhož je rota pojmenována, zní Slapany.

Rozkaz velitele PVS č. 00145 z 29. 8. 1953 nařídil k 1. 9. 1953 první přečíslování rot od zaujetí sestavy, jelikož dosavadní způsob dávání rotám vsunutým do sestavy pořadová čísla z konce číselné řady či ponechání číselných mezer po rotách zrušených se již stával nepřehledným. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 103, příloha č. 1 rozkazu se týkala chebské brigády.

71 Typy zjišťovány z výkazů počtů 1. 9.–1. 12. 1953. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 52. Shodují se s direktivou náčelníka štábu HS PVS z 23. 3. 1953. Viz tamtéž, k. 104.

3. rota Pastviny (PSú-6886, typ 52)	10. rota Nový Žďár (PSú-6836, typ 61)	15. rota Doubrava (PSú-6835, typ 52)	21. rota Pomezná (PSú-6863, typ 61)	27. rota Starý Hrozňatov (PSú-6896, typ 61)
4. rota Újezd (PSú-6889, typ 61)	11. rota Polná (PSú-6839, typ 52)	16. rota Kámen (PSú-3866, typ 52)	22. rota Pomezí n. Ohří (PSú-6866, typ 61)	28. rota Kozly (PSú-6899, typ 61)
5. rota Štítary (PSú-6882, typ 52)	12. rota Pata (PSú-?, typ 46)	17. rota Luby (PSú-3869, typ 52)	23. rota Horní Kunreuth (PSú-6869, typ 52)	29. rota Mýtina (PSú-6892, typ 61)
6. rota Krásňany (PSú-6884, typ 46)		18. rota Plesná (PSú-3862, typ 61)	24. rota Svatá Anna (PSú-6862, typ 61)	
7. rota Celnice (PSú-6881, typ 46)				

Na úrovni praporů byly oba chebské dislokovány do jedné budovy, v níž už n. b. sídlilo velitelství brigády.⁷² Tím lze vysvětlit, proč jeden z nich (4.) měl ve srovnání s ostatními nižší systemizované stavy přímo podřízených jednotek. Chyběla mu totiž výše zmíněná velitelská četa,⁷³ která byla především užívána ke strážní službě, což po sestěhování do jedné budovy již podle názoru hlavní správy nebylo třeba. Že by prapor potřeboval tuto jednotku i jinak – v případě zesíleného střežení státní hranice, pohraniční operace atd., nebylo v této chvíli zohledněno, neboť převážila potřeba ušetřit místa pohraničnicků ve prospěch jiného úseku státní hranice.

Konstatujeme, že všechna opatření stanovená březnovými organizačními rozkazy byla během roku v chebském případě realizována. Na základě distribuce typů rot na západní hranici lze říci, že vybudováním nové rotý Pata systemizovaný počet pohraničnicků v rotách na západní hranici klesl brigádě pouze o 8 z 1 220 na 1 212, takže v tomto ohledu nebyla organizační změna v roce 1953 pro západní hranici žádnou početní úhonou. Trendy, které vnesl rok 1953 do organizace brigády, spočívaly v dalším navyšování civilních pracovníků, v zavádění tarasnic do výzbroje, snižování vybraných týlových míst na úrovni velitelství brigády i praporů, snížení počtů na pohorech i na pohraničních rotách.

72 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, k. 127, čj. PS-0025/11-OS-53 ze 7. 1. 1953.

73 Když byly oba chebské prapory sestěhovány do jedné budovy společně s velitelstvím brigády, usoudili plánovači, že jeden z praporů může mít redukované podřízené jednotky, tj. velitelskou četou, k jejímž úkolům patřila hlavně strážní služba; sestěhováním měly nároky na strážní službu klesnout. Studium pramenů ovšem může v badateli vzniknout nejistota, který ze dvou chebských praporů měl redukovány své přímo podřízené jednotky, neboť tabulky počtů hovoří o 5. praporu. Až v předávacím protokolu žádá 4. prapor, aby velitelské rotě praporu byla přidělena zpět pěší četa. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 43, Zápis o převzetí a předání 5. chebské pohraniční brigády, 8. 5. 1953. Že šlo o 4. a ne o 5. prapor, vysvítá i z výkazů počtů.

Rok 1954 – úspory

Při organizační změně v roce 1954 již chebská brigáda v souhrnných počtech ztrácí. Na rozdíl od organizační změny v roce 1953, která znamenala ještě její početní posílení, byť způsobené rozšířením úseku střežené státní hranice, klesají při organizační změně v roce 1954 její počty o 49 z 2 760 (a 31 civilních) v polovině června 1953 na 2 711 (a 28 civilních).⁷⁴ I nadále však zůstala chebská brigáda sestavou s pěti pohraničními prapory, ovšem s 28 rotami, mezi nimiž chybí rota Kámen.⁷⁵ Bylo by ovšem chybou domnívat se, že snížení plánovaných počtů brigády bylo způsobeno absencí jedné pohraniční roty typu 52. Změny se totiž objevily na všech úrovních brigádní struktury, i když v poddůstojnické škole, v záložním oddíle a v pohraniční rotě byly „kosmetické“.⁷⁶

Oproti roku 1953 vystřídal v užším velitelství brigády pobočníka tlumočnick. Tento má však zcela jinou roli než tlumočnick na zpravodajském oddělení, který měl znát řeč svého protivníka: byl určen pro sovětského poradce⁷⁷. Ve štábu brigády⁷⁸ byla dotována početně oddělení operační (9) a oddělení bojové přípravy (8) jedním místem referenta. Posílení oddělení, jež zodpovídala za výkon služby, bylo více než vyváжено snížením jinde. Snížena byla oddělení organizačně-doplňovací, o jednoho mladšího písaře na 4, a oddělení spojovací z 10 na 8, kde umožnilo redukci sloučení funkcí: máme zde tedy vedle náčelníka oddělení, jeho zástupce pro utajované velení, jenž je současně náčelníkem šifrovací skupiny (2), kde převzal roli dosavadního staršího šifranta. Dále jsou spojeny v jednu funkce staršího písaře a skladníka, takže v rámci spojovací dílny a skladu byli již vedeni jen radiomechanik a telefonní a telegrafní mechanik. Když k tomu přidáme redukci v pomocné kanceláři o místo vedoucího výpravny – opět jde o sloučení funkcí (nově vedoucí podatelny, spisovny a výpravny) a nahrazení staršího písaře civilním pracovníkem, dostaneme pokles štábu z dosavadních 52 na 49 a 1 civilního zaměstnance i díky tomu, že zpravodajské oddělení se jako celek neměnilo, jelikož mladšího písaře nahradil referent ve skupině obranné.

Trend redukovat počty byl patrný i v politickém oddělení (nyní 13 a 3 civilní zaměstnanci), které se snížilo o 3 vojenská místa – především v rámci klubu zrušením funkce dvou kinooperatérů a instruktora pro kluby. Na úkor instruktorských míst oddělení jsou pak zřízena místa pro předsedy útvarové organizace (ÚO) KSČ a útva-

74 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda. Podle rozkazu velitele PVS č. 0043 z 16. 2. 1954 nabyly nové organizační tabulky platností 10. 2. 1954. Viz tamtéž, k. 105.

75 Ze sestavy 5. brigády měla být vyčleněna jedna rota a začleněna do svazku 3. brigády PS Karlovy Vary. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 67, příloha k čj. PS-0074/14-OS-54 z 27. 1. 1954: Návrh tajného rozkazu ministra vnitra, s. 2. (Nakonec rozkaz vydán pod č. 16/54 z 30. 1. 1954.) Všechny organizační změny v něm obsažené bylo uloženo provést k 28. 2. 1954. Rozkaz velitele PVS č. 0036 ze 4. 2. 1954 (AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 105) pak uložil vyčlenit od 5. brigády 16. rotu, tj. rotu Kámen.

76 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda.

77 Od r. 1953 doložen sovětský poradce Nikita F. Kajmanov. RICHTER, V. – KOČÍ, R. – CÍSAŘOVÁ, B.: *c. d.*, v kap. II, s. 5 aj. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 1419.

78 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda, s. 1–3.

rové skupiny (ÚS) ČSM.⁷⁹ Nadále snižuje své stavy také týl z 55 na 45 vojenských míst,⁸⁰ když v roce 1952 měl ještě 60, přičemž počet civilních pracovníků se snížil o jednoho. V kanceláři štábu zůstal nyní pouze civilní sekretář, v oddělení dělostřeleckého a technického zásobování (nyní 6) se zrušilo místo mladšího zbrojíře. V oddělení proviantním (nyní 7) se ruší místo skladníka a staršího písaře. Také v intendantním oddělení (10 a 2 civilní zaměstnanci) jsou rušena některá místa personálu skladu a dílen: především dvě místa prادلen, dále pak ze dvou krejčích zůstává jeden, stejně tak ze dvou obuvníků – což je obecná tendence, neboť už loni byl počet obuvníků redukován ze 4 na 2 – a místo skladníka.

V automobilní službě (5 a 3 civilní) byla funkce staršího písaře nahrazena účtovatelem materiálu, v automobilní dílně jsou zrušena místa jednoho ze dvou automechaniků a automechanika-elektrikáře. Soustružník byl „zcivilněn“, ovšem 3 civilní místa na oddělení zůstala zachována, když bylo zrušeno civilní místo autolakýrníka. Obraz redukcí na týlu uzavírá zdravotní oddělení (7 a 1 civilní), kde funkce náčelníka ošetřovny přetrvala jen rok a také bylo zrušeno i zbývající místo ošetřovatele. Naproti tomu počty nebyly sníženy veterinárnímu oddělení (3), oddělení PHM (2) a zvýšeno o stavebního technika bylo ubytovací oddělení (nyní 4 a 16 civilních).

Finanční oddělení (4 a 1 civilní) je opět sloučeno s účtárnou, jejíž místo účetního je nyní civilní a vedoucí účtárny nahrazen referentem. Celkem tedy velitelství brigády klesá z dosavadních 136 a 31 civilních zaměstnanců na 116 a 28. Civilní pracovníci závodní kuchyně se zde již nevyskytují, neboť dle vyjádření hlavní správy si je mají strážníci platit sami.

Pokles míst na velitelství brigády byl doprovázen snížením jednotek přímo podřízených velitelství brigády ze 177 na 172. Snížení signalizoval již záměr velení PS, podle něhož brigády na západní hranici měly snížit počty svých řidičů o 4 a odepsat ve spojovacích jednotkách spojaře-stavěče (rovněž 4) ve prospěch brigád na jiných směrech. Jestliže bylo toto u jednotek přímo podřízených velitelství brigády takto předepsáno, pak snížení o 5 míst meziročně se může zdát zavádějícím údajem. Při detailnějším pohledu však vidíme, že nejde o chybu. Nepřekvapí, že se nezměnila struktura ani počty velitelské čety (28), ženijní čety (30) a hospodářské roty (9). Pochopitelně je ovšem snížen stav spojovací čety z 52 na 48, konkrétně o 4 stavěče v její stavební četě, jinak se tato jednotka nemění. Klíčem k vysvětlení jsou pak reorganizace u automobilní roty. Ta sice oproti organizační změně z března roku 1953 snižuje svůj předepsaný počet pouze o jedno místo (na 57), avšak snížení o další tři řidiče jí vyrovnalo dosud samostatné družstvo pro příslušníky VKR u brigády (3 – písař starší, řidič a motospojka), jež bylo zrušeno, když řidič a motocyklista měli být plánováni v auto-

79 Tamtéž, s. 3 a 4. Rozkazem velitele 5. brigády č. 045 z 1. 3. 1954 byli určení do funkcí podle nových tabulek tlumočník, předseda ÚO KSČ, ÚS ČSM, ... Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 4.

80 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda. Následný text je zpracován na základě téhož materiálu.

rotě⁸¹ a písař se začlenil přímo do plánovaných počtů vojenské kontrarozvědky (jeho tabulkové místo však brigádě zůstalo – autorota je využila). K tomu jen mimochodem do-dejme, že obě čtyři tyto roty prošly dílčí proměnou. Velitelská dopravní četa, nyní 1. četa, redukuje své počty z 35 na 26 snížením počtu řidičů nákladních automobilů a převelením motocyklistů k druhé četě. 2. četa (23) již není transportní četa s velkou převahou řidičů nákladních vozidel. Nově se v ní objevilo místo traktoristy (souvislost s problematikou tzv. ženijnětechnických opatření – údržbou kontrolního orného pásu), dvě motospojky a vzrostl počet řidičů osobních vozidel. Místo dosavadních 313 (310) vojenských a 31 civilních míst má tedy velitelství 288 vojenských míst a 28 civilních.⁸²

Poddůstojnická škola (212), která v loňském roce oslabila o místo správce učebních pomůcek, opět posiluje své velitelství a to instruktorem tělovýchovy a knihovníkem kinooperátorem.⁸³ Jinak zůstalo vše při starém.⁸⁴ Záložní oddíl ve svém velitelství rovněž zavedl funkci instruktora tělovýchovy a zvýšil tak své předepsané počty o jedno místo (168).⁸⁵ Zdejší instruktor mládeže byl nahrazen místem předsedy výboru ČSM, což koresponduje se zaváděním těchto funkcí na velitelství brigády a na velitelstvích praporů.

Na úrovni praporů se kyvadlo snižování počtů obrátilo. Zatímco minulý rok znamenal pro ně pokles, nyní snižovalo své stavy velitelství brigády a naopak velitelství praporů „doháněla“ pokles z předešlého roku vzestupem z 25 na 29. Dochází přitom k některým úpravám struktury. Od nynějška je náčelník štábu vykazován při tzv. užším velitelství brigády (dosud velitel praporu, jeho zástupce pro věci politické a zástupce pro zásobování), které je tedy čtyřčlenné a napodobuje tak loňské začlenění náčelníka štábu na velitelství brigády. Ve štábu byla utvořena místa instruktora-psovoda s pátracím psem (výrazná změna jak z hlediska výcviku psů u praporu, tak z hlediska použití pátracího psa při tzv. pohraničních operacích), dále účetního-písaře a zástupce náčelníka štábu pro spojení. To, že nakonec klesá počet míst štábu přes tato tři nová místa z 12 na 9 není způsobeno ani tak převedením ženijního instruktora do sestavy ženijního družstva (jež se těmito tabulkami zavádí), jako vyčleněním dosavadních čtyř zpravodajských referentů mimo štáb do samostatného zpravodajského referátu podřízeného zástupci náčelníka štábu pro zpravodajství. Od roku 1951 tak

81 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 67, čj. PS-0211/14-OS-54 z 13. 3. 1954, Materiální zajištění orgánů VKR.

Výkaz 5. pohraniční brigády k 1. 3. 1954 již tyto změny odráží. Viz tamtéž, k. 63, čj. PS-00227/14-OS-1954 z 1. 3. 1954. Příslušníci vojenské kontrarozvědky (VKR) byli od počátku důsledně uváděni mimo systemizované počty brigády.

82 Podle návrhu organizačních tabulek (viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 67, čj. PS-00128/14-OS-54 z 10. 2. 1954) se předpokládalo šestiprocentní snížení velitelství pohraničních brigád a patnáctiprocentní snížení HS PVS. Získané počty měly být použity k posílení prvního sledu.

83 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda, s. 11.

84 Poddůstojnická škola cvičí i frekventanty jiných brigád – především karlovarské. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 63, Výkaz počtu 5. brigády k 1. 3. a 1. 4. 1954. Vtělení karlovarských frekventantů do PŠ AŠ dnem 16. 2. 1954. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 4, Rozkaz velitele 5. brigády č. 034/54.

85 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda. Následný text je zpracován na základě téhož materiálu.

sledujeme na velitelství praporu trend, kdy se zpravodajská agenda, bráno optikou specifikace referentských míst, stále více osamostatňuje. Pokud bychom uvažovali nová místa v rámci dosavadního štábu i se zpravodajskými referenty, pak bychom museli konstatovat, že je posílen o dvě místa.

O další dvě místa posílila politická skupina praporu (4), když výchovného náčelníka doplnil předseda útvarové organizace KSC a kinooperátor za současné změny instruktora mládeže za předsedu útvarové skupiny ČSM. Týl praporu (4), stejně tak zdravotní skupina (2) a veterinární skupina (2) působí i nadále beze změn počtů i struktury. Celkově tedy narůstá velitelství praporu o 4 místa na 29.

Jednotky velitelství praporu přímo podřízené se rovněž navyšují, ze 70 na 71, takže se prapor dostává početně (100) na úroveň roku 1952. Rámec dosavadních jednotek, velitelská rota, je však zrušen. Osamostatňuje se tedy záložní četa (36)⁸⁶ – dříve pěší četa stejné struktury a počtů. Snižuje se stav spojovací čety z 18 na 17, když jejím velitelem se stává zástupce náčelníka štábu praporu pro spojení. Dopravní četa si zachovala svou skladbu řidičů, z hospodářského družstva ale přebírá dva kuchaře a vozku, takže posílila z 9 na 12. Hospodářské družstvo jako jednotka přímo podřízená velitelství praporu zcela mizí a místo něj se objevil nový prvek – ženijní družstvo (6). Zdá se tedy, že při rozbití velitelské roty, rámce jednotek, šlo především o uvolnění 4 míst vojáků z povolání, kterážto místa mohla být využita při zvyšování počtů velitelství praporu. Fakticky je velitelství praporu, včetně jednotek mu přímo podřízených, posíleno vojáky základní služby v ženijním družstvu, jehož zařazení do sestavy odráží po postavení první generace ženijnětechnického zařízení v letech 1952–1953 potřebu sil na jeho údržbu, opravy a odstraňování poruch.⁸⁷

Celkem tedy má velitelství praporu včetně zmíněných jednotek 100 míst, s výjimkou dosavadního 4. praporu Cheb, jemuž, jak již bylo k roku 1953 poznamenáno, v důsledku sestěhování byla vzata velitelská četa. Je třeba také dodat, že dřívější 4. a 5. prapor Cheb se staly po přečíslování praporu Vojtanov na pátý 3. a 4. praporem,⁸⁸ toto je doprovázeno i odpovídajícím přečíslováním rot. V 5. praporu jsou roty nyní číslovány v zeměpisně souvislé řadě od Lubů po Doubravu, čímž mizí dosavadní řazení rot, které respektovalo ještě zeměpisné řazení dřívějších karlovarských a cheb-

86 Podle návrhu velitelství chebské brigády z 30. 3. 1954 (viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 69, čj. PS-00313/11-OS-54, Návrh na změnu záložní čety 4. praporu – předložení) prováděla záložní četa 4. praporu kontrolu osob na chebském nádraží, prohlídky nákladních vlaků do zahraničí, doprovod rychlíků z Chebu do Pomezí a nazpět. Cílem návrhu bylo, aby z ní byla vytvořena rota typu 46. Návrh neměl naději – už proto, že bylo krátce po nové systemizaci. Příkaz HS PVS (viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 69, čj. PS-0010398/11-OS-54) proto zněl, aby brigáda posílila záložní četu 4. praporu z vlastních počtů, na úkor jiných, méně ohrožených jednotek.

87 K problematice ženijnětechnického zabezpečení u chebské brigády viz VANĚK, P.: *K vývoji ženijnětechnického zabezpečení státní hranice v letech 1951–1955*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, 2, 2004, s. 183–230.

88 V této číselné rošádě jsou výkazy počtů spolehlivější, jelikož od prvního výkazu počtu po organizační změně udávají se sníženým počtem 3. prapor. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 63, čj. PS-00227/14-OS-1954 z 1. 3. 1953. Naproti tomu tabulky počtů chebské brigády takto hovoří o 4. praporu.

ských rot a vytvářelo tak v rámci tohoto praporu dvě trojice rot. Přehled o těchto změnách podává následující tabulka (tab. 3, srov. s přílohou č. 8).

Tab. 3. Sestava rot po organizační změně roku 1954.

1. prapor Hranice	2. prapor Aš	3. prapor Cheb	4. prapor Cheb	5. prapor Vojtanov (Hazlov)
1. rota Trojmezí I (typ 52) ⁸⁹	8. rota Krásná (typ 61)	13. rota Libá (typ 61)	19. rota Svatý Kříž (typ 61)	24. rota Luby (typ 52)
2. rota Trojmezí II (kóta 560) (typ 52)	9. rota Selbská (typ 61)	14. rota Dubina (typ 61)	20. rota Slapany (typ 61)	25. rota Plesná (typ 61)
3. rota Pastviny (typ 52)	10. rota Nový Žďár (typ 61)	15. rota Pomezná (typ 61)	21. rota Starý Hrozňatov (typ 61)	26. rota Vojtanov (typ 61)
4. rota Újezd (typ 61)	11. rota Polná (typ 52)	16. rota Pomezí n. Ohří (typ 61)	22. rota Kozly (typ 61)	27. rota Horní Paseky (typ 52)
5. rota Štítary (typ 52)	12. rota Pata (typ 46)	17. rota Horní Kunreuth (typ 52)	23. rota Mýtina (typ 61)	28. rota Doubrava (typ 52)
6. rota Krásňany (typ 46)		18. rota Svatá Anna (typ 61)		
7. rota Celnice (typ 46)				

Jak vidíme z tabulky dislokace, počty i typy rot v jednotlivých praporech se oproti loňsku nezměnily, s výjimkou už zmíněné roty Kámen. Pohraniční rota se při těchto organizačních změnách navenek také neměnila,⁹⁰ jelikož navýšení družstva služebních psů o 1 psůvoda (a 1 „obrněného“ psa) na 5 bylo řešeno odpovídajícím snížením jednoho ze tří pěších družstev.

Podřízením rot Kámen karlovarské brigádě se pochopitelně zkrátila i délka střeženého úseku státní hranice chebské brigády, nyní 159,430 km,⁹¹ a brigáda má celkově o 49 pohraničnicků méně. Z toho – v duchu požadavku snížit velitelství brigády o 6 % a posílit první sled brigády – bylo velitelství sníženo o 20 míst a jemu přímo podřízené jednotky o 5. Jediným prvkem sestavy brigády, jemuž byla organizační změna z března 1954 příznivá, byla velitelství praporů s přímo podřízenými jednotkami, jejichž počty narostly při strukturálních změnách, vytvářejících potenciál ke zlepšení řídicí činnosti, o 25 na všech velitelstvích praporů dohromady.⁹² Nominálně tedy tento nárůst kompenzuje úbytek na brigádním velitelství. Fakticky ovšem ne, charakterem funkcí, míst (prapory jsou posíleny hlavně vojáky základní služby v ženijním družstvu) nebylo

89 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 62, Organizační tabulka č. 51 – chebská brigáda, s. 20–22.

90 Tamtéž, s. 23–28.

91 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 69, čj. PS-0010845/11-OS-54 z 1. 9. 1954, Délka úseku střežených státních hranic – změna.

92 Tamtéž, k. 67, příloha č. 1 čj. PS-00128/14-OS-54, Přehled počtů PS před a po reorganizaci.

přímé převedení osob v rámci brigády možné. Proto nelze pominout druhý z dotačních zdrojů, HS PVS. Při lehkém navýšení počtů záložního oddílu a poddůstojnické školy (o 3 celkem) ubývá pak brigádě předpřídáním roty Kámen méně než očekávaných 52; tudíž v globále PS vystačila s dosavadním počtem tabulkových míst, které měla k dispozici.

Již obehnanou písni jak před organizační změnou, tak po ní se stal apel chebské brigády na opětné včlenění záložní čety do systemizace 3. praporu, v počtu 20 pohraničnicků. Žádost měla do jisté míry svou „logiku“: i při sestěhování velitelství brigády a obou praporů v budově v Chebu nebylo příslušníků záložních jednotek nazbyt. Záložní četa 4. praporu totiž, jak již bylo řečeno, střežila chebské vlakové nádraží a „prosévala“ vystoupivší cestující, a tudíž 3. prapor musel pro akce záložní jednotky ve svém úseku rot žádat výpomoc z velitelství brigády.⁹³ Ve vyhodnocení hlavní „narušitelské sezóny“, tedy jarních a letních měsíců, bylo také požadováno převedení 11. roty Pata na vyšší typ ze 46 na 52, jelikož – a to poněkud znejistuje naše časové představy o datu přestěhování 5. praporu z Hazlova do Vojtanova – má po přestěhování tohoto praporu do Vojtanova převzít střežení závory na hranici hraničního pásma v Hazlově.⁹⁴

Dvě organizační změny v roce 1955

Organizační změna v roce 1955, vlastně bychom měli říci: první z organizačních změn v roce 1955,⁹⁵ ovšem, s výjimkou roty Pata, žádný z podnětů zmiňovaných v předešlém odstavci nesplnila. Naopak systemizované stavy brigády klesly z 2 711 a 28 civilních na 2 469 a tentýž počet civilních zaměstnanců.⁹⁶ Předzvěstí organizačních změn bylo zřízení funkce referenta pro evidenci osobních spisů v organizačně doplňovacím oddělení štábu brigády. Do té doby byly personální spisy záležitostí HS PS a u brigády měly být také zavedeny spisy poddůstojníků z povolání – do března. Aby se úhrn daný dosavadními tabulkami nezvýšil, mělo být recipročně zrušeno místo písaře-civilního zaměstnance v pomocné kanceláři brigády.⁹⁷ – Proti tendenci snižovat jde velitelství brigády, které po loňském snižování dokonce mírně posílilo ze 116 na

93 Tamtéž, čj. PS-00929/14-OS-54 z 23. 9. 1954, Návrh na organizační změny v systemizaci (velitel 5. brigády pro HS PS). Aby předkládali velitelé brigád návrhy a připomínky HS PS k organizaci útvarů PS, byl vydán rozkaz č. 0207 z 10. 9. 1954, dle kterého měly být tyto návrhy zaslány do 25. 9. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 105, rozkazy velitele PS 1954.

94 Tamtéž. Obcí Hazlov probíhala (a stále probíhá) komunikace spojující ašský výběžek s vnitrozemím. Jelikož tehdy byl ještě výběžek v hraničním pásmu, stačilo k filtraci příjezdějících postavit na silnici hlídku PS a závoru. K 23. 9. 1954 se ještě hovoří, že „rota převezme střežení“, což mohlo znamenat i to, že velitelství praporu střežilo stále závoru v Hazlově a ještě se do Vojtanova nepřestěhovalo. Plán spojení brigády k 20. 10. 1954 uvádí ještě Hazlov jako spojovací uzel stejné úrovně jako Aš nebo Hranice (viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 171).

95 Vydané organizační tabulky, schválené náměstkem MV pro vojska rozkazem čj. N/J-0037-55 z 5. 2. 1955, nabývaly platnosti 1. 3. 1955. K vyzvednutí nových tabulek byli povoláni náčelníci 4. oddělení štábů (organizačně doplňovací oddělení) brigád na služební poradu 21. 2. 1955. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, čj. PS-0014040/14-OS-55 z 18. 2. 1955.

96 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, tabulka č. 51/55 – 5. chebská pohraniční brigáda. Chebská brigáda byla na tyto změny upozorněna přípravným rozkazem HS PS. Viz tamtéž, k. 84, čj. PS-0014.017/14-OS-55 z 19. 1. 1955.

97 Tamtéž, čj. PS-0014008/14-OS-55 ze 17. 1. 1955.

120.⁹⁸ V užším velitelství brigády (5) se po loňském začlenění tlumočnicka změny nekonaly. Ovšem ve štábu (50) je ženijnímu náčelníkovi k ruce správce a účetník ženiijního materiálu; agenda již tedy nespočívá jen na výzbrojním oddělení týlu, konkrétně na bedrech náčelníka výzbrojního, ženiijního a chemického skladu a dílny. Jak operační oddělení (9), tak zpravodajské (15) setrvaly na svých dosavadních počtech. Oddělení bojové přípravy snížilo počet svých referentů o jednoho (7), naopak referent pro evidenci osobních spisů přibyl na oddělení organizačně-doplňovacím (5). S úmyslem oddělit práci šifrovací skupiny se dosavadní osmičlenné spojovací oddělení po třech letech štěpí na vlastní spojovací (5) a šifrovací oddělení (3).⁹⁹ Pomocná kancelář je oproti loňsku tříčlenná – bylo vypuštěno místo civilního písaře – jako kompenzace za vznik referentského místa pro evidenci osobních spisů, čímž nedošlo ve štábu k žádnému početnímu nárůstu.

Politické oddělení po maximu v roce 1953 opět snížilo své počty na 12 a 3 civilní, a to opět v klubu, kde je zrušena funkce kinoradiotechnika.¹⁰⁰ V týlu, jenž posílil ze 45 a 23 civilních na 49 a 24 civilních,¹⁰¹ je i letos sekretářem zástupce velitele pro zásobování civilní zaměstnanec. Stejně tak v loňském složení působilo oddělení dělostřelecko-technického zásobování (6), intendantní (10 a 2 civilní), automobilní služba (5 a 3 civilní), zásobování PHM (2), zdravotní (7 a 1 civilní) a veterinární (3) oddělení. Proviantské oddělení narostlo o 4 místa, správce jídelny a 3 kuchaře,¹⁰² ze 7 na 11 a postaralo se jako jediné o vzestup týlových počtů. Na ubytovacím oddělení (5 a 17 civilních) bylo přidáno civilní místo technika vodohospodáře; zbylé civilní profese zůstaly zastoupeny beze změn. Finanční oddělení (4 a jeden civilní)¹⁰³ se oproti loňsku nemění, takže velitelství brigády posílilo zejména díky týlu.

Do jednotek přímo podřízených velitelství brigády byl zahrnut poprvé záložní oddíl.¹⁰⁴ Je to dáno tím, že dosavadní velitelská četa (28), využívaná mj. ke strážním úkolům, se již od té doby mezi těmito jednotkami neobjevuje.¹⁰⁵ Spojovací rota (48), a stejně tak i ženiijní četa brigády (30), se naproti tomu svými počty ani svou strukturou nemění. To ovšem nebyl případ hospodářské čety (4), dříve roty, v níž byla

98 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 1–10.

99 Šifrovací skupiny vyčleňuje z přímé podřízenosti náčelníků spojovacích oddělení pohraničních brigád již k 15. 8. 1954 rozkaz velitele PS č. 00189 z 19. 8. 1954. Popudem je TR MV č. 103/1954: Reorganizace šifrové služby v MV a odstranění nedostatků v práci šifrovacích orgánů. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 105. Náčelníci šifrovacích oddělení (skupin) byli ve věcech služebních podřízeni náčelníku štábu, po stránce odborného výkonu šifrovací služby podřízeni služebním postupem šifrové službě MV. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, k. 4, rozkaz velitele brigády č. 0151/54 z 25. 8. 1954 s odkazem na TR MV a rozkaz velitele PS.

100 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 5–6.

101 Tamtéž, s. 6–9.

102 Tento počet vyvolává otázku, zda se nejedná o obsluhu závodní kuchyně velitelství brigády, která byla v roce 1953 zařazena do organizačních tabulek v počtu čtyř civilních zaměstnanců a o rok později z tabulek vyřazena, s tím, že se personál v závodní kuchyni mají platit strážníci sami. Ovšem není tomu tak. Jde o přesun z hospodářského družstva.

103 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 9–10.

104 Tamtéž, s. 11–13.

105 Přípravný rozkaz HS PS brigádám typu chebské z 19. 1. 1955 ukládá zrušit velitelskou četou brigády a zvýšit (místo toho) počty v záložním oddílu o 18 „střelců“. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, čj. PS-0014.017/14-OS-55 z 19. 1. 1955, Reorganizace jednotek PS – přípravný rozkaz. Také tamtéž, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 11–13.

zrušena místa 3 kuchařů a správce materiálu – konotace s navýšením proviantního oddělení týlu – a také pomocníka pro politická školení. Významně se snížily také stavy autoroty z 57 na 48.¹⁰⁶ V její 1. četě (pokles z 26 na 19) poklesly počty řidičů nákladních vozů na minimum 2–3. V 2. četě (21) byla zrušena 2 místa motospojkek a dosavadních 6 řidičů osobních vozidel je nahrazeno řidiči traktoru, buldozerů a nákladních vozidel.

Jak již bylo naznačeno, měl záložní oddíl oproti loňsku (168) systemizovaný stav 186. Složením a počty se nezměnily jeho velitelství (18), zrovna tak kulometná (16), minometná četa (22), četa tarasnic (15) a dopravní družstvo (13). Zvýšení potkalo 3 pěší čety, z nichž každá byla zvýšena o 6 na 34, celkem na 102. Toto zvýšení je v přímé souvislosti se zrušením velitelské čety brigády, kdy část z 28, vojáci základní služby, posílili družstva pěších čet. Zbytek je ušetřen a jelikož pak mezi jednotkami přímo podřízenými velitelství brigády by jednotka s úkoly velitelské čety chyběla, je záložní oddíl k nim začleněn. Úspora míst se pak projeví na vyšší číselné úrovni. Když totiž za rok 1954 sečteme počty jednotek přímo podřízených velitelství brigády a záložního oddílu, dostaneme 340, a provedeme-li totéž v roce 1955, vyjde nám 316.

Redukce jako v jednotkách přímo podřízených velitelství brigády proběhla i v poddůstojnické škole. Ta klesla z dosavadních 212 systemizovaných míst na 80, přičemž v počtu frekventantů to znamenalo pokles ze 152 na 53.¹⁰⁷ To ovšem neznamenal, že poddůstojnická škola měla rezignovat na přípravu většího počtu žáků. Pouze se tím říká, že žáci, umístění v poddůstojnické škole nad tento počet, jdou na počty vlastní sestavy, tj. organizační tabulka poddůstojnické školy v této podobě představuje první pokus nevykazovat žáky dvakrát (u útvaru, jenž je vyslal, a ve škole).¹⁰⁸ – Prapor po změně k 1. 3. 1955 vyhlíží takřka stejně jako v roce předešlém. Na velitelství praporu (30)¹⁰⁹ se to týká jak tzv. užšího velitelství, tak štábu, zpravodajského referátu, politické, zdravotní a veterinární skupiny. Jedině týl praporu posiluje o staršího písaře na 5 míst. Vlastně se tak velitelství vrací, byť s jinou úrovní struktury, k počtům, jež mělo na počátku.

Po ročním intermezzu se vrátila jako rámec jednotek přímo podřízených velitelství praporu velitelská rota (74),¹¹⁰ která do svého velitelství vstřebala dva, v roce 1954 do dopravní čety (9) přesunutě, kuchaře a vozku. Zbylé jednotky a jejich počty zůstaly stejné: střelecká četa (36), dříve záložní, spojovací četa (17) a ženijní družstvo (6). Celkem jsou počty zvýšeny o tři funkcionářská místa (velitel roty, jeho zástupce pro věci politické a staršina). Prapory tak dosahují počtů 104 pohraničnicků, s výjimkou jednoho z chebských,¹¹¹ jenž má 65.

106 Tamtéž. Přípravný rozkaz ukládal brigádě ušetřit v automobilní rotě 9 míst řidičů.

107 Tamtéž, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 17–18.

108 Souviset může toto snížení i se zřízením poddůstojnických škol u těch brigád, které je dosud neměly.

109 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, tabulka č. 51/55, s. 19–21.

110 Tamtéž, s. 21–23.

111 Organizační tabulka jej udává stále jako 4. prapor.

„Revoluce“ v systemizovaných počtech nastala, obdobně jako v březnu před dvěma lety, na rotách. Zatímco předchozí dva roky se udržely dosavadní typy rot (v podstatě) a od počátku roku 1951 přes úbytky na jiných stupních brigády nedošlo ke snížení počtu pohraničnicků střežících chebský úsek hranice s NSR, byla nyní nucena Hlavní správa PS, při snaze podpořit jiné úseky státních hranic, 5. brigádě „ubrat z prvního sledu“ na západní hranici, což se projevilo na systemizovaných typech rot. Ty jsou nyní dva, typ 53 a 47, což napovídá, že jsou nejbližší dosavadním typům 52 a 46, když jsou posílána pěší družstva rot o 1 pohraničnicka. Toto ovšem platí pouze v případě roty typu 53. V případě roty 47 je snížen počet v pěších družstvech na 24, aby mohlo být sestaveno pětičlenné družstvo obsluhy těžkého kulometu. Všechny 28 rot chebské brigády mění nyní své předepsané počty. Dvě z tří rot, které měly dosud 46, 6. Krásňany a 7. rota Celnice v ašském výběžku, mají nyní po 47 pohraničnickách, zatímco třetí z nich, rota Pata na hranici s NSR, 53. Na typ 53 je převedeno i 9 rot typu 52 a též většinový typ 61. Snížení na 16 rotách typu 61 se stává hlavním příspěvkem chebské brigády k početnímu dotování jiných úseků státních hranic. Dochází k nivelizaci rot, není již zohledněna rota podle šířky svého úseku nebo zatížení tlakem tzv. narušitelů. Počet pohraničnicků na rotách prvního sledu klesl o 110 na 1 472 a podstatně ovlivnil zmíněný pokles systemizovaných stavů brigády z 2 711 na 2 469.

K brigádě jsou zařazeny nově oddělení a skupiny pohraniční kontroly (OPK Cheb, SPK Vojtanov, Aš (21) a střelecká četa OPK (50)).¹¹² Skupiny pohraniční kontroly jsou přímo podřízeny oddělení pohraniční kontroly, oddělení je v materiální péči brigády.¹¹³

Oproti minulým rokům, kdy organizační změna na přelomu kalendářní zimy a jara platila celý kalendářní rok a korekce v průběhu roku byly nepatrné, jsou ve struktuře brigády a v systemizovaných počtech učiněny v červnu 1955 úpravy podstatnější, a to v souvislosti se změnami ochrany československo-rakouské hranice.¹¹⁴ 15. 5. 1955 byla podepsána ve Vídni smlouva mezi čtyřmi vítěznými velmocemi a Rakouskou republikou. Rakousko tak získalo plnou samostatnost – při závazku neutrality. Současně byl stanoven nejzazší termín stažení vojsk mocností.¹¹⁵ Jelikož československý

112 Rozkazem ministra vnitra č. 28/55 se dnem 28. 2. 1955 vyčleňují oddělení a referáty pasových kontrol na státní hranici a Ruzyně z podřízenosti a organizace krajských správ MV a 3. zvláštního odboru MV a včleňují se jako oddělení a skupiny pohraničních kontrol dnem 1. 3. 1955 do podřízenosti a organizace HS PS. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 108, Rozkaz velitele PS č. 0014 z 15. 2. 1955.

113 Tamtéž, k. 83, čj. PS-0014046/OS-55. Brigáda měla také vyčlenit poddůstojníky a mužstvo základní služby z počtu brigády dle organizačních tabulek pro OPK.

114 Je samozřejmě možné klást si otázku, proč na tuto situaci nereagovala již organizační změna učiněná počátkem března. Vysvětlení je dvojí: jednak rozhodovací proces k organizačním změnám v PS byl v únoru v konečné fázi, jednak časová souslednost politických kroků vedoucích přímo k podepsání státní smlouvy s Rakouskem začala až 8. 2. 1955 Molotovovým projevem před Nejvyšším sovětem SSSR; vzápětí navázala jednání s rakouským vyslancem a dubnové jednání rakouské vládní delegace v Moskvě. (Ke smlouvě podrobně STOURZH, Gerald: *Geschichte des Staatsvertrages 1945–1955. Österreichs Weg zur Neutralität*. Graz-Wien-Köln 1985.)

115 19. 9. 1955 zcela opustila sovětská armáda území Rakouska. AMV Brno-Kanice, f. 2341, k. 19, čj. PS-0011449/11-OS-1955.

režim předpokládal vzrůst pokusů o nedovolený přechod státních hranic do Rakouska poté, co by již nemohl počítat s pomocí sovětských orgánů z přilehlé okupační zóny při navrácení tzv. narušitelů státní hranice zpět, rozhodl se podstatně posílit útvary PS střežící státní hranici s Rakouskem. Kromě rot se dotkly každého z prvků sestavy brigády. Přinejmenším od počátku června byly zvýšeny počty poddůstojnické školy na 136 při 90 žácích.¹¹⁶ Z hlediska posílení střežení jiných úseků státní hranice však bylo zajímavé především snižování počtů. Záložní oddíl, který se početně podílel na snížení počtu brigády nejvíce, tratil celkem 24 míst, když byla bez náhrady zrušena jeho minometná četa (22) a 2 místa řidičů v dopravním družstvu.¹¹⁷ Spojovací rota brigády pak ztrácí opravou tabulek 7 stavěčů a spojaři jsou také kráceni spojovacím četám praporů.¹¹⁸ Tato místa jdou na posílení znojenské brigády.¹¹⁹ Další změny organizace brigády byly vnitřního rázu: ve zpravodajském oddělení je zvýšen stav výzvědné skupiny,¹²⁰ civilní pracovník (instruktor pro věci materiální a finanční) se převádí z politického oddělení jako účtovatel intendantního oddělení k týlu. Velitelská rota jako rámec jednotek přímo podřízených velitelství praporu se ruší: její velitelství se sloučilo s dosavadní střeleckou četou při zrušení funkce velitele střelecké čety a vznikla tak záložní rota. Současně se zrušením funkce velitele střelecké čety byla u záložní roty zřízena nová funkce správce materiálu-písaře¹²¹ a brigáda tak dosáhla plánovaného počtu 2 486.¹²² Poté, co byla do sestavy brigády začleněna oddělení a skupiny pohraniční kontroly,¹²³ dosahuje brigáda systemizovaných poč-

116 Korekce tabulky byla platná od 1. 5. 1955. Vzhledem k datu vydání rozkazu (20. 5.) je reálně zachytitelná ve výkazu počtů brigády k 1. 6. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, čj. PS-001498/14-OS-55 z 20. 5. 1955.

117 Oba řidiči byli určeni pro minometnou četou. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, příloha k čj. PS-0014119/14-OS-55 z 15. 6. 1955, s. 2. Návrh HS PS Organizace ochrany čs.-rakouské státní hranice, schválený 30. 6. 1955 náměstkem MV L. Hlavačkou.

118 Tamtéž. Ve spojovací četě praporů mělo být zrušeno místo velitele družstva stavěčů a jednoho stavěče.

119 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 108, Rozkaz velitele PS č. 0043 z 2. 6. 1955. Ve výkazech počtů se objevují 1. 8. 1955 (viz tamtéž, k. 77). Někteří vojáci zařazení na těchto místech (spojovací jednotky praporů a brigády) jsou přemístěni ke znojenské brigádě k 3. 6. 1955, tedy ještě před promítnutím této změny do systemizovaných počtů. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 5, Rozkaz velitele 5. brigády č. 065 z 1. 6. 1955. Z příslušníků chebských spojovacích jednotek měla být totiž u znojenské brigády zprvu organizována jednotka pro výstavbu spojení k nové rotě znojenské sestavy. Až 27. 6. měli být rozděleni do sestavy brigády, podobně jako doplňky ze zrušených minometných čet a počtů dopravních jednotek. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 108, Nařízení náčelníka štábu HS PS č. 0015 z 1. 6. 1955, Reorganizace ochrany čs.-rakouské státní hranice.

120 V souvislosti s rušením tlumočnického místa u jiných brigád. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, čj. N/L-00138/55 z 11. 5. 1955.

121 Tamtéž, příloha k čj. PS-0014119/14-OS-55 z 15. 6. 1955, s. 2. Tento typ změny také vysvětluje skutečnost, proč prapory byly sníženy pouze o 9 míst. Vlastně se na snížení projevil úbytek ve spojovací četě praporu (10 míst). Úbytek míst daný zrušením místa velitele střelecké čety byl početně neutralizován místem správce materiálu-písaře. Jeden z chebských praporů neměl, jak již bylo řečeno výše, střeleckou četou, a tudíž v jeho případě nové funkční místo nebylo možno početně kompenzovat zrušeným místem. U tohoto zůstává i nadále záložní rota rámcem zbylých jednotek. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, Oprava k organizační tabulce č. 51/55 – 5. chebské pohraniční brigády.

122 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 81, Oprava k organizační tabulce č. 51/55.

123 Dnem 1. 7. 1955 do podřízenosti velitele brigády po stránce kázeňské, organizační, kádrové, bojové a politické přípravy a materiální péče. Po služební linii nikoli. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 5, Rozkaz velitele 5. brigády č. 079 z 10. 7. 1955. Viz též AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 84, dálnopis hlavní správy chebské brigádě z 2. 7. 1955: rozkazem náměstka MV čj. N/L-00230/55 ze dne 30. 6. 1955 podřizuje se dnem 1. 7. 1955... Výkaz počtů brigády k 1. 8. 1955 tuto změnu ještě neregistruje (AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 77).

tů 2 557.¹²⁴ – Systemizovaný počet civilních pracovníků se při těchto přesunech, jak víme, neměnil. Od podzimu 1955 ovšem mělo zůstat v organizačních tabulkách brigády jen 9 zaměstnanců. Měli to být zaměstnanci administrativní, zdravotničtí a techničtí. Mimo tabulky měli zůstat řemeslní a pomocní pracovníci. Útvarům bylo takto umožněno provádět záměny profesí, stanovených až dosud striktně tabulkami, v souladu se svými vlastními potřebami.¹²⁵

Chceme-li zrekapitulovat první období organizačních změn chebské brigády Pohraniční stráže, je třeba mít na paměti, že vznikla na velmi exponovaném úseku, jenž se vyznačoval snadným přístupem po železnici z vnitrozemí do blízkosti státní hranice, a navíc měla 5 rot na státní hranici s NDR. Byla-li tedy v roce 1951 označena jako 1. brigáda, bylo to dáno samozřejmě zeměpisně, ale korespondovalo to i s jejím významem.

Z časování jejích organizačních změn spojených s vydáním nových organizačních tabulek, nepočítáme-li první organizační schéma, které bylo výchozí a tudíž vzniklo dříve, a reorganizaci vlivem stažení sovětské armády z Rakouska, vidíme, že změny v organizaci z let 1952, 1953, 1954 a 1955 se uskutečnily v časovém intervalu dvou měsíců od poloviny ledna do poloviny března a jsou vždy spojeny s vydáním nových organizačních tabulek. Jedním z důvodů pro soustředění organizačních změn brigád do tohoto intervalu je, že časově byly pokusy o přechod státních hranic rozloženy ve větší míře do „letní poloviny roku“, zhruba od dubna do září, a tudíž změny na ně reagující musely být přijaty tak, aby je brigády mohly před obdobím nárůstu tlaku „narušitelů“ uskutečnit a zažít. Sekvence kroků byla následující: v září brigády vyhodnotily „sezónu“ a na základě příkazu hlavní správy¹²⁶ vypracovaly své návrhy na organizační změny. Tyto návrhy se zpravidla týkaly sestavy rot a jednotek přímo podřízených velitelstvím praporů a brigády. Tyto podněty pak byly přezkoumávány na hlavní správě a v jejích odděleních, zejména operačním a doplňovacím, kde byly též uváděny v celek, a po vypracování záměru reformy organizační struktury byly postoupeny náměstkovi MV (MNB) pro vojska. Po projednání a schválení v kolegiu MV (MNB) pak následovalo uvedení v život. Je ovšem třeba poznamenat, že kterýkoliv článek schvalovacího řízení si mohl vyžádat různé doplňkové podklady či přepracování některých částí na Hlavní správě PS (PVS), čímž se zpravidla věc pozdržela. Myslet se muselo též na soulad s ostatními resortními složkami a jinými ministerstvy (MNO). Po ministerském rozkazu byl vydán rozkaz velitele PS, jenž mohl být ná-

124 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 78, Výkaz počtů 5. chebské brigády k 1. 9. 1955, čj. PS-00620/14-OS-55. Dtto výkazy k 1.10. 1. 11. a 1. 12. 1955.

125 AMV Praha, TR MV č. 45, čl. 50 ze 14. 9. 1955. U 5. brigády má zůstat v tabulkách knihovnik politického oddělení, sekretář týlu, písař, technik-vodohospodář a dva pomocníci správce budov na ubytovacím oddělení, účtovatel na intendantním oddělení, starší sestra na zdravotním oddělení a účetní na finančním oddělení. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, krabice 84, čj. PS-014.185/14-OS-55.

126 Příkladem je rozkaz velitele PS z 10. 9. 1954 – Přípomínky a návrhy k organizaci PS: velitelé brigád měli předložit své návrhy HS PS do 25. 9. 1954. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 105.

sledován konkretizačním nařízením náčelníka štábu hlavní správy. Články rozkazů velitele brigády, které danou změnu provedly v podmínkách brigády, pak jsou zpravidla zastřeny (ztraceny) v záplavě různých dalších přemísťovacích ustanovení těchto rozkazů.

Předjarní změny se markantně projevily zvýšením či snížením systemizovaných počtů, když odrážely záměr Hlavní správy PS (PVS) upravit sestavu PS na základě dosavadních zkušeností a přitom vyjít s počty, které byly k dispozici. Z tohoto pohledu celkové počty brigády, které kolísaly v daném období mezi maximem 2 760 vojenských osob v červnu 1953 a 2 469 vojenských osob v březnu 1955, nemohou být výpovědí o přizpůsobování sestavy brigády, jelikož součásti brigády procházely často protichůdným početním vývojem. Obecně však platilo, že nejvíce změn bylo provedeno po zkušenostech prvního roku, když byla mnohá z projektovaných míst nahrazena potřebnějšími.

Velitelství brigády a praporů prošla za toto období řadou strukturních a početních změn, přičemž početní posilování nebo snižování jednotlivých oddělení, resp. náhrady funkčního místa jiným mohly odkazovat k určitým závěrům z oblasti zabezpečení a řízení ochrany státní hranice. U velitelství brigády vzpomeňme, že náčelníci oddělení, ať už štábu či týlu, již neměli k ruce své zástupce – jejich místa byla přeměněna na „pouhá“ referentská. Během období jsou také nahrazována písařská místa. Štáb brigády, pomineme-li začlenění kanceláře od užšího velitelství v roce 1952, výrazně nemění počet svých míst. Oproti úvodním tabulkám bylo zde již během roku 1951 zřízeno místo chemického náčelníka (v tabulkách od roku 1952). Ženíjní náčelník, v prvním roce ještě ženijní referent operačního oddělení, byl od roku 1952 osamostatněn – přímo podřízen náčelníku štábu, což dokládá důležitost ženijní agendy v rámci systému střežení brigády; v roce 1955 mu přibyl k ruce ještě účtovatel ženijního materiálu. Vývoj oddělení štábu závisel na závažnosti jejich agendy v daném období a na tabulkových místech, která byla k dispozici. Význam operačního oddělení dokládá, že mu v roce 1954 bylo jedno místo přidáno – příznačně v roce, kdy velitelství brigády redukuje své počty o 17 vojenských míst, nejvíce během zkoumaného období. Dalším z oddělení, která byla posílena již od roku 1952, je zpravodajské oddělení. Naproti tomu jiná oddělení (školské, kádrové) početně kolísala. S šifrovacím oddělením původní organizační tabulka brigády nepočítala, ovšem již během roku 1951 je zřízeno a od roku 1952 fixováno novou tabulkou. Určitá příbuznost agendy však vedla v roce 1953 ke sloučení se spojovacím oddělením, kde vznikla šifrovací skupina. Toto oddělení pak v následujícím roce neodolalo tlaku na úsporu systemizovaných míst, když mu byla dvě vzata, a tudíž některé funkce byly sloučeny v jednu. K opětovnému vydělení šifrovacího oddělení od března 1955 organizačních tabulek vedla až změna náhledu na šifrovou službu v rámci celého resortu vnitřně. Rezerva pro snižování počtů byla vedle zmíněných dvou oddělení nalezena v (pomocné) kanceláři, kde až tři původní okruhy pracovních činností byly zřetězeny do jednoho funkčního místa.

Sektor týlu vykázal ve srovnání se štábem brigády ve svých změnách daleko větší variabilitu. Podstatnou příčinou tohoto jevu je zřizování (rušení) míst pro technické a zdravotnické pracovníky a řemeslníky, ať už jsou to místa vojenská nebo pro civilní zaměstnance. Oproti štábním oddělením působí v týlových v roce 1953 civilních zaměstnanců až 50 % počtu vojenských osob. Proto, jestliže od roku 1952 dochází ke snižování vojenských míst v týlu, jsou tato místa více než nahrazována civilními zaměstnanci. Vojenská řemeslnická místa jsou dílem rušena – bez náhrady nebo v souvislosti s výstavbou týlových zařízení hlavní správou, dílem převáděna na civilní.

Jednotky přímo podřízené velitelství brigády byly tvořeny velitelskou četou, spojovací rotou, autorotou, ženijní četou a od roku 1952 hospodářskou rotou (četou). Jejich vývoj ve sledovaném období 1951–1955 se uskutečňoval jednak ve spojitosti s velitelstvím brigády (převod řidičů do dopravní a kuchařů do hospodářské roty v roce 1952, snížení počtů velitelství brigády v roce 1954 o 6 %), jednak souzně i se změnami v jednotkách přímo podřízených velitelstvím praporů. Od druhého roku se již v tabulkách setkáme s propracovanější strukturou těchto jednotek danou zkušenostmi z prvního roku – zejména jde o spojovací a dopravní rotu. Dopravní četa se oproti prvnímu roku zvyšuje na rotu s dvojnásobkem míst oproti dosavadní četě vlivem soustředění míst řidičů od velitelství. Toto organizační opatření umožnilo jednak ustavit transportní četou pro převoz bojových jednotek poddůstojnické školy, jednak podle požadavků organizačních změn redukovat počty řidičů. Jestliže byla tato sestava jednotek konstantní co do struktury, měnila se co do počtů. Po prvním roce se zvyšuje o 30 pohraničnicků především díky zařazení transportní čety na 179, v následujících letech pak jejich počty mírně klesají. Nositeli těchto změn jsou autorota a spojovací rota, když se krátí místa řidičů a stavěčů ve stavební spojovací četě ve prospěch pohraničních brigád na „vedlejší“ směru. V roce 1955 k těmto redukcím přistoupilo zrušení velitelské čety, když část pohraničnicků z této čety byla začleněna do záložního oddílu a tento oddíl pak mezi jednotky přímo podřízené velitelství brigády. Kdybychom ovšem toto začlenění neuvažovali a nadále bychom se drželi dosavadního schématu jednotek přímo podřízených velitelství brigády, znamenalo by to, že jsou tyto zrušením velitelské čety podstatně redukovány.

Všechna čtyři, resp. pět velitelství praporů brigády vykazovala po celé sledované období stejné počty i složení. Jejich počty kolísaly mezi 36 v roce 1951 a 25 v roce 1953. Minima tedy nabyly o rok dříve než velitelství brigády, jehož strukturu kopírovala, když oddělení velitelství brigády odpovídali referenti praporu. Struktura velitelství praporu zahrnuje ve sledovaném období tyto prvky: tzv. užší velitelství, štáb, politické oddělení (politická skupina), týl s ošetřovnou. Aby se oddělila agenda různého druhu, dochází postupně k přesnějšímu určení činnosti referentů štábu, což vyústilo v roce 1954 do vyčlenění zpravodajských referentů mimo štáb, ač zástupce náčelníka štábu pro zpravodajství členem štábu zůstal. Postupně se zřizují i další místa specialistů: v roce 1953 se stal členem štábu ženijní instruktor – od následujícího roku je veden jako velitel zřízeného ženijního družstva. Ve štábu jej pak vystřídal instruk-

tor-psovod a nově vzniklo místo zástupce náčelníka štábu pro spojení – velitele spojovací čety. Mimochodem, po celé sledované období není členem štábu autoreferent praporu, je stále velitelem dopravního družstva (čety). Početný sektor týlu je od druhého roku ochuzen stažením dvou kuchařů do hospodářského družstva a, stejně jako štáb, řidičů do dopravního družstva, jejichž místa jsou nahrazena vozkou, podkovářem a veterinárním instruktorem. Na rozdíl od týlu brigády nezastřešuje týl praporu od roku 1953 ani veterinární ani zdravotní skupinu, obě jsou z něho vyčleněny. Řada změn proběhla analogicky s velitelstvím brigády (zřízení plánovaných míst pro předsedy stranických a svazáckých organizací v politické skupině) nebo s velitelstvím brigády a se záložním oddílem – rušení míst řemeslníků roku 1953.

Jednotky přímo podřízené velitelství praporu se během sledovaného období v podstatě skládají ze čtyř jednotek, pěší (záložní, střelecké) čety, hospodářského (od roku 1954 místo něj ženijního) družstva, dopravního družstva (čety), spojovací čety. Rámec jim po většinu zkoumaného období poskytovalo začlenění do velitelské roty v letech 1952, 1953 a 1955. Pro ustavení dalších zmíněných jednotek je pak charakteristické, že vznikaly zpravidla na úkor počtů záložní čety. Změny v jejich struktuře a počtech se projeví jednak ve spojení se změnami ve velitelství praporu, jednak analogicky se změnami jednotek přímo podřízených velitelství brigády. Vznik hospodářského družstva v roce 1952 byl dán přesunem kuchařů z týlu praporu, analogicky ke změně na velitelství brigády. Toto hospodářské družstvo je v roce 1954 zrušeno a jeho členové působí v jiných součástech velitelství praporu. Pozici hospodářského družstva mezi jednotkami přímo podřízenými velitelství praporu pak zaujalo ženijní družstvo, přičemž byl ženijní instruktor přesunut ze štábu praporu na post velitele tohoto družstva. Naopak, když bylo v témže roce zřízeno ve štábu místo zástupce náčelníka štábu pro spojení, je zrušeno místo velitele spojovací čety, neboť náčelník se stal velitelem spojovací čety. Při zavádění tarasnic k brigádě v roce 1953 nebyly vedle záložního oddílu a pěší čety velitelství brigády opomenuty ani jednotky přímo podřízené velitelstvím praporů, v jejichž pěších četách byla na úkor počtů pěších družstev vytvořena družstva tarasnic. Celkové systemizované počty jednotek přímo podřízených velitelství praporu se během zkoumaného pětiletí výrazněji neměnily a kolísaly v intervalu 70–74 (nic na tom neměnilo ani zrušení dvou míst ve spojovací četě v létě 1955), čili šlo spíše o proměnu vnitřní struktury. Jediná podstatná redukce byla nikoli systémová, ale místní, když byla zrušena pěší četa jednoho ze dvou chebských praporů a do určité míry mu byly též sníženy počty dopravní čety. Rámec jednotek, velitelská rota, končí, po přetržce v roce 1954, organizační změnou z léta 1955: sloučením velitelství bývalé velitelské roty a střelecké čety vzniká záložní rota. Osamostatnění jednotek z rámce má i věcné jádro: tyto jednotky jsou vedeny funkcionáři, kteří za daný obor činnosti u praporu zodpovídají: velitel dopravní čety je autoreferentem praporu, velitel ženijního družstva je ženijním instruktorem a zástupce pro spojení velí spojovací četě.

Záložní oddíl byl jedním z důležitých prvků, jež profilovaly chebskou brigádu a bri-

gády na hranici se Západním Německem obecně. Původně byl navržen velkoryse (440 pohraničnicků) jako záložní prapor s třemi údernými rotami o 282 pohraničnických a bylo v něm plánováno místo mj. pro četou ženistů, minometů a obrněných vozidel, což dávalo velitelství brigády určitou zálohu pro případ pohraniční operace či ozbrojeného incidentu na státní hranici. Na straně druhé však bylo primárním úkolem brigády zajišťovat vojenské střežení státní hranice pohraničními rotami a zabezpečení těchto rot určitým servisem – příkladem jsou ženijní a spojařské práce, které prováděly praporeční a brigádní zabezpečovací jednotky. Proto se dostával záložní prapor při rozdělování vojáků do jednotek na druhou kolej, a jelikož se ještě během prvního roku ukázala potřeba zřídit poddůstojnickou školu, byl tento prapor krácen i na svých tabulkových počtech. Jako podstatně méně velkorysý záložní oddíl pak setrval (do roku 1955) na úrovni do 170 tabulkových míst. To ovšem neznamenalo jeho imunitu před dalšími, tentokrát strukturálními změnami, když se ve vybavení bojovou technikou postupně prosadila na úkor počáteční velkorysosti jistá uměřenost – viz v roce 1953 zrušení čtyř obrněných vozidel a její nahrazení četou tarasnic a také zrušení minometné čety v létě 1955 a některých řídičských míst bez náhrady. Při první změně v roce 1955 pak záložní oddíl dokonce ztratil svou výlučnost ve struktuře brigády a byl začleněn do jednotek přímo podřízených velitelství brigády, když důvodem začlenění byly úspory v těchto jednotkách – zrušení pěší čety. Z formálního hlediska pak tento akt působil jako signál dalšího sblížování s brigádami jižního typu.

S brigádní poddůstojnickou školou první tabulky, tak štedré k záložnímu praporu, nepočítaly, a tak se poddůstojnická škola tedy zřizovala mimo systemizované služby odvelováním frekventantů a personálu. Poprvé takto vznikla poddůstojnická škola v polovině ledna 1951 po ukončení výcviku vojáků převzatých od ČSLA a ukončena byla koncem května. Podruhé se v témže roce objevuje u brigády poddůstojnická škola koncem října, když nováčci, nastoupivší 23. 7. 1951, ukončili základní výcvik ve výcvikovém středisku. Poddůstojnická škola, dislokovaná v Aši, z nich stejně jako v prvním případě cvičila velitele družstev a obsluhy těžkých kulometů. Vojáci základní služby potřební pro službu u minometných jednotek, ženijních, spojovacích, psovodi a posléze tarasnici byli cvičeni mimo útvary chebské brigády, i když některé menší kursy nelze ani v těchto oblastech u brigády vyloučit. Od roku 1952 byla poddůstojnická škola součástí organizačních tabulek a její předepsaný počet se pohyboval do roku 1954 včetně na 152 frekventantech a 210–212 místech celkově. Přitom necvičila na poddůstojníky jen vlastní vojáky, ale i příslušníky jiných brigád, které poddůstojnickou školu neměly (např. Karlovy Vary). Bylo také počítáno s tím, že zřízením poddůstojnické školy vznikne veliteli brigády záloha spolehlivější než jednotky dosavadního záložního oddílu, jak o tom svědčil i vznik 2. čety autoroty s výslovným určením pro převoz bojových jednotek z poddůstojnické školy – po zkušenostech z léta 1951 (akce Ludvík, Miroslav). V závěru sledovaného období ovšem dochází k podstatnému snížení plánovaných počtů školy – jen na 53 frekventantů, od léta 1955 pak na 90 frekventantů. Tato snížení jsou dána jednak obecnou nutností šetřit místy ve

prospěch jižních brigád, jednak tím, že i u těchto brigád se zřizují poddůstojnické školy. Na rozdíl od prvního roku existence brigády, kdy byla poddůstojnická škola zřizována a ukončována, je poddůstojnická škola od organizační změny v polovině ledna 1952 (vlastně už od konce října 1951) trvalou součástí struktury brigády bez časových přetržek. Z výkazů počtů je také zřejmé, že je kmenově stále naplněna, většinou dokonce převyšují kmenové či skutečné stavy plánované počty, s výjimkou fungování výcvikového střediska nováčků po 2–3 měsíce v roce.¹²⁷

I sestava rot chebské brigády prošla určitým vývojem. Na počátku připadlo na 124,3 km brigádě svěřeného úseku státní hranice celkem 1 525 pohraničnicků ve 25 rotách o jednotném typu 61, což znamenalo průměr délky střeženého úseku 4,97 km státní hranice na rotu a tudíž 12,27 pohraničnicků na 1 km státní hranice, přičemž na úseku hranice s NSR byly tyto hodnoty pro PS ještě příznivější. Stejná situace platila i pro rok 1952, v průběhu jehož první poloviny končí svou činnost dvě odloučené čety 9. a 13. roty 2. praporu. Dovedili jsme, že do započetí střežení státní hranice sestavou brigády došlo k převedení 12. roty Libá od 2. praporu Aš k 3. praporu Cheb. Do té doby měl 2. prapor 8 rot, 8.–15. rotu. S jarem roku 1953 přišel nárůst počtu rot o tři převzaté od 3. karlovarské brigády i s velitelstvím praporu, přičemž se odpovídajícím způsobem prodloužil i úsek střežení státní hranice. Převzaté velitelství praporu (Házlov, později Vojtanov) k sobě následně soustředilo i tři roty praporu Aš, které střežily hranici s NDR. V této době bylo dosaženo maxima systemizovaných stavů na rotách prvního sledu – 1 634. U brigády klesla hustota střežení: jednak převzatý úsek měl nižší hustotu, jednak byly normovány tři typy rot (61, 52, 46) lišící se v počtech v pěších družstvech a v přítomnosti nebo absenci družstva těžkého kulometu. Zařazení nové roty Pata (typ 46) však snížení připadající na vrub nižších systemizovaných počtů ostatních rot na bavorském úseku hranice vyrovnalo a tedy hustota střežení zde neklesla. Navíc zde byla poziční výhoda v hustší síti rot, tedy menší délky střežených úseků, a dozajista též vybudovaná ženijnětechnická zařízení. V roce 1954 se zmenšil úsek střežený chebskou brigádou o 1 rotu předanou brigádě karlovarské a v rotách byl posílen počet psovodů o jednoho na úkor počtů v pěších družstvech. K podstatnému snížení stavů na pohraničních rotách dochází až v roce 1955, kdy jsou všechny roty systemizovány na stav 53 až na dvě s počtem 47. Hustota střežení tak klesá na 9,23 pohraničnicků na kilometr celkově, tedy o 3 pohraničnický oproti roku 1952 a oproti dřívějšímu také na bavorské hranici: na 14,36 – o více než 1 pohraničnicka na km. I tak cca desetiprocentní pokles plánovaných stavů nebyl ještě příliš velký a mohl být kompenzován propracovanějším systémem střežení, spoluprací s obyvatelstvem a obsluhou stále zdokonalovaného ženijnětechnického zařízení. Je třeba také brát v úvahu oproti počátku 50. let v úseku brigády již sníženou vlnu přechodů.

127 AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 28, 29, 51–53, 63–65, výkazy počtů 5. chebské brigády z let 1952–1954.

Ve zkoumaném pětiletí organizačního vývoje chebské brigády zjišťujeme tedy řadu podstatných změn. Důležitou byla především reflexe zkušeností z ochrany státní hranice, již vyjádřila v organizační rovině změna z počátku roku 1952. Další změny v organizaci se pak již dály v duchu snahy HS PVS (PS) získat systemizovaná místa k posílení brigád ležících na směrech chápaných jako vedlejší a přitom pokud možno zachovat „kvalitu“ střežení bavorského úseku státní hranice. Zde se zdrojem úspor pohraničnicků staly pohraniční roty. V první fázi, kdy došlo k rozbití početní homogenity rot na 3 typy, se na těchto úsporách podílely v chebském případě vlastně jen roty z hranice s NDR. V druhé fázi, kdy došlo k nivelizaci rot na nižší početní úrovni, pak již i roty z bavorského úseku hranice. Dále se zdrojem úspor staly jednotky přímo podřízené velitelství brigády, zejména spojovací a dopravní rota, a do určité míry také jednotky přímo podřízené velitelství praporů. V konečné fázi sledovaného období pak také záložní oddíl a poddůstojnická škola.

Ústup od původní velkorysosti v systemizaci brigády byl vyvažován zaplňováním mezer ve stavech vhodnějšími posty či novými jednotkami, přeskupením pohraničních rot a ještě dalšími kroky, které jsme zde pro zaměření se na organizační vývoj neanalyzovali nebo zmínili jen okrajově: nárůst zkušeností z organizace a řízení ochrany státní hranice a jejich zobecnování do zdokonaleného systému služby na státní hranici, plánovitě budování drátěných zátarasů včetně elektrifikace, kontrolních pásů, pozorovatelů, zlepšení kontroly nad zakázaným a hraničním pásmem, „spoluprací“ s obyvatelstvem atd.

5. pohraniční brigáda v letech 1956–1965

Organizační vývoj chebské brigády v dalších letech, prakticky až do roku 1960, vychází z organizačního stavu brigády roku 1955, přičemž nedochází k dislokačním změnám ani velitelství praporů, ani jim podřízených rot. Na všech rotách zůstává družstvo těžkých kulometů (5), dílčí změny ve struktuře rot však nastávají, když dosavadní typ 47 (rota Krásňany a rota Celnice) se převádí na typ 42 a všechny roty typu 53 se převádějí na typ 52 – až na dvě roty z 5. praporu (Doubrava a Horní Paseky), jejichž plánovaný počet je 60.¹²⁸ Určitá úspora osob na rotách (nyní 1 452 oproti 1 472 v půli roku 1955) je podpořena i úsporou jezdeckých koní, neboť jsou zrušeny u všech rot a jezdci převedeni do pěších družstev. Pouze u rot typu 60 v roce 1956 je ještě plánován jezdecký roj (6), ale již následující organizační změna k 1. 9. 1957 tento prvek ruší.¹²⁹ Nově tato poslední změna plánuje pohraničním

128 AMV Brno-Kanice, f. PS, k. 18, inv. j. 169. TR MV č. 57/56 nařizoval zesílit ochranu státní hranice s NDR z počtů PS. Důsledkem toho jsou posíleny ony dvě roty při celkové snížených počtech na rotách daných novou typizací. Celkové stavy brigády, včetně oddělení pohraniční kontroly, jsou stanoveny na 2 509 a 16 civilních pracovníků.

129 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 156. Vydáno TR MV č. 105/57 z 12. 7. 1957 (viz AMV Praha). K tomuto datu má brigáda plánováno 2 459 a 17 občanských zaměstnanců. Snížení plánovaného počtu jezdeckých koní v PS bylo jedním ze základních bodů rozkazu.

rotám i praporům 1 až 2 tarasnice. Všechny roty jsou tak i nadále v zásadě shodné struktury, liší se jen počtem pohraničnicků plánovaných v pěších družstvech.

Zatímco sestava rot je početně i strukturně stabilní, jsou ostatní články brigády dynamičtější. Na velitelství brigády se projevuje to, co již bylo naznačeno v závěru roku 1955: snižuje se počet míst systemizovaných pro civilní zaměstnance.¹³⁰ Neznamená to ovšem, že by se tato místa (např. pradelny, řemeslníci v ubytovacím oddělení, uklízečky) rušila. To jen brigády mohly přijímat technické a hospodářské pracovníky podle svých potřeb a nebyly přitom vázány na početní kvótu stanovenou pro každou profesi. V tabulkách byly nadále plánovány již jen počty administrativních pracovníků a zdravotnického personálu, což v početním vyjádření vedlo k tomu, že počty civilních zaměstnanců klesly téměř na polovinu. V letech 1956 až 1959 systemizace velitelství brigády mírně klesá, přičemž „obětí“ v důsledku vnitřní reorganizace zrušením či sloučením funkčních míst jsou hlavně početnější oddělení štábu a týlu (operační, zpravodajské, proviantní). Místa pohraničnicků-vojáků z povolání navíc snižuje i tendence (1957) zcivilnit písaře, plánované na jednotlivých odděleních. V roce 1959 pak pozorujeme znatelný úbytek míst na týlu velitelství brigády; to se ovšem zdá být administrativní záležitostí, neboť místa, která oproti minulému stavu postrádáme, jsou uvedena v hospodářské četě velitelství brigády.¹³¹

Mezi jednotkami přímo podřízenými velitelství brigády se nové neobjevují, pouze se setkáváme s dílčími změnami uvnitř jednotek. Spojovací rota po redukci míst stavěčů ve prospěch jižních pohraničních brigád v roce 1955 se nadále již nečlení na čtyry, ale jen na družstva, když ze stavební čtyry je nyní stavební družstvo a z provozní čtyry provozní družstvo a radiodružstvo. Ženíjný četa v roce 1957 přibírá technické družstvo (4), tedy řidiče buldozerů a pásových traktorů. Proto současně klesly plánované počty dopravní roty, kde řidiči této techniky byli dosud plánováni. V roce 1959 se vedle zvýšení počtu radiodružstva ve spojovací rotě a počtů v četě nákladních vozidel v dopravní rotě několikanásobně zvýšily též počty hospodářské čtyry (ze 7 na 40). O jednom z důvodů jsme již mluvili výše. Druhým je vyčlenění družstev pro zvláštní úkoly ze záložního oddílu a jejich začlenění sem.

V této souvislosti je zajímavé pohlédnout na stav záložního oddílu. Tento útvar v roce 1956 navyšuje poněkud své počty (na 172) právě díky začlenění družstev pro zvláštní úkoly (27) do své sestavy při mírném poklesu počtu pohraničnicků ve třech pěších (střeleckých) četách. V následujících letech pak jeho plánované počty opět klesají. Pokles míst, v roce 1957 na 158, jde na vrub snížení v pěších četách, snížení v roce 1959 na 116 je pak vedle poklesu v pěších četách dáno vzpomínaným přemístěním družstev pro zvláštní úkoly k hospodářské četě. V roce 1959 se v jeho struktuře objevuje také chemické družstvo, což je při organizování tzv. polochemických druž-

130 AMV Praha, RMV č. 45, čl. 50 ze 14. 9. 1955.

131 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 156. Systemizován počet 2 436 a 16 civilních zaměstnanců.

stev v záložních rotách praporů, náplní práce příslušníků oddělení bojové přípravy a oddělení dělostřeleckého a technického vyzbrojování a při převedení chemického náčelníka do oddělení bojové přípravy jedním z příznaků důležitosti této problematiky.

Na úrovni velitelství praporů dochází vůči roku 1955 k poklesu o více než 10 % (celkově tento článek, včetně přímo podřízených jednotek klesá v brigádě z 468 na 403). S organizační změnou v roce 1956, která snižuje praporeční velitelství z původních 30 o 6–8 míst, jde téměř výhradně početní pokles v týlu a službách. Pro výzbrojní, výstrojní a proviantní agendu již nejsou systemizována žádná místa, k ruce náčelníkovi týlu praporu zůstává jen pomocník. Lze tedy předpokládat, že tato agenda se centralizuje u velitelství brigády, kde v té době dochází ke zvýšení počtů v příslušných týlových odděleních (dělostřeleckého a technického zásobování, proviantního, výstrojního). U praporu pak můžeme předpokládat přesun části této agendy též na velitelské družstvo záložních rot v čele se staršinou. Ze zdravotnické služby je u praporů plánován jen zdravotník. Veterinární služba pak zůstává ve stavu jako v minulých letech. Nicméně změna v roce 1956 vede i k narůstání rozdílu mezi prapory: 1. prapor Hranice a 3. prapor Cheb nemají plánovány veterinární skupiny, což vedle obecné tendence krátit počty koní na rotách u 3. chebského praporu souvisí s tendencí krátit mu počty, neboť byl dislokován v sídle velitelství brigády. (Mimoходом v roce 1956 se organizační tabulky pro chebskou brigádu konečně „umoudřily“, alespoň v tom směru, že již v souladu se skutečným stavem označují za prapor s redukovanými počty 3. prapor Cheb a ne 4. prapor jako dosud.) Při další organizační změně, roku 1959, jsou rozdíly ve velitelství praporů posilovány též snižováním počtu zpravodajských referentů z dosavadních čtyř na dva nebo tři, maximální počty si udržuje již jen 2. prapor Aš a 5. prapor Vojtanov. Změna roku 1959 do jisté míry vrací zpět určité krajnosti změn z roku 1956 na velitelství praporu: alespoň v tom, že místo zdravotníka je nahrazeno lékařem a u prvního praporu, kde nebyla veterinární skupina, je plánováno místo veterinárního zdravotníka. Jednotky přímo podřízené velitelství praporu jsou v období právě popisovaných změn celkem stabilní co do struktury i složení, což přispívá k tomu, že plánované počty praporů (s výjimkou třetího bez záložní roty a s redukovanou dopravní četou) kolísají především vlivem změn ve velitelství praporů mezi 89 až 92 pohraničnicků.

Rok 1959 byl u chebské brigády posledním rokem neměnnosti dislokace rot, jak jsme ji znali od roku 1953, resp. 1954. Oproti předešlým změnám v roce 1956 a 1957 nemá v tomto roce systemizovaný stav 60 pohraničnicků 27. rota Horní Paseky, nýbrž její „kolegyně“ ze státní hranice s NDR 25. rota Plesná, a dohromady o 20 míst jsou sníženy obě rotory Trojmezí,¹³² což byla určitá ouvertura ke změnám v počtu článků

132 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 199, 1959, čj. PS-00373/14-1959 z 6. 4. 1959, příloha č. 1. AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, Výkaz počtu 5. brigády k 1. 1. 1960.

řetězce pohraničních rot. Když k 1. květnu roku 1960 končí činnost 18. rota Svatá Anna 3. praporu,¹³³ je to předzvěst dalších změn a současně i doklad, že do dislokace začínají, oproti počátečnímu období, hovořit ekonomické zájmy a zájem na rozvoji pohraničí. Určité důvody jsou i na straně Pohraniční stráže, neboť ta začíná pociťovat potřebu investic do oprav stávajících objektů rot, resp. na stavby objektů nových.¹³⁴ V této souvislosti se jako řešení jevílo rozdělení úseku některé roty mezi sousední, za současného přidání pohraničnicků těmto rotám. Rovněž bylo možno docílit i toho, aby se takto ušetřili důstojníci a poddůstojníci z povolání a mohla jimi být obsazena dosud volná funkční místa.¹³⁵ Zde je tedy počátek cesty, na jehož konci později stojí rotý pláňovanými počty 80 až 90 pohraničnicků.

V praxi si tedy úsek 18. rotý mezi sebe rozděľují sousedé, přičemž je jim zvýšen pláňovaný počet pohraničnicků: Svatému Kříži z 52 na 60 a Horní Hranické na 76.¹³⁶ Tentýž mechanismus je užít, když o půl roku později je rušena 5. rota Štítary: rota je sloučena se sousední rotou Újezd (nově 76 pohraničnicků), z čehož též početně profitují blízká 3. rota Pastviny (60) i vzdálenější 14. Dubina s 16. rotou Pomezí (obě nyní 60).¹³⁷ Po roce, v dubnu 1962, přichází zrušení dvou rot naráz. Šlo o zrušení rotý Trojmezí II, jejíž úsek se sloučil s úsekem rotý Trojmezí I (nyní jen Trojmezí) a část přebrala sousední rota Ebmat (Celnice), a rotý Pomezná, jejíž exponovaný úsek byl jednak z velké části zatopen vodou z napouštěné přehradý na Ohři (včetně velitelského stanoviště), jednak rozdělen mezi sousední Dubinu a Pomezí.¹³⁸

Zrušení čtyř rot během dvou let bylo činitelem působícím i na organizační vývoj na stupni praporů. Po více než deseti letech od zaujetí sestavy se v této době pociťuje jako zbytečné, aby prapor velel pěti a méně rotám... A to byl případ i 3. praporu, jenž byl, jak již bylo zmíněno výše, při zajišťování svého chodu, vzhledem k již vzpomínané absenci záložní rotý, navíc odkázán na výpomoc velitelsství brigády. V polovině května 1962 bylo velitelsství tohoto praporu i s přímo podřízenými jednotkami zrušeno a jeho

133 Tamtéž, inv. j. 327, čj. PS-00205/14-1960 z 6. 4. 1960.

134 Objekt 18. rotý byl zchátralý a k dispozici byla nová budova ubikací 17. rotý. Viz tamtéž, Návrh na sloučení 17. a 18. rotý a na rozšíření úseku 19. rotý.

135 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 199, 1959, čj. PS-00309/11-1959 z 20. 3. 1959.

136 Tamtéž. Současně je navýšen z 52 na 60 i pláňovaný počet 8. rotě Krásná a pláňovaný počet žáků poddůstojnické školy z 90 na žáků. Je tak vyčerpán počet míst vojáků základní služby ze zrušené rotý. Zvýšení počtu pohraničnicků v rotě se projevuje v podstatě pouze ve střeleckých družstvech, i když u rotý o počtu 76 je přidán i jeden zástupce velitele rotý; dělí se pak jejich kompetence – zástupce velitele pro službu a zástupce pro výcvik.

137 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 243, čj. PS-0044/14-1961.

138 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 327, Hlášení velitele 1. rotý o zrušení 2. rotý 6. 4. 1962. Původně se měla rušit rota Trojmezí I. Rozdíl je ovšem nepodstatný, neboť nové velitelské stanoviště Trojmezí bylo pláňováno mezi oběma dosavadními stanovišti rot. Jelikož z hlediska počtu tzv. narušitelů šlo o málo aktivní úsek, navrhovalo se toto sloučení již v březnu 1959. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 199, čj. PS-00309/11-1959 z 20. 3. 1959. V případě přehradý pak na podzim 1959. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 204, čj. PS-00637/11-59 ze 14. 10. 1959 a AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 327, čj. PS-058/1962 z 20. 4. 1962.

Prvotní systemizace rotý Trojmezí zněla na 76 osob. Viz AMV Brno-Kanice, A 2/2, inv. j. 1145, Kolegium MV 18. 2. 1960 k bodu: Zrušení a sloučení některých pohraničních rot v PS. Totéž číslo ještě k 1. 3. 1962 v kádrovém rozkaze velitele 5. brigády č. 03/1962. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 148.

pohraniční roty převedeny k sousedním praporům. Tuto změnu, nové číslování i typy rot (v závorkách) přináší následující tabulka (tab. 4).¹³⁹

Tab. 4. Sestava pohraničních rot 5. brigády od května 1962.

<i>1. prapor Hranice</i>	<i>2. prapor Aš</i>	<i>3. prapor Cheb</i>	<i>4. prapor Vojtanov</i>
1. rota Trojmezí (64)	6. rota Krásná (60)	13. rota Pomezí n. Ohří (76)	20. rota Luby (60)
2. rota Pastviny (60)	7. rota Selbská (52)	14. rota Horní Hraničná (76)	21. rota Plesná (60)
3. rota Újezd (64)	8. rota Nový Žďár (60)	15. rota Svatý Kříž (60)	22. rota Vojtanov (60)
4. rota Krásňany (52)	9. rota Hájovna Pata (52)	16. rota Slapany (52)	23. rota Horní Paseky (60)
5. rota Celnice (Ebmath) (52)	10. rota Polná (52)	17. rota Starý Hrozňatov (52)	24. rota Doubrava (60)
	11. rota Libá (52)	18. rota Kozly (52)	
	12. rota Dubina (76)	19. rota Mýtina (52)	

Plánované počty na rotách v období charakterizovaném rušením čtyř pohraničních rot a v důsledku toho i jednoho z praporů, tedy od organizační změny v roce 1959 až po sklonek roku 1963, klesly jen mírně, ze 1 432 na 1 416,¹⁴⁰ přičemž platí, že k onomu snížení došlo jen po změnách roku 1960, kdy ze zrušených rot uvolnění pohraničníci sice jsou rozděleni na vybrané roty, ale ne všichni: malá část míst byla převedena jednak k počtům poddůstojnické školy, jednak (vojáci z povolání) na jiná místa ve struktuře brigády. Snaha, aby místa uvolněná zrušením pohraničních rot byla přidána jiným rotám brigády, je ještě markantnější při změnách v dubnu a květnu 1962, kdy celkové systemizované stavy na pohraničních rotách zůstaly zachovány. Je třeba ještě podotknout, že redukce v sestavě rot z roku 1962 změnila i některé typy jinak, než zněl původní záměr: Trojmezí má místo 76 pohraničnicků 64 a rota Újezd rovněž. Při vyhodnocení, hlavně Trojmezí, jako méně „aktivního“ úseku to lze interpretovat jako snahu posílit jiné, namáhanější úseky.

Samozřejmě, že markantní změnou tohoto časového úseku bylo rozdělení úseku 3. praporu mezi oba sousední, Aš a Cheb, přičemž vlivem zrušení zmiňovaného praporu a také výrazným snížením počtů záložních rot zbylých praporů klesla suma míst na

139 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 11, Rozkaz velitele 5. brigády č. 41 z 3. 5. 1962; tamtéž, inv. j. 327, čj. PS-00383/01-1961 ze 4. 5. 1961; tamtéž, inv. j. 335, čj. PS-001104/14-OS-1962 ze 4. 12. 1962.

140 Tamtéž, výkazy počtů chebské brigády 1. 1. 1960–1. 1. 1964. Následný text je zpracován s využitím těchto materiálů.

velitelství praporů, i přes posílení spojovacích a dopravních jednotek aj.,¹⁴¹ na minimum (ze 402 na sklonku roku 1959 na 324 k 1. 12. 1962, tedy o pětinu). Novým prvkem ve struktuře velitelství praporu se stalo praporeční obvazště.

Těž další strukturní články se poněkud měnily. Zpočátku byl analogicky s tlakem na úspory míst jinde zdrojem úspor záložní oddíl, kde poklesl jeho systemizovaný počet ze 116 na 90 v roce 1961¹⁴² v důsledku omezení počtu pohraničnicků ve střeleckých (pěších) četách a vlivem sloučení čtyř tarasnic a kulometné čety v četu zbraní. V další fázi pak dochází k jeho navýšení až k původní hladině opětovným zvýšením počtů ve střeleckých i zabezpečovacích jednotkách (dopravní družstvo a hospodářské družstvo). Důraz na protichemickou ochranu dokládá chemická četa na místě dosavadního družstva.

Početně ovšem narůstá i velitelství brigády: reorganizací a navyšování míst se vytváří skupina funkčních míst podřízená chemickému a ženijnímu náčelníkovi, navyšuje se rovněž spojovací oddělení. Všechny tyto změny souvisejí jednak s důrazem na protichemickou ochranu jednotek od konce 50. let, jednak s rozvojem, výstavbou a opravami ženijnětechnického zabezpečení, spojením a signalizace a užitím techniky. Tyto trendy podporuje i navyšování jednotek velitelství brigády přímo podřízených: dopravní roty, spojovací čety a ženijní roty, od roku 1962 na místě ženijní čety. Jako nový prvek je ve výkazech počtů brigády uváděna chovná stanice služebních psů.¹⁴³ To vše zapříčinilo, že od organizační změny v roce 1959 do přelomu let 1962 a 1963 vzrostlo velitelství brigády jako celek z 272 na 361, tedy téměř o třetinu. Další nárůst velitelství brigády na sklonku roku 1963 (na cca 670) pak souvisí se zrušením poddůstojnické školy v Aši. Frekventanti pro potřeby chebské brigády se nyní spolu s frekventanty dalších brigád (karlovarské, děčínské a plánské) cvičí od října v poddůstojnické škole Tisová.¹⁴⁴ V důsledku toho pak podstatně narůstá velitelství brigády, neboť všichni pohraničníci odvelení do jakékoli poddůstojnické školy jsou vedeni u hospodářské čety jako nadpočetní...¹⁴⁵

Ze všech těchto změn je vidět snaha z hospodárnit a zefektivnit činnosti Pohraniční stráže: jak v případě dislokačních změn na úrovni pohraničních rot a praporů, tak v případě posílení zabezpečovacích jednotek brigády (i praporů) i v případě změny v systému výchovy poddůstojníků. Všechny jsou oproti větší části časového úseku 50.

141 Změny tabulek mírových počtů k 1. 6. 1962. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 148, Kádrový rozkaz velitele 5. brigády č. 08/1962.

142 Snížení počtů v záložních oddílech se uskutečnilo ve prospěch posílení pohraničních brigád chránících státní hranici s Rakouskem a NDR, kde stále rostl počet tzv. narušitelů. Změna se měla provést k 1. 4. 1961. Viz AMV Brno-Kanice, f. A 2/2, inv. j. 1189, Kolegium MV 30. 3. 1961.

143 Poprvé zachyceno ve výkazu počtu brigády k 1. 12. 1962. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-001164/14-OS-1962.

144 PS-útvár 2700 Březová, okres Sokolov. Po stránce materiálnětechnického zásobování, finančního a zdravotnického zabezpečení spadá škola do péče 5. brigády. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 282, Rozkaz velitele PS č. 022 ze 14. 8. 1963.

145 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-001313/14-OS-1963.

let výraznou proměnou. Neměly však tolik času ke svému obhájení, jako by tomu bylo bývalo v předchozím desetiletí, kdy po ustavení brigády a vybudování systému ochrany státní hranice následovalo několik „organizačně klidných“ let. V kontextu rozsahu následující strukturální změny se zdají naopak velmi mírné.

Celkové plánované počty brigády zachovávaly v daném období stav kolem 2 400 pohraničnicků, jejich nárůst až k hladině 2 600¹⁴⁶ byl způsoben, vedle nastíněného zvýšení záložního oddílu a jednotek přímo podřízených velitelství brigády, také zvýšením plánovaných počtů na OPK (ze 77 na 90). Především však zásadní podíl na nárůstu mělo přidání míst poddůstojnické školy (z 90 žáků na 221 žáků) a posléze vedení frekventantů těchto škol u hospodářské čety.¹⁴⁷

Avizovaná nová strukturální změna se započala v rámci brigády připravovat od přelomu let 1963/64 tak, aby od jara (1. 4. 1964) mohla většina jejích ustanovení vstoupit v platnost. Její základní tendencí bylo posílit ochranu státních hranic s Rakouskem na úkor počtů jednotek na hranici s NDR a dále zefektivnit ochranu státních hranic s NSR, ovšem nikoli počty z jiných úseků hranic, nýbrž „účelnou reorganizací“. Reorganizace na hranici s NSR pramenila ze stále se zvyšující zatíženosti pohraničnicků v přípravě na plnění úkolů obrany státní hranice v počátečním období války. V neposlední řadě bylo zdůrazňováno dosáhnout touto reformou vyšší hospodárnosti u dotčených složek.¹⁴⁸

Pokyny k reorganizaci, jejíž plánovači zdaleka nepřeháněli, když tvrdili, že bude novou organizací od doby zaujetí nové sestavy vojsk MV, byly vydány již koncem roku 1963. Cílem bylo zvýšit účinnost práce štábu na všech stupních a účelnější rozvržení sil PS všeobecně ve prospěch prvosledových jednotek. Posílení jednotek, které bezprostředně prováděly ochranu státní hranice, našlo svůj výraz, vedle zvýšení plánovaných stavů na rotách, také ve vytvoření systému (tří) čet u roty. Toto mělo vést ke zkvalitnění výkonu služby k ochraně státní hranice i k vyčlenění více času k přípravě či výcviku vojáků základní služby i vojáků z povolání při snížení jejich zatížení výkonem služby.¹⁴⁹

146 Celkový počet udáván 2 605. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-001313/14-OS-1963.

147 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 148, kádrový rozkaz velitele 5. brigády č. 11/1963 z 30. 11. 1962.

V souvislosti s eskalací mezinárodního napětí v otázce Berlína bylo rozhodnuto dočasně posílit PS protitankovými jednotkami a jednotkami protivzdušné obrany. U 5. brigády měl oddíl samohybných děl plánované stavy 194 osob se 41 lehkými samohybnými děly ráže 75 mm ve čtyřech bateriích o 15 palebných četách. Osádky byly rozmístěny u některých pohraničních rot a na exponovaných místech: např. tři čety byly u přechodu v Pomezí. Další z posilových jednotek 5. brigády, oddíl protivzdušné obrany, měl dvě baterie s plánovaným počtem 139 osob a 12 protiletadlových dvoukanonů ráže 30 mm. Organizační tabulky těchto oddílů byly vydány koncem srpna 1961 a signovány zástupci resortu příjemce i poskytovatele, vnitra i obrany, náměstkem MV L. Hlavačkou a náčelníkem generálního štábu ČSLA O. Rytířem. Pro 5. brigádu byla určena směrnice k přípravě převzetí těchto posilových jednotek ze 7. 9. 1961. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 243, čj. PS-00579/14-1961. Existenci těchto jednotek u brigády lze předpokládat do počátku roku 1962. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, Výkaz počtu 5. brigády k 1. 1. 1961. Tamtéž, inv. j. 148, kádrový rozkaz velitele 5. brigády č. 02/1962.

148 AMV Brno-Kanice, f. A 2/2, inv. j. 841, Vojenská komise obrany ÚV KSČ k bodu: Návrh na změny v organizaci útvarů a jednotek PS, příloha III.

149 AMV Praha, RMV č. 38 z 22. 11. 1963; AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 282, 1963, Rozkaz velitele PS č. 0033 ze 7. 11. 1963; f. 2342, inv. j. 327, čj. PS-00993/14-1963 z 18. 12. 1963.

Organizační změna u chebské brigády spočívala v první fázi v rušení rot – 4. roty Krásňany, 9. roty Pata, 17. roty Starý Hrozňatov (i když rozkaz ministra vnitra č. 38 a rozkaz velitele PS č. 033 označily ke zrušení sousední 16. rotu Slapany)¹⁵⁰ a 18. roty Kozly. Zesíleny byly dosavadní 5. rota Celnice, 8. rota Nový Žďár, 10. rota Polná, 16. rota Slapany, 19. rota Mýtina, 24. rota Doubrava, 1. rota Trojmezí, 13. rota Pomezí a 11. rota Libá. Ač toto rušení se mohlo provést v duchu rozkazu ministra vnitra podle ubytovacích podmínek do konce roku 1965, v praxi bylo provedeno už během ledna 1964.¹⁵¹ Přitom byly všechny roty, i vlivem zvýšení svých systemizovaných počtů slučováním úseků, postaveny na četovou organizaci.

V druhé rovině této organizační změny, jež měla být provedena do 1. 4. 1964 (v praxi byla provedena do konce února), jsou zrušeny dosavadní 1. prapor Hranice a 3. prapor Cheb a od 12. plánské pohraniční brigády, z níž byla mezitím ustavena brigáda poddůstojnických škol, je převzato jedenáct prvosledových rot a velitelství dvou praporů s přímo podřízenými jednotkami. První z převzatých praporů, dislokovaný v Dolním Žandově, se stal 3. praporem 5. brigády, druhý v Halžích pak 4. praporem.¹⁵² Ve Vojtanově a v Aši zůstává velitelství praporu, nyní 1. a 2. prapor; oba si rozdělily roty hranického praporu, zatímco roty chebského praporu byly podřízeny velitelství praporu v Dolním Žandově.

Brigáda má po těchto změnách o 900 pohraničnicků více než před rokem (3 369). U velitelství brigády a jeho zabezpečovacích jednotek nedošlo ke strukturálním změnám, dílčího zvýšení se oproti předešlému stavu dočkaly spojovací a ženijní rota. Záložní oddíl zůstal jak strukturně, tak početně stejný (119). Na stupni praporu dochází k nominálnímu nárůstu, když pro čtyři velitelství je plánováno 375 míst oproti dosavadním 337, přičemž posíleny jsou dopravní družstvo a podobně jako u velitelství brigády spojovací četa. Fakticky ovšem dochází k úsporám, neboť ze čtyř chebských praporů zbyly jen dva, další dva jsou plánské. V 31 pohraničních rotách brigády je plánováno 2 120 pohraničnicků. V tomto počtu pak vidíme hlavní příčinu růstu celkového plánovaného počtu osob brigády, když zvýšení na rotách je dáno začleněním oněch 11 plánských rot (692 osob), neboť dosavadní chebské roty i přes načrtnuté reorganizace a slučování mění své plánované stavy v souhrnu jen o 1 % (1 428).¹⁵³

Následující tabulka představuje prvosledovou sestavu brigády po nastíněných změnách. V závorkách jsou uvedeny plánované stavy rot (tab. 5).

150 Též dle AMV Brno-Kanice, f. A 2/2, inv. j. 841. Naopak 17. rotu zmiňuje pozdější nařízení k reorganizaci 5. brigády z prosince. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 327, čj. PS-00993/14-1963 z 18. 12. 1963.

151 AMV Brno-Kanice, f. A 2/2, inv. j. 841.

152 V rozkaze velitele PS č. 0033 ze 7. 11. 1963 byl termín pro převzetí praporů a rot 12. brigády stanoven na 28. 2. 1964. Nakonec převzetí provedeno počátkem února. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 287, 1964, čj. PS-0140-1/15-64 z 5. 2. 1964.

153 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, Výkaz počtů k 1. 1. 1965 ve srovnání s předešlými výkazy; tamtéž, inv. j. 327, čj. PS-00993/14-1963 z 18. 12. 1963; tamtéž, příloha k čj. PS-0089/01-64 z 22. 1. 1964.

Tab. 5. Pohraniční roty po organizační změně roku 1964.

1. prapor Vojtanov	2. prapor Aš	3. prapor Dolní Žandov	4. prapor Halže
1. rota Luby (60)	7. rota Horní Paseky (60)	16. rota Pomezí n. Ohří (84)	24. rota Slatina (60)
2. rota Plesná (60)	8. rota Doubrava (72)	17. rota Horní Hraničná (84)	25. rota Broumov (68)
3. rota Vojtanov (60)	9. rota Celnice (72)	18. rota Svatý Kříž (68)	26. rota Tišina (68)
4. rota Polná (68)	10. rota Trojmezí (84)	19. rota Slapany (84)	27. rota Branka (68)
5. rota Libá (60)	11. rota Pastviny (68)	20. rota Mýtina (84)	28. rota Pavlův Studenec (68)
6. rota Dubina (84)	12. rota Újezd (72)	21. rota Oldřichov (60)	29. rota Pavlova Huť (60)
	13. rota Krásná (60)	22. rota Dyleň (60)	30. rota Vašíček (60)
	14. rota Selbská (60)	23. rota Mohelno (60)	31. rota Skláře (60)
	15. rota Nový Žďár (84) ¹⁵⁴		

Po této změně střežila 5. pohraniční brigáda od února 1964 úsek státní hranice o délce 195,072 km, což bylo dosavadní maximum. Na tomto úseku měla k dispozici 139,789 km drátěného zátarasu, 136,134 km kontrolního pásu a 144,506 km signální stěny.¹⁵⁵

Brigáda v době podřízení Pohraniční Stráže Ministerstvu národní obrany

Nový rozměr dostala organizační opatření motivovaná snížením nákladů na systém ochrany státní hranice v následujícím roce. V říjnu 1965 se usneslo předsednictvo ÚV KSČ na zrušení vojskové ochrany státní hranice s NDR a zřídění ochrany na hranici s kapitalistickými státy. Jak se dále uvádělo, „měly se provést potřebné organizační změny, upravit počty, strukturu a početní stavy Pohraniční stráže,“ ... zkvalitnit „úroveň řídicí práce všech stupňů velení.“¹⁵⁶

Počty Pohraniční stráže byly sníženy celkem o 9 810 osob, z toho na hranici s NSR

154 Tamtéž, inv. j. 335, čj. PVS-001007/14-1964.

155 Tamtéž, inv. j. 327, příloha k čj. PS-00149/11-1964 z 10. 2. 1964.

156 Opis usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 26. 10. 1965 k bodu: Vytvoření jednotných ozbrojených sil a nezbytné úpravy v systému státní hranice a objektů zvláštní důležitosti. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 323, 1966, s. 2, 4.

a Rakouskem o 4 500 osob. Snížení stavů bylo zdůvodnitelné i klesajícím počtem pokusů o nedovolené opuštění republiky přes státní hranice střežené jednotkami PS „v posledních letech“.¹⁵⁷ Úpravy v systému ochrany státní hranice konkrétně znamenaly dnem 1. 1. 1966 vyčlenit Pohraniční a Vnitřní stráž z resortu Ministerstva vnitra a začlenit ji do Ministerstva národní obrany (MNO). Bylo také rozhodnuto k 1. 4. 1966 zrušit vojskovou ochranu státní hranice s NDR a do 1. 7. 1966 zrušit Vnitřní stráž.¹⁵⁸ V podřízení Pohraniční stráže Ministerstvu národní obrany se zrcadlil i ohled na vojenskou doktrínu. Nově byly stanoveny úkoly PS za války, což znamenalo vybavit ji moderní bojovou technikou. Zvýšil se důraz na bojovou přípravu a na obranu státních hranic, zjednodušilo se velení a sjednotily se útvary PS s útvary ČSLA v oblasti materiálnětechnického zásobování, zdravotnického zabezpečení atd.¹⁵⁹

V době přijetí usnesení nevykazuje organizační struktura 5. brigády podstatné rozdíly vůči stavu z konce února 1964. Mírně posílena byla v úseku brigády dislokovaná oddělení pohraniční kontroly: OPK Cheb, resp. Pomezí (silniční a železniční přejezd – 71 osob), OPK Vojtanov (silniční a železniční přejezd – 31 osob) a OPK Aš (železniční přejezd – 7 osob).¹⁶⁰ 31 pohraničních rot se tedy stále členilo do čtyř typů dle počtu vojáků: typ 60 (14 rot), typ 68 (7 rot), typ 72 (3 roty), typ 84 (7 rot). Vnitřní struktura roty spočívá ve třech střeleckých četách a velitelském družstvu. Tabulkově má brigáda 3 376 osob (skutečný počet k 1. 11. 1965 činil 3 225 osob). S brigádou spolupracovalo k tomuto datu také 713 pomocníků Pohraniční stráže, kteří byli „využíváni k přímému výkonu služby v týlu rot, ke kontrole osob ve veřejných dopravních prostředcích, ke kontrole železničních a autobusových zastávek.“¹⁶¹

Pro chebskou brigádu byla reorganizace PS roku 1966 charakterizována shodou okolností oběma hlavními vnějšími příznaky, které se u ostatních brigád uplatnily jednotlivě: od 1. 1. 1966 nebyl používán elektrický proud vysokého napětí v ochraně státní hranice¹⁶² a 1. 4. 1966 oficiálně skončilo vojskové střežení státní hranice s NDR, když 63 km úseku bývalých pohraničních rot Luby, Plesná, Vojtanov, Horní Paseky, Doubrava a Krásňany (do té doby jmenována jako Celnice) bylo předáno

157 AMV Brno-Kanice, f. A 2/3, inv. j. 936, Návrh usnesení předsednictva ÚV KSČ k bodu: Zhodnocení podřízení PS ministerstvu národní obrany v souvislosti s dalším zkvalitněním ochrany státní hranice, čj. ZU-0024/F-1969. Příloha II: Důvodová zpráva, s. 4.

158 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 323, Opis usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 26. 10. 1965 k bodu: Vytvoření jednotných ozbrojených sil a nezbytné úpravy v systému státní hranice a objektů zvláštní důležitosti, s. 6n. AMV Praha, Rozkaz prezidenta republiky z 10. 11. 1965 (opis): Vytvoření jednotných ozbrojených sil. (Přiloženo k RMV č. 41 z 5. 11. 1965.) Tamtéž, RMV č. 41 z 5. 11. 1965.

159 AMV Brno-Kanice, f. A 2/3, inv. j. 936, Návrh usnesení předsednictva ÚV KSČ k bodu: Zhodnocení podřízení PS Ministerstvu národní obrany v souvislosti s dalším zkvalitněním ochrany státní hranice, čj. ZU-0024/F-1969. Příloha II Důvodová zpráva, s. 5.

160 OPK ze 101 na 109. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-001116/14-OS-1965.

161 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 311, čj. PS-001021/01-1965 z 20. 11. 1965, s. 1, 2, 4.

162 V nové výstavbě je již pouze jednostěnný zátaras se signálním zařízením. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 327, čj. PS-001115/66 z 30. 5. 1966, s. 7.

pohraničním oddělením VB.¹⁶³ Také na zbývajícím úseku hranice došlo ke změnám. Střežený úsek státní hranice s NSR se chebské brigádě zkrátil, navíc v něm ubylo několik rot. V organizačních změnách jednak v únoru mizí 5. rota Libá, 21. rota Oldřichov, 26. rota Tišina, 29. rota Pavlova Huť a 31. rota Skláře,¹⁶⁴ jednak je v březnu celý úsek 21.–31. roty předán 12. pohraniční brigádě Planá u Mariánských Lázní. Tato brigáda vzniká z dosavadní brigády poddůstojnických škol tak, že školy jsou znovu včleněny do příslušných brigád a od sousedních pohraničních útvarů přebírá 12. brigáda část střežené státní hranice. V případě chebské brigády jde o úsek 44 760 m s pohraničními rotami Dyleň, Mohelno, Slatina, Broumov, Branka, Pavlův Studenec, Vašíček a s výcvikovým oddílem Halže.¹⁶⁵

Změna k 1. 4. 1966 nepřipravila 5. brigádu jen o 18 rot a 107 km střežené státní hranice. Znamenala současně vznik dvoustupňového řízení brigáda-rota zrušením praporů jako středního článku velení. Fakticky však zaniklo pouze velitelství 1. pohraničního praporu Vojtanov,¹⁶⁶ ostatní se transformovaly i se záložními rotami ve výcvikové oddíly Aš, Dolní Žandov,¹⁶⁷ jak již bylo řečeno výše, výcvikový oddíl Halže byl předán 12. brigádě. Přebyteční vojáci základní služby buď zůstávají v tzv. zpětných odřadech pro likvidaci útvarů, odstraňování drátěného zátarasu a přestavbu spojení, nebo jsou přemístěni k útvarům ČSLA, nejčastěji k silničnímu vojsku.¹⁶⁸ Brigáda má nyní plánovaný stav jen 1 595 pohraničnicků, její roty jsou pouze dvou typů, 85 a 72.¹⁶⁹

Po změnách, připadajících jednak na rušení prvosledových rot, jednak na vytvoření nové soustavy velení, bylo v roce 1967 přikročeno ke „zřízení zabezpečovacích jednotek podle nových organizačních tabulek“ vydaných velitelstvím PS pod čj. 00487/13-67 s platností od 1. 9. 1967, jímž se tyto jednotky rozdělily na zabezpečovací a technické týlové. U velitelství chebské brigády nalezneme od tohoto data mezi zabezpečovacími jednotkami velitelskou, spojovací a ženijní rotu, dále chovnou stanici služebních psů a dva výcvikové prapory (dosud výcvikové oddíly). Mezi technickými a týlovými jednotkami je to technická opravna, rota týlového zabezpečení a brigádní obvažště. Ruší se naopak dopravní rota, hospodářská četa a četa chemické ochrany.¹⁷⁰ Vojáci

163 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 326, čj. PS-00243/11-1966 z 31. 3. 1966; tamtéž, k. 324, čj. PS-00591/1966 z 8. 4. 1966.

164 Tamtéž, k. 335, Rozkaz velitele PS č. 004 z 20. 1. 1966, s. 1; AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 336, k. 128, příloha k čj. PS-0103/01-1966 z 27. 1. 1966, s. 3; tamtéž, inv. j. 327, čj. PS-0095/01-1966 z 28. 1. 1966, s. 3. 31. rota je označena jako Zlatý Potok, což je lokalita poblíže Sklářů.

165 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 335, Rozkaz velitele PS č. 005 z 20. 1. 1966, s. 1; tamtéž, k. 327, 1966, čj. PS-00296/01-1966 z 28. 3. 1966.

166 Tamtéž, čj. PS-001115/66 z 30. 5. 1966, s. 1.

167 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PVS-001024/14-1966; tamtéž, inv. j. 327, čj. PS-0095/01-1966 z 28. 1. 1966, s. 7.

168 Tamtéž, k. 324, 1966, čj. PS-00591/1966 z 8. 4. 1966. tamtéž, k. 327, 1966, čj. PS-001115/66 z 30. 5. 1966, s. 10. – Jak se zdá, příliv uvolněných vojáků z PS k ČSLA nebyl velký, zpravidla byli do zpětných odřadů určováni ti, jimž měla v krátké době skončit základní služba. Navíc práce odřadů se oproti předpokladům protáhla; např. zpětné odřady na hranici s NSR a Rakouskem jsou rušeny až 26. 9. 1966, tj. 6 měsíců po provedené reorganizaci. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 324, čj. PS-00591/1966, 30. 9. 1966.

169 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PVS-001024/14-1966.

170 Tamtéž, inv. j. 16, k. 18, Rozkaz velitele 5. pohraniční brigády č. 085/1967 z 31. 8. 1967, s. 1.

z bývalé hospodářské čety jsou zpravidla včleněni do hospodářské čety působící v rámci roty týlového zabezpečení, vojáci čety chemické ochrany jsou přeřazeni jednak do velitelské roty, jednak do technické opravny. Zrušená dopravní rota dodala své příslušníky automobilní četě při rotě týlového zabezpečení, automobilní četě při velitelské rotě, technické opravně a ženijní rotě.¹⁷¹ Proměnu brigády v období od března 1966 do září 1967 charakterizuje následující tabulka.¹⁷²

Tab. 6. Organizace 5. pohraniční brigády Cheb od září 1967.

<i>Velitelství brigády</i>	<i>Pohraniční jednotky</i>	<i>Zabezpečovací jednotky</i>	<i>Technické týlové jednotky</i>
velitelství	1. Trojmezí	velitelská rota	technická opravna
politické oddělení	2. Pastviny	spojovací rota	rota týlového zabezpečení
štáb	3. Újezd	ženijní rota	brigádní obvaziště
agenturně-operační oddělení	4. Krásná	chovná stanice služebních psů	veterinární ošetrovna
technické oddělení	5. Selbská	1. výcvikový prapor Aš	
týl	6. Nový Žďár	2. výcvikový prapor Žandov	
finanční oddělení	7. Polná		
sportovní četa	8. Dubina		
	9. Pomezí		
	10. Horní Hraničná		
	11. Svatý Kříž		
	12. Starý Hrozňatov		
	13. Mýtina		

Změnou k 1. 9. 1967 došlo ke snížení počtu typů rot, když na přelomu let 1967 a 1968 má všech třináct rot plánovaný počet 76 vojáků,¹⁷³ což snižuje stavy na rotách na 1 032 pohraničnicků. Organizační změnou k 1. 9. 1967 je také zpřesněna role vý-

171 Tamtéž, Příloha k rozkazu velitele 5. pohraniční brigády č. 085/1967 z 31. 8. 1967.

172 Tamtéž, inv. j. 335, Výkaz počtů ke dni 1. 1. 1968; tamtéž, inv. j. 16, k. 18, Rozkaz velitele 5. pohraniční brigády č. 085/1967, s. 1; AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 349, čj. 001905-28-1967, s. 6. Výkazy počtů k 1. 1. 1968 a pozdější vytykají kádrovou skupinu jako prvek přímo podřízený veliteli brigády, zatímco zde se uvádí začleněná do politického oddělení. Naopak zase výkaz k 1. 1. 1968 neuvádí samostatné, mimo štáb brigády působící, agenturněoperativní oddělení.

173 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, Výkaz počtů ke dni 1. ledna 1968; tamtéž, f. 2357/VPS, k. 349, čj. 01998-28-1967 z 29. 8. 1967, s. 1n.

výcvikových oddílů. Nejenže dochází k jejich přejmenování na výcvikové prapory, ale jsou i stanoveny zásady organizace výcviku u výcvikového praporu. Má se zde provádět „*soustředný výcvik příslušníků pohraničních rot*“ a nikoli výcvik příslušníků zabezpečovacích (a snad i týlových) jednotek. K těmto praporům mají být dle plánu povolávána organická družstva, resp. celé čety.¹⁷⁴ Postavení obou výcvikových praporů bylo jednak provedeno už zmíněným snížením počtu v pohraničních rotách, jednak, a to z větší části, zvýšením plánovaných počtů brigády z 1 595 na 1 752. 1. výcvikový prapor Aš disponoval těmito jednotkami: velitelství, technická skupina, bojová výdejna, družstvo technické pomoci, týlová skupina, velitelská četa, spojovací četa, motostřelecká rota, protitanková baterie, baterie protitankových řízených střel, hospodářské družstvo, obvaziště. 2. výcvikový prapor Dolní Žandov měl při téměř shodném členění poněkud jiné zaměření, což signalizovala absence baterie protitankových řízených střel a přítomnost tankové roty a družstva pro ošetřování a opravu bojové techniky.¹⁷⁵ – Jak vyplývá ze struktury výcvikových praporů, mohly sloužit i jako záložní oddíly velitelství brigády využitelné na zvláštní akce, jelikož disponovaly jednotkami speciálních zbraní. Struktura výcvikového praporu signalizuje přizpůsobení PS vývoji válečné techniky (PTRS) a přizpůsobení PS potřebám ČSLA v případě válečného konfliktu (motostřelecká rota, tanková rota, protitanková baterie). Od roku 1969 však bylo poukazováno na snížení použitelnosti části pohraničnicků k přímému výkonu služby na státní hranici, jelikož s bojovou technikou bylo nutno provádět výcvik, údržbu a zabezpečovat její stálou pohotovost.¹⁷⁶ – K tabulce č. 6 (viz výše) dodejme, že podřízenost zabezpečovacích jednotek velitelství brigády je stanovena takto: velitelská rota je podřízena náčelníku štábu brigády, spojovací rota spojovacímu náčelníku brigády, ženijní rota ženijnímu náčelníku brigády, technická opravna zástupci velitele brigády pro technické věci, rota týlového zabezpečení zástupci velitele brigády pro týl. Brigádní obvaziště je podřízeno náčelníku zdravotnické skupiny a chovná stanice služebních psů náčelníku oddělení služby.¹⁷⁷ – Další reorganizace brigády proběhla v září 1969. Jako organický celek byla zrušena technická ošetrovna vozidel a sklady a dílny včetně veterinární ošetrovny jsou vyčleněny z roty týlového zabezpečení a přímo podřízeny odborným náčelníkům. K určitému posunu došlo v organizačním zajištění výcviku příslušníků zabezpečovacích jednotek. Ženijní rota byla doplněna o jednu četu – výcvikovou, která měla zabezpečovat i přípravu ženistů od pohraničních rot, s výjimkou poddůstojníků, kteří měli výcvik u ČSLA. Stejně tak byly doplněny dosavadní dvě čety spojovací roty o třetí četu, která byla výcvikovou pro spojaře celé brigády.

174 Tamtéž, s. 3 a 6.

175 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, Výkaz počtů ke dni 1. ledna 1968.

176 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 47.

177 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 349, 1967, příloha k čj. 001805-28-1967, tab. č. 28002; tamtéž, čj. 001905-28-1967, s. 6–54.

Právě vzpomenuuté změny souvisejí s úpravou postavení výcvikového praporu. Od této chvíle má 5. brigáda pouze jeden; ruší se Žandov. Novum je to, že „počty osob pro výcvik jsou nyní plánovány přímo u výcvikového praporu. K zabezpečení výcviku je u těchto praporů plánován i nezbytný počet techniky a dopravních prostředků. Počítá se, že podle stupně vycvičenosti nováčků budou výcvikové prapory plnit úkoly jako zálohy velitelů brigád...“¹⁷⁸ – Z důvodu početního posílení praporu, nyní 351 oproti dosavadním 149 (Aš) a 106 (D. Žandov), se ustupuje se od jednoho typu pohraničních rot. Nově mají být roty tří typů (55, 66, 89),¹⁷⁹ u chebské brigády se setkáme pouze s typem 55 (1.–5., 13. rota) a 66, což vede ke snížení plánovaného počtu na osob na rotách (včetně čtyř OPK) o 200 na 832 pohraničnicků. Snížení počtů na rotách dotuje tedy jednak nárůst výcvikového praporu, jednak se projevuje i na snížení počtů brigády z dosavadních 1 810 na 1 724.¹⁸⁰ – K 1. 1. 1970 stráží třináct pohraničních rot brigády 89 110 m státní hranice. Na jednu rotu připadá od 3 161 m do 11 720 m, většinou je úsek delší než 6 000 m. Při hranici je vybudován rotní signální přístroj U-60 o celkové délce 54 307 m z let 1967–1969. Využívá se ještě 50,2 km bývalého drátěného zátarasu – stěny EZOH a 53,2 km kontrolního pásu. V terénu je používáno 60 pozorovatelů, věžových a zemních, a stabilně instalováno 41 světlo-metů. Vedle 369 pomocníků PS byli u výcvikového praporu byli zmíněni i mladí strážci hranic.¹⁸¹ Zásahy do struktury brigády podává následující tabulka:

Tab. 7. Organizace 5. pohraniční brigády Cheb od září 1969.

<i>Velitelství brigády</i>	<i>Pohraniční jednotky</i>	<i>Zabezpečovací jednotky</i>	<i>Týlové jednotky</i>
velitelství	1. Trojmezí	velitelská rota	rota týlového zabezpečení
politické oddělení	2. Pastviny	spojovací rota	brigádní ošetřovna
důstojník pro kádry	3. Újezd	ženijní rota	veterinární ošetřovna
štáb	4. Krásná	chovná stanice služebních psů	sklady a dílny
dělostřelecké vyzbrojování	5. Selbská	výcvikový prapor Aš	
ženijní náčelník	6. Nový Žďár		
chemický náčelník	7. Polná		

178 Tamtéž, k. 138, Příloha k rozkazu velitele PS č. 0022/69 z 24. 7. 1969, s. 3–10.

179 Tamtéž, s. 2n.

180 Obě čísla včetně jednotky IVVR. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PVS-001293/14-1968 a čj. PVS-001251/14-1969.

181 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. PS-0588/72 z 10. 2. 1970.

tanková a automobilní služba	8. Dubina		
týl	9. Pomezí		
	10. Horní Hraničná		
	11. Svatý Kříž		
	12. Slapany		
	13. Mýtina		
	četa OPK Pomezí		

Výcvikový prapor: velitelství, politické oddělení, kádrové, štáb, technický směr, týl, obvaziště, velitelská rota, 1. (střelecká) rota, 2. rota. Rota týlového zabezpečení (RTZ): velitelství RTZ, automobilní četa, automobilní výcviková četa, hospodářská četa. V počtech brigády je uváděn k 1. 1. 1969 útvar pro investiční výstavbu ve vlastní režii (IVVR) v čele s náčelníkem.¹⁸²

Brigáda v době podřízení Pohraniční stráže Federálnímu ministerstvu vnitra

Již od druhé poloviny roku 1969 jsou vypracovávány zprávy, jejichž společným tématem je vyhodnotit účinnost podřízení Pohraniční stráže Ministerstvu národní obrany.¹⁸³ Těchto zpráv se během následujících dvou let vyskytuje několik a jsou podníceny především vnitropolitickou situací, kdy po obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy a po zastavení reformního procesu pociťuje státní hranice s NSR a Rakouskem větší počet pokusů o přechod. Ministerstvem vnitra je za slabé místo systému bezpečnosti státu považována podřízenost jednotek Pohraniční stráže Ministerstvu národní obrany, neboť ministerstvo vnitra jako garant bezpečnosti státu nemá ve své podřízenosti celou státní hranici, ale jen „socialistickou“, kde působí pohraniční oddělení Veřejné bezpečnosti (VB). Argumentuje se také tím, že změněná bezpečnostní situace po roce 1968 ukazuje na neoddělitelnost ochrany státních hranic od vnitřní bezpečnosti země.¹⁸⁴ Východiskem je tedy podle autorů zpráv integrovaná činnost všech bezpečnostních složek. Pohraniční stráž pak má při výkonu služby akcentovat pokrytí (zvláště bezpečnostní) státní hranice s kapitalistickými státy a poněkud snížit důraz na zabezpečení obrany hranice; zde má být využito součinnosti

182 K 1. 1. 1968 ještě mimo plánované počty brigády. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335; tamtéž, čj. PVS-001251/14-1969; čj. PVS-001432/14-1970; čj. PVS-001533/14-1971.

183 AMV Brno-Kanice, f. A 2/3, inv. j. 2310, čj. ZÚ-0024/F-1969, b. d. [před 23. 9. 1969], Materiál pro předsednictvo KSČ k bodu: Zhodnocení účinnosti podřízení Pohraniční stráže ministerstvu národní obrany v souvislosti s dalším zkvalitněním ochrany státní hranice.

184 Možné příčiny nárůstu nedovolených přechodů státních hranic i jejich úspěšnosti jsou zmíněny ve *Sborníku Archivu MV* 1, 2003, s. 57n.

s útvary ČSLA.¹⁸⁵ – Po období analýz a jednání na úrovni vojenské rady velitelství PS, na úrovni kolegií ministrů vnitra a obrany, meziresortní komise, rady obrany státu a předsednictva ÚV KSČ bylo ujednáno převést Pohraniční stráž z podřízenosti ministru národní obrany do podřízenosti ministra vnitra. Poté, co se 15. 12. 1971 usneslo předsednictvo ÚV KSČ převést Pohraniční stráž do resortu vnitra k 1. 1. 1972, následovalo zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 143/1968 Sb. z 22. 12. 1971 o změně podřízenosti Pohraniční stráže,¹⁸⁶ načež ministr vnitra rozkazem č. 66 z 23. 12. 1971 podřídil velitele Pohraniční stráže svému náměstkovi Jánovi Pješčakovi.¹⁸⁷ Převzetí Pohraniční stráže pak bylo stvrzeno zápisem o předání a převzetí Pohraniční stráže z 27. 12. 1971,¹⁸⁸ jehož součástí byla i dohoda obou ministerstev o zabezpečení PS, v níž se Ministerstvo národní obrany mj. zavázalo k zabezpečování PS výstrojí, vojenskou technikou a materiálem, dále k výcviku a školení jejich příslušníků ve svých zařízeních, pokud nebudou zřízena u resortu vnitra.¹⁸⁹ Jedním z podkladů pro konečné znění dohody o převodu PS byly namátkové kontroly společné komise obou ministerstev u tří pohraničních brigád; též u 5. brigády Cheb.¹⁹⁰

I když se bylo možno v roce 1972 nadít snížení počtu pokusů Čechů a Slováků o nedovolený přechod státní hranice ve srovnání s léty 1968–69,¹⁹¹ vyskytla se nová možnost vzrůstu počtu tzv. narušitelů státní hranice, jelikož občané NDR mohli od 15. 1. 1972 přestupovat čs.-východoněmecké státní hranice jen na platné občanské průkazy NDR.¹⁹² Federální ministerstvo vnitra proto od počátku podřízení PS své pravomoci kladlo důraz na spolupráci velitelství PS s vedením bezpečnostních sborů a složek, jako byla Hlavní správa kontrarozvědky, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, Hlavní správa vyšetřování StB FMV, Federální správa Veřejné bezpečnosti, krajské správy SNB a správy StB, aby se spolupráce v oblasti ochrany státních hranic více posílila. Toto bylo vyjádřeno jednak již po necelém roce rozkazem MV o úkolech Pohraniční stráže v roce 1973 ze závěru roku 1972,¹⁹³ jednak organizačními změnami z poloviny roku 1973, jež byly výsledkem více než roční práce řídicí komise pro zpracování koncepce ochrany státních hranic.¹⁹⁴

Vyústěním příprav byl 15. červen 1973, kdy měla Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (původně měl název znít pouze Hlavní správa ochrany státních hranic) pojmout vedle velitelství PS 15. odbor vyčleněný z II. správy (s vý-

185 AMV Brno-Kanice, f. A 2/3, inv. j. 936, čj. ZU-0024/F-1970, SU-0027/40-70, 7. 5. 1970; tamtéž, inv. j. 1002, čj. SV-0046/P-70, b. d. [rok 1970].

186 Federální shromáždění schválilo zákonné opatření předsednictva usnesením č. 38/1972 Sb. z 29. 6. 1972.

187 AMV Praha, f. A 2/6, inv. j. 66.

188 AMV Praha, f. A 32, inv. j. 6, sv. I.

189 Tamtéž, sv. III.

190 Tamtéž, sv. II.

191 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 116.

192 AMV Praha, RMV ČSSR č. 4 z 25. 1. 1972.

193 AMV Praha, RMV ČSSR č. 53/1972 z 23. 11. 1972, s. 5.

194 AMV Praha, f. A 32, inv. j. 7–18. Dočasná samostatná operační skupina FMV byla zřízena RMV č. 12/1972 z 6. 3. 1972 (AMV Praha).

jimkou 1. oddělení), oddělení pro správu hranic z organizační a vnitřní správy FMV (oddělení servalo v HS PS OSH pouze krátce – jeden rok) a sekretariát hlavního hraničního zmocněnce, tímto vyčleněný z Federální správy VB.¹⁹⁵ Z hlediska osudů chebské brigády v dalších letech je třeba zmínit, že vedle Pohraniční stráže zabezpečující ochranu státních hranic s kapitalistickými státy a doprovod lodí kapitalistických států na Dunaji byla HS PS OSH podřízena oddělení pasové kontroly na celém území ČSSR a pohraniční oddělení VB (později přejmenovaná na oddělení ochrany státních hranic – O OSH) zabezpečující ochranu státních hranic se socialistickými státy, nad nimiž jako mezičlánek měla stát oddělení ochrany státních hranic při krajských správách SNB.¹⁹⁶ Ke dni 15. 6. tedy probíhají i změny u podřízených součástí hlavní správy. Chebská brigáda dostává do své sestavy, stejně jako ostatní brigády, opět velitelství pohraničních praporů jako stupně velení pohraničním rotám.¹⁹⁷ Chebské roty jsou podřízeny dvěma praporům, 1. pohraniční prapor Aš s 1. až 7. rotou, 2. pohraniční prapor Cheb s 8. až 13. rotou. K témuž datu bylo do sestavy chebské brigády převzato šest rot 12. brigády Planá s úsekem státní hranice 35 870 m, když plánská brigáda se stává opět školní brigádou. Organizačně pak roty Dyleň, Mohelno, Slatina, Broumov, Branka a Pavlův Studenec spadaly pod velitelství plánského praporu Halže, jenž se stal rovněž součástí chebské brigády. Délka úseku střežení předávaných rot kolísala v rozmezí od 4 100 do 7 270 m.¹⁹⁸ Počty pohraničnicků na prvosledových rotách se ovšem chebské brigádě nezvyšují jen tím, že přibírá 6 rot od plánské brigády, ale též tím, že nové tabulky vstupující v této době v platnost místo typů rot s 55 a 66 pohraničnicků mají početnější roty o 68, resp. o 82 pohraničnicků.¹⁹⁹ V rámci pohraniční roty působily tři střelecké čety o dvou družstvech a hospodářské družstvo. Celkově tak v ideálním případě mohly počty na rotách chebského úseku narůst o 18,4 % a na plánském úseku o 27,5 %. Mimo to se zvyšují systemizované počty v četě OPK ze 40 na 59.²⁰⁰ Fakt zřízení praporů jako nového článku velení se odráží i v tom, že velitelství praporu Aš (20) a Cheb (16) mají k dispozici pouze

195 AMV Praha, RMV ČSSR č. 22/1973 z 24. 5. 1973: Zřízení hlavní správy ochrany státních hranic, s. 1. HS OSH měla přidělenou spisovou značku OSH. HS OSH měla zahájit svou činnost, jak bylo výše řečeno, k 15. 6. 1973. 13. 6. 1973 však bylo rozhodnuto o přejmenování na Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, krycí název PS útvar 9600. Viz AMV Praha, RMV ČSSR č. 27/1973 z 13. 6. 1973. Proto řada materiálů zaslanych k podřízeným součástem nese hlavičku původní. Nový název v každém případě reflektoval rozhodující roli útvarů PS, respektive velitelství PS, v nové struktuře.

196 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 394, 1973, Rozkaz velitele PS č. 0025 z 28. května 1973, s. 1; AMV Praha, RMV ČSSR č. 22/1973 z 24. 5. 1973, s. 1 a 4.

197 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 394, rozkaz velitele PS č. 0025 z 28. 5. 1973, s. 2 a 4; tamtéž, f. 2342, inv. j. 112, Operační nařízení velitele 5. brigády č. 04/73 z 20. 6. 1973.

198 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 534, čj. 00681/73 z 15. 6. 1973, Protokol o předání a převzetí šesti pohraničních rot 12. pohraniční brigády Planá 5. pohraniční brigádě Cheb na základě RVPS č. 0025 ze dne 28. 5. 1973 a Prováděcího nařízení RVPS k organizačním a dislokačním změnám pro jednotné řízení systému OSH ČSSR.

199 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 185, tabulka č. 83805 – 5, pohraniční brigáda (březen 1973, návrh). Schválená verze nebyla dosud nalezena, na základě dalších materiálů lze předpokládat, že nesla minimální odchylky. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357, k. 398, čj. 002054/1973 z 15. 6. 1973, doplňky z 5. 7. a 19. 7. 1973.

200 Tamtéž. Vzrůst počtů vyplývá ze srovnání výkazů počtů k 1. 1. 1973 a k 1. 1. 1974. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335.

spojovací družstvo, u praporu Halže (37) je spojovací družstvo spolu se střeleckým a hospodářským družstvem součástí velitelské čety.²⁰¹ Kromě tohoto v sestavě brigády zůstávají některá rezidua dřívějšího systému velení velitelství brigády-rotu, která bychom, řekněme před 10 lety, spíše hledali v podřízenosti velitelů praporů: zpravodajskému oddělení brigády jsou přímo podřízeny zpravodajské skupiny Aš, Cheb a Halže, náčelníku zdravotnické služby brigádní obvaziště, obvaziště Aš, obvaziště Halže a automobilnímu oddělení pětičlenná družstva pro ošetřování techniky Aš, Cheb, Halže. Strukturu velitelství brigády viz v příloze č. 4.

Namísto dosavadního výcvikového praporu Aš byl zřízen k 15. 6. 1973 záložně-výcvikový prapor Aš (124) „*k zabezpečení výcviku nováčků, k vytvoření záloh pro pohraniční operace a potřebného manévru silami v brigádách a pro mimořádná bezpečnostní opatření.*“²⁰² Prapor se členil následovně: a) štáb, b) politická skupina, c) týl, do jehož podřízenosti spadalo hospodářské družstvo, automobilní družstvo a výcviková vozidla; d) motostřelecká rota se dvěma motostřeleckými četami po třech družstvech a s protitankovou četou se šesti 82mm bezzákluzovými kanóny vz. 59A; e) dvě rámcové motostřelecké roty pro výcvik pohraničnicků.²⁰³

Tab. 8. 5. pohraniční brigáda po změnách v polovině roku 1973.

1. prapor Aš	2. prapor Cheb	3. prapor Halže	
1. Trojmezí (typ 68)	8. Dubina (82)	14. Dyleň (82)	
2. Pastviny (68)	9. Pomezí (82)	15. Mohelno (68)	
3. Újezd (68)	10. Hraničná (82)	16. Slatina (82)	
4. Krásná (68)	11. Svatý Kříž (68)	17. Broumov (68)	
5. Selbská (82)	12. Slapany (82)	18. Branka (68)	záložně-výcvikový prapor Aš
6. Nový Žďár (82)	13. Mýtina (68)	19. Pavlův Studenec (68)	četa OPK Pomezí (59)
7. Polná ²⁰⁴ (68)			

Konečně ve třetí rovině změn k 15. 6. 1973 podle rozkazu MV ČSSR č. 22/1973 a rozkazu velitele PS č. 0025 z 28. května 1973 bylo 5. pohraniční brigádě podřízeno oddělení pasové kontroly Cheb, když bylo vyjmuto z podřízenosti Správy (krajské

201 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 185; tamtéž, f. 2357/HS PS OSH, k. 398, čj. 002054/1973, 15. 6. 1973 a čj. 002054/1973 z 19. 7. 1973 – doplněk s platností od 6. 7. 1973.

202 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 394, Rozkaz velitele PS č. 0025 z 28. května 1973, s. 4; tamtéž, f. 2342, inv. j. 112, Operační nařízení velitele 5. brigády č. 04/73 z 20. 6. 1973.

203 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 185; tamtéž, f. 2357/HS PS OSH, k. 398, čj. 002054/1973, 15. 6. 1973 a čj. 002054/1973 z 19. 7. 1973 – doplněk s platností od 6. 7. 1973.

204 AMV Brno-Kanice, f. 2357/VPS, k. 398, příloha k čj. 003529/1973 z 24. 7. 1973; tamtéž, f. 2342, k. 88, inv. j. 178, Operační nařízení velitele 5. brigády č. 04/73 z 20. 6. 1973. Podle výkazů počtů se mezi 1. 1. 1969 a 1. 1. 1970 objevují Slapany místo Starého Hrozňatova.

správy) StB Plzeň. Bezprostřední řízení oddělení pasových kontrol v sestavě brigády měl zabezpečovat starší důstojník pro řízení OPK, umístěný na velitelství brigády, a jednotné metodické řízení výkonu služby oddělení pasových kontrol v celostátním rozsahu bylo náplní odboru pasových kontrol začleněného do Zpravodajské správy HS PS OSH.²⁰⁵

K těmto změnám pohraničních jednotek, které byly nejmarkantnějším příznakem změn v polovině roku 1973, uvedme pro úplnost schéma velitelství brigády a zabezpečovacích jednotek (příloha č. 4). Zabezpečovací jednotky při této změně ztratily místa určená pro výcvik pohraničnicků, která jsou nyní plánována výhradně u záložně-výcvikového praporu. Brigáda dosahuje plánovaného počtu 2 092 vojenských osob.²⁰⁶

Zvláštní strukturou při brigádě i nadále zůstává investiční výstavba ve vlastní režii (IVVR), mající statut samostatné roty. Rota měla plnit úkoly investiční výstavby podle plánu a schválených harmonogramů prací. Její velitel byl podřízen zástupci náčelníka HS PS OSH pro týl. K použití roty pro účely ochrany státní hranice musel mít velitel brigády náčelníkův souhlas.²⁰⁷ Spíše formálním dodatkem ke změnám roku 1973 byla v roce 1974 změna v názvu z „5. pohraniční brigáda“ na „5. brigáda Pohraniční stráž“. ²⁰⁸

Další změna sestavy brigády se uskutečnila počátkem roku 1976 a z celkového pohledu ještě více zdůraznila zodpovědnost Hlavní správy PS OSH za ochranu státní hranice „kapitalistické“ i „socialistické“. Podle základního dokumentu k této změně, rozkazu MV č. 52 z 28. 11. 1975, převzala dnem 1. ledna 1976 5. brigáda PS od Krajského odboru OSH Plzeň do podřízenosti západočeský úsek státní hranice ČSSR – NDR v délce 134,110 km od Božího Daru po Trojstátí (Trojmezí). Na tomto úseku se nacházelo celkem deset oddělení ochrany státních hranic a dvě oddělení pasové kontroly, v Božím Daru a ve Vojtanově.²⁰⁹ Jelikož dnem 31. 12. 1975 byl zrušen krajský odbor OSH Plzeň, je 1. 1. 1976 u chebské brigády zřízena skupina pro řízení útvarů OSH na státních hranicích s NDR v Západočeském kraji. Úseková oddělení OSH Nové Hamry a Verněřov, vzniklá v duchu zmíněného rozkazu, řídí každé po pěti odděleních OSH: Úsekové oddělení OSH Nové Hamry řídí oddělení OSH Boží Dar, Potůčky, Nové Hamry (vše okres Karlovy Vary), Bublava a Kraslice (okres Sokolov). Zbývající oddělení OSH Luby, Vojtanov, Verněřov, Doubrava a Hranice (vše okres Cheb) spadala pod úsekové oddělení OSH Verněřov. Brigádě bylo nařízeno zřídit skupiny pro řízení OPK v rámci zpravodajského oddělení. Novum představuje zřízení funkce mladší kontrolor OPK. K výkonu této funkce měl náčelník HS PS OSH „za-

205 AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 247, čj. OSH-0108/OPK-1974 z 8. 2. 1974, příloha č. 1.

206 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 398, čj. 002054/1973 z 19. 7. 1973, doplněk s platností od 6. 7. 1973.

207 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335, čj. 00615/74; tamtéž, f. 2357/HS PS OSH, k. 398, čj. 04410 z 11. 10. 1973.

208 RMV č. 35/1973. Cit. dle rozkazu náčelníka HS PS OSH č. 025/1974 z 24. 5. 1974. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 606.

209 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, čj. 001067/1975 z 28. 12. 1975, Protokol o předání a převzetí oddělení OSH a OPK od Krajského odboru OSH Plzeň k 5. brigádě Pohraniční stráž Cheb; tamtéž, čj. 00357/1976 z 23. 1. 1976.

řadit v nezbytném počtu na OPK vybrané a zvláště připravené vojáky PS v základní službě z počtů PS.²¹⁰

Ve srovnání s předchozím obdobím zachytíme v sestavě brigády stavební četu a stavební prapor (poprvé ve výkazech počtů k 1. 10. 1975),²¹¹ což byl důsledek reorganizace jednotek pro investiční výstavbu ve vlastní režii Hlavní správy PS OSH.²¹² Stavební prapor je umístěn do Dolního Žandova a zprvu se početně neliší od bývalé jednotky IVVR působící u 5. brigády (1. 10. 1975, ovšem 1. 1. 1976 má již 290 osob).²¹³ Stejně jako dřívější IVVR stojí mimo vlastní jednotky brigády, což vyplývá nejen ze způsobu zápisu ve výkazu počtů brigády, ale především z formulace rozkazu náčelníka HS PS OSH č. 037, kterým přiděluje dnem 1. září 1975 stavební prapor do materiálního a finančního zabezpečení 5. pohraniční brigádě.²¹⁴ Stavební prapor je strukturován do dvou stavebních rot (po čtyřech četách, v 1. rotě hospodářské družstvo) a automobilní čety (tři družstva). Samostatně je vedle praporu uváděna u 5. brigády PS stavební četa (19 osob).²¹⁵

Změny nastalé u 5. brigády po roce 1972 měly zdokonalit způsob střežení státní hranice zvýšením početních stavů pohraničních rot, vytvořením záložně-výcvikových praporů a včleněním oddělení OSH na hranicích s NDR a OPK. Toto systémové opatření se v případě pohraničních rot v praxi mělo účinkem, neboť skutečné stavy pohraničních rot byly na jaře a na podzim sníženy o nováčky a velitele, odvelené k záložně-výcvikovému praporu. Navíc od roku 1976 byli příslušníci pohraničních rot odvelováni k OPK jako mladší kontroloři a další pohraničníci z rot vykonávali od roku 1977 službu pátrače. Další příčinou bylo snižování skutečných stavů rot PS množstvím plánovaných akcí, vyžadujících účast vojáků základní služby, jako velitelská, politická a odborná příprava, krátkodobá příprava specialistů, školení mladých komunistů atd. Odčerpávání sil z přímého výkonu služby padalo také na vrub údržby vojenské techniky; pro výstavbu a rekonstrukci ŽTZ a cest musely být vytvářeny pracovní skupiny. V květnu 1977 byl také nad plánovaný stav posílen stavební prapor.²¹⁶ Řešení organizačních problémů nepřispívala častá střídání na funkcích velitele brigády a náčelníka štábu, zejména v 2. polovině 70. let (viz příloha č. 5). Částečně to

210 AMV Praha, RMV ČSSR č. 52/1975 z 28. 11. 1975, s. 6n.

211 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335.

212 Tyto jednotky se transformují dle nových tabulek mírových počtů platných od 1. 7. 1975 v novou, z hlediska počtu vojáků však shodnou, strukturu: A. stavební prapor, B. stavební rota u 15. brigády, C. stavební rota u 4. brigády, D. stavební čety u 5. brigády, u 9. brigády a u 12. školní brigády PS. Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 701, čj. OSH-003278/1975 z 28. 8. 1975.

213 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 335.

214 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 703, Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 037 z 1. září 1975.

215 Tamtéž, k. 701, čj. OSH-002918/1975 z 23. 7. 1975; tamtéž, f. 2342, inv. j. 335, čj. 00729/76.

216 Bylo konstatováno, že „pohraniční hlídka-pátrač a mladší kontroloři jsou významným prvkem při prohlubování bezpečnostního charakteru OSH a jejich činnost přináší kladné výsledky. Dosud však pro ně nejsou plánována funkční místa a jsou odvelováni z pohraničních rot.“ Viz AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 491, čj. OSH-002173/1973 z 12. 4. 1978, příloha č. 3.

souvisí s generační výměnou, kdy do výslužby odcházejí ti, kteří svou kariéru započali v první polovině 50. let.

Cílem změn navrhovaných od léta 1978 proto bylo posílit prvosledové jednotky a omezit odvelování vojáků z povolání pohraničních rot dvakrát v roce k výcviku nových pohraničnicků tabulkovým pokrytím rámcových rot u záložního praporu brigády funkcemi velitel roty, ZVP, výkonný praporčík a tři velitelé čet. Vedle tabulkového pokrytí funkce pátračů a mladších kontrolorů OPK měl vzniknout třetí typ pohraniční roty, typ 91. Globálně měly být tyto požadavky saturovány v rámci PS snížením počtů zabezpečovacích jednotek a školních praporů. V případě chebské brigády došlo k vytvoření roty OPK z dosavadní čtyř OPK a zrušení 4. roty Krásná a 15. roty Mohelno (obě typ 68).²¹⁷ Úsek dosud střežený těmito rotami měl připadnout rotám sousedním, k nimž byli pohraničníci hlavně přemístěni a které byly posílány z 82 na 91 (rota Dyleň, Slatina a Ašská), resp. z 68 na 82 (rota Újezd).²¹⁸ Do objektu zrušené roty Krásná je pak přemístěno velitelství 1. praporu Aš.²¹⁹ V této souvislosti je také třeba podotknout, že již k 1. 1. 1978 je 5. pohraniční rota Selbská přejmenována na 5. pohraniční rotu Aš²²⁰ (Ašská). Dle údajů kroniky brigády se nejednalo jen o přejmenování, ale také o přestěhování roty do nového objektu.²²¹ Archivní dokumenty tedy dovolují od ledna 1979 rekonstruovat tuto sestavu rot brigády (tab. 9):

Tab. 9. Sestava jednotek 5. brigády PS Cheb (počátek roku 1979).

1. prapor Krásná u Aše	2. prapor Cheb	3. prapor Halže	
1. Trojmezí (68)	7. Dubina (82)	13. Dyleň (91)	
2. Pastviny (82)	8. Pomezí (82)	14. Slatina (91)	
3. Újezd (82)	9. Horní Hraničná (82)	15. Broumov (82)	
4. Ašská (91)	10. Svatý Kříž (82)	16. Branka (68)	
5. Nový Žďár (82)	11. Slapany (82)	17. Pavlův Studenec (82)	záložně-výcvikový prapor Aš
6. Polná (68)	12. Mýtina (82)		rota OPK Pomezí (66)

217 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 492, čj. OSH-03328/78-29 z 29. 6. 1978, s. 1–4. Přijatý harmonogram předpokládal zrušit obě rotu k 1. 11. 1978 a do 1. 1. 1979 připravit objekt roty Krásná pro 1. prapor z Aše. K témuž datu mělo dojít ke změnám typů rot (nový typ 91) a do 31. 1. 1979 měla být zřízena rota OPK Pomezí. Viz tamtéž, čj. OSH-003328/1978-19 ze 14. 9. 1978, schváleno náměstkem MV K. Kropáčkem.

218 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 1661, 1671, 1657 a 1674; tamtéž, k. 30, inv. j. 27, Rozkaz velitele 5. brigády PS č. 087/78, 11. 10. 1978.

219 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, k. 492, čj. 01059-27/78 z 12. 10. 1978; tamtéž, k. 492, 1978, čj. OSH-003328/78-20 z 2. 10. 1978.

220 Tamtéž, k. 539, Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 042 z 22. 8. 1977.

221 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 1419, s. 19.

V závorce je uveden typ roty. Tato struktura vykazuje v letech 1979–1989 velkou stabilitu, což vyniká ve srovnání s předchozími obdobími, zejména pak se 60. lety. Jedná se o stabilitu jak dislokační, tak typovou. Jediná dislokační změna platí pro rotu Slapany, která se z tamního objektu přemísťuje během roku 1981 do blízkého Starého Hrozňatova. Srovnáním této tabulky s údaji z předchozích let je zřejmé také posílení jednotky OPK Pomezí z 59 na 66. Vnějšíkově se změna projeví v názvu rota OPK, fakticky jde o přivelení 7 pohraničnicků, kteří obsazují tabulková místa mladších kontrolorů.²²² Sílicí provoz na hraničních přechodech si dle našeho soudu posléze (1. 1. 1984)²²³ vynutil další posílení roty OPK z počtu 66 na 91. Zdrojem přivelených se stala hlavně 3. rota Újezd, kde došlo k témuž datu ke snížení tabulkového počtu z 82 na 68.

V dosud studovaných dokumentech 80. let se také neobjevují doklady změn ve struktuře velitelství brigády a zabezpečovacích jednotek. Zabezpečovací jednotky však ve srovnání s rokem 1973 vykazují početní úbytky. V duchu změn z druhé poloviny roku 1978 je stav velitelské roty snížen ze 102 na 97 (včetně čtyř sportovců-fotbalistů), ženijní roty ze 71 na 65; u spojovací roty, chovné stanice a roty týlového zabezpečení nebyl úbytek pozorován, resp. se jej nepodařilo kvantifikovat.²²⁴ Lze soudit, i přes absenci některých druhů pramenů, že ani v těchto jednotkách nedošlo ke změnám. Dílčí změnou je vznik velitelské čety u 1. a 2. praporu, do níž je včleněno spojovací družstvo, hospodářské družstvo a družstvo pátračů. Stávající velitelská četa 3. praporu o spojovacím hospodářském a střeleckém družstvu je rozšířena o družstvo pátračů.²²⁵ Záložně-výcvikový prapor zabezpečuje vedle výcviku nových pohraničnicků také provádění výcviku vojáků ze zálohy a nově též výcvik vybraných pohraničnicků pro funkce mladší kontrolor, pohraniční hlídka-pátrač, pozorovatel-signalista.²²⁶ Systém tabulkového pokrytí velitelských funkcí rámcových rot záložně-výcvikového praporu zůstává zachován, i když k němu „jsou zařazováni ve velkém počtu funkcionáři, kteří mají být propuštěni ze služebního poměru, nebo se neosvědčili na jiných funkcích.“²²⁷

Závěrečné období fungování 5. brigády PS Cheb má z hlediska změn v sestavě útvaru počátek v únoru 1990, kdy rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 24 z 12. 2. 1990 je dnem 14. 2. 1990 zrušen politický aparát²²⁸ a rozkazem č. 16/1990

222 Tamtéž, k. 40, inv. j. 32, Rozkaz velitele 5. brigády PS č. 077/83 z 25. 10. 1983; tamtéž, inv. j. 1657–1674, inv. j. 1747–1764, inv. j. 1837–1854.

223 Ne dříve než 26. 10. 1983 – jak vyplývá z rozkazu velitele 5. brigády PS č. 077/83 (tamtéž, inv. j.32). Dle pohraničních knih však nejpozději k 1. 1. 1984.

224 AMV Brno-Kanice, f. 2342, k. 40, inv. j. 32, Rozkaz velitele 5. brigády PS č. 077/83 z 25. 10. 1983.

225 Tamtéž. AMV Brno-Kanice, f. 2342, k. 118, inv. j. 319, čj. 00330/89 z 24. ledna 1989, s. 7.

226 AMV Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, balík B/24, čj. 00690/81 z 30. 10. 1981.

227 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, čj. 00330/89 z 24. ledna 1989, s. 9.

228 Jak Politická správa PS OSH, tak politická oddělení brigád a další funkční místa politického aparátu. Dnem 15. 2. 1990 jsou zřízena na stupni brigád oddělení výchovy a kultury, skupiny výchovy a kultury na stupni prapor a na stupni rota samostatní důstojníci pro výchovu a kulturu. Cit dle AMV Brno-Kanice, f. 2343, balík 58, rozkaz velitele 7. brigády PS z 6. 3. 1990.

dochází k vynětí oddělení pasových kontrol z působnosti Hlavní správy PS OSH dnem 15. 2. 1990. Následně byly rozkazem MV ČSSR č. 17/1990 zřízeny referáty pasové kontroly, podřízené Úřadovně pasové služby a cizinecké agendy Plzeň a Úřadu FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu Praha. V konkrétním případě to znamená předání OPK (nyní referátů pasové kontroly) Cheb, Vojtanov a Boží Dar Úřadovně pro pasovou službu a cizineckou agendu Plzeň.²²⁹ Referátu pohraniční kontroly Cheb-Pomezí měla poskytovat výpomoc pohraničnický základní služby až do svého zrušení v listopadu 1990 střelecká rota OPK Pomezí.²³⁰

Vzápětí byly zrušeny jednotky pomocníků Pohraniční stráže²³¹ a vedle organizačních opatření rušících dosavadní systém ochrany státních hranic bylo podle počásí od druhého čtvrtletí 1990 započato s likvidací ženíjnětechnických zařízení v úsecích pohraničních rot.²³² Ženíjnětechnická zabezpečení byla odstraňována vlastními silami každé pohraniční roty, k vytahování betonových sloupů trasy zátarasů a signální stěny byla určena ženijní rota brigády.²³³ Během roku 1990 je signální stěna stažena, odstraňování sloupové trasy však nebylo dokončeno a pokračovalo ještě od jara roku následujícího.²³⁴

V druhé polovině roku 1990 bylo provedeno zrušení pohraničních rot 2. Pastviny, 3. Újezd, 5. Nový Žďár, 6. Polná, 10. Svatý Kříž, 11. Hrozatov [sic!], 13. Dyleň, 16. Branka, velitelství praporů PS Cheb, Aš (Krásná), Halže, úsekových oddělení OSH Verněřov a Nové Hamry.²³⁵ Zbývající pohraniční roty rovněž končí v druhé polovině roku svou činností s odchodem vojáků do zálohy.²³⁶ Na základě rozkazu náčelníka HS PS OSH č. 0059 z 26. 11. 1990 k přechodu na poloprofesionální ochranu státních hranic byla zřízena oddělení OSH Trojmezí, Ašská, Dubina, Pomezí, Hraničná, Mýtina, Slatina, Broumov, Pavlův Studenec a umístěna v objektech bývalé 1., 4., 7. roty, roty OPK, 9., 12., 14., 15. a 17. roty. Původní oddělení OSH na hranici se Saskem byla ponechána podle stávající dislokace: Boží Dar, Potůčky, Nové Hamry, Bublava, Kra-

229 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, čj. 0451/90 z 28. 2. 1990, Protokol o předání oddělení pasových kontrol a další součinnosti referátů pasové kontroly s PS útvarem 8842 Cheb.

230 Tamtéž, příloha k čj. 0451/90 z 28. 2. 1990.

231 Tamtéž, k čj. 022/1990 z 4. 5. 1990, Protokol o předání a převzetí funkce velitele 15. pohraniční roty, s. 1: „Jednotky PPS byly ke dni 30. 4. 1990 zrušeny.“ Zrušení jednotek pomocníků PS nařídil na základě rozkazu MV ČSSR č. 43 z 23. 3. 1990 náčelník HS PS OSH rozkazem č. 08 z 29. 3. 1990. Viz AMV Praha, přírůstek č. 600, svazek Rozkazy 1990. Jednotky měly být zrušeny k 1. 4. 1990. Zmiňované datum 30. 4. souvisí s časovou prodlevou provádění příkazu u brigády.

232 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, k čj. 022/1990 z 4. 5. 1990, s. 1. – Harmonogram prací byl dán rozkazem náčelníka HS PS OSH č. 03 z 15. 2. 1990, přičemž takto byly zahájeny i práce na rušení hraničního pásma. Viz AMV Praha, přírůstek 600, svazek Rozkazy 1990.

233 Tamtéž, čj. 031/1990 z 28. 6. 1990.

234 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 320, čj. 0272/1991 z 19. 3. 1991. – Splněním úkolu byly vytvořeny podmínky k využívání bývalého prostoru hraničního pásma pro hospodářskou a veřejnou činnost. Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS č. 57 z 13. 8. 1991 nařizoval dokončení těchto prací, včetně zrušení bývalých střelnic, učebně-výcvikových základů, opěrných bodů rot a tuto půdu protokolárně předat do užívání příslušným místním organizacím. Viz AMV Praha, přírůstek č. 600, svazek Rozkazy 1991.

235 Tamtéž, inv. j. 331, čj. OSH-0271/1991, 18. 3. 1991, Zpráva o provedení dokumentační kontroly a zrušení jednotek.

236 Tamtéž, inv. j. 1855–1872.

slice, Luby, Vojtanov, Verněřov, Doubrava, Hranice. Byl zrušen politický aparát PS OSH a ustaveny orgány výchovy a kultury.²³⁷ Se změnou koncepce zabezpečování ochrany státních hranic je dnem 31. 12. 1990 zrušena 5. brigáda PS a dnem 1. 1. 1991 je zřízena Správa ochrany státních hranic Cheb, podléhající nikoli již HS PS OSH, ale Hlavnímu velitelství PS OSH (HV PS OSH).²³⁸ I přes zrušení pohraničních rot si začátkem roku 1991 podržela Správa OSH Cheb charakter vojenského tělesa. Vojáci základní služby jsou umístěni u zabezpečovacích jednotek – u velitelské, spojovací, ženijní roty, roty týlového zabezpečení a záložně-výcvikového praporu, někteří také u oddělení OSH. Přibližně polovina počtu je odvelena na různé výpomoci krajským správám VB Ústí nad Labem a Plzeň, event. správám OSH Košice a Banská Bystrica.²³⁹

Na základě rozkazu náčelníka HS PS OSH č. 0059 ze dne 26. 11. 1990 bylo předáno 15. března 1991 do podřízenosti Správy OSH Domažlice úsekové oddělení OSH Cheb, výše zmíněná oddělení OSH od Lubů až po Pavlův Studenec, chovná stanice služebních psů Nový Žďár, technická ošetřovna Aš, v oblasti materiálně-technického zabezpečení referáty pasové kontroly Vojtanov, Aš, Cheb-nádraží, Pomezí, Svatý Kříž a samostatný prapor Dolní Žandov.²⁴⁰ Správě OSH Cheb po předání zbývajících O OSH od Kraslic až po Boží Dar útvaru OSH Ústí nad Labem zůstávají v podřízenosti opuštěné objekty bývalých rot PS, v nichž nebyla dislokována nová oddělení OSH (viz výše).²⁴¹

Koncem srpna 1991 vešel v platnost zákon o Federálním policejním sboru (FPS) (zákon č. 333/1991 Sb. a č. 334/1991 Sb.). Tím se všichni příslušníci Správy OSH stali policisty, příslušníky Federálního policejního sboru – útvaru Pohraniční policie (PP).²⁴² Převod do řad policie byl poslední změnou během čtyřicetileté existence útvaru. Na sklonku roku 1991 bylo totiž rozhodnuto činnost útvaru Pohraniční policie Cheb ukončit. Plnění úkolů bojové pohotovosti mělo být ukončeno do 31. 12. 1991. Likvidace útvaru byla provedena na základě rozkazu ředitele Pohraniční policie FPS č. 80/91 v období 1. 1.–25. 4. 1992. Objekty a zařízení, včetně smluvních závazků,

237 Tamtéž, inv. j. 319, čj. 00240/91 z 24. 1. 1991.

238 AMV Brno-Kanice, přírůstek čj. ASU-00693/AK-95, balík č. 78, Denní rozkaz náčelníka Správy OSH Domažlice č. 5/1991 z 29. 1. 1991, s. 3n.

239 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, čj. 00240/91 z 24. 1. 1991, s. 2n. – Cca 60 příslušníků mělo posílit ochranu státní hranice v úseku Správy OSH Banská Bystrica (rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 034 z 26. 7. 1990), 400 příslušníků 5. brigády pak bylo uvolněno pro (krajskou) Správu VB Ústí nad Labem a 230 pro (krajskou) Správu VB Plzeň (rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 041 z 25. 10. 1990). Viz AMV Praha, přírůstek 600, svazek Rozkazy 1990.

240 Tamtéž, inv. j. 327, čj. OSH-0260/91 z 15. 3. 1991; AMV Brno-Kanice, přírůstek čj. ASU-00693/AK-95, balík č. 78, Denní rozkaz náčelníka Správy OSH Domažlice č. 15 z 2. 4. 1991, s. 4n.

241 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 319, čj. 00240/91 z 24. 1. 1991, s. 9.

242 AMV Brno-Kanice, přírůstek čj. ASU-00693/AK-95, balík č. 2, čj. PVP-061/ST-91 z 6. 12. 1991, s. 1. – Zákon 333/1991 Sb. rušil řadu dosavadních norem, mj. zákon č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic; vyhlášku FMV č. 59/1976 Sb., o pomocnících Pohraniční strážě; nařízení ministra národní bezpečnosti č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční strážě použít zbraně.

byly předány Velitelství Pohraniční policie Domažlice. Činnost útvaru Pohraniční policie Cheb tak byla k 25. 4. 1992 ukončena.²⁴³

Závěr

V tomto článku jsme se zaměřili na načrtnutí základních tendencí organizačního vývoje 5. brigády PS Cheb od jejího vzniku až do zrušení. Je třeba konstatovat, že značné obtíže působilo to, že některé prameny nejsou vlivem spisové praxe Pohraniční strážě dochovány po celé období a jejich náhrada jinými nebyla právě jednoduchá.

Období budování a ustálení systému tzv. ochrany státní hranice v první polovině 50. let bylo provázeno největším počtem organizačních změn. Ty se týkaly všech článků brigády a byly dány precizací způsobu služby na státní hranici, výstavbou tzv. ženižnětechnického zabezpečení a zajišťováním činnosti útvaru. V dalším období se při malých změnách v podstatě udržuje organizace, v níž se začíná projevovat omezenost zdrojů. To se stává zjevným v 60. letech, kdy je předešlá struktura modifikována organizačními změnami na všech úrovních – ať už jde o rušení rot, snižování počtu praporečnických velitelství či akcentování otázek obrany státu. Řada těchto z velké části úsporných opatření vrcholí rokem 1966, kdy je chebská pohraniční brigáda společně s celou Pohraniční stráží převedena do resortu obrany: chebské brigádě je zkrácen úsek střežení v důsledku rušení vojskové ochrany státní hranice s NDR a předání několika rot plánské brigádě. Přitom dochází k rušení praporečnických velitelství a současně začíná organizační struktura odrážet uzpůsobení se vývoji vojenské techniky.

Zpětný převod brigády (a Pohraniční strážě jako celku) k ostatním bezpečnostním složkám do resortu vnitra k 1.1.1972 je důsledkem opětovného nárůstu pokusů o nedovolený přechod státní hranice po srpnu 1968 a přijatého modelu dohledu bezpečnostních složek nad společnostmi, avšak současně je počátkem období, které je na organizační změny daleko chudší. Změny se koncentrují do let 1973–1976 – ať už jde o znovuzavedení praporečnických velitelství či opětovné převzetí části rot po plánské brigádě. Velitelství brigády rovněž přebírá ochranu části úseku hranice s NDR. Ačkoli rostoucí turistický ruch je stálou příčinou zavádění organizačních změn, tyto již nejsou bez zvýšení počtu míst dostatečně účinné, resp. se od nich po čase ustupuje. Výrazným limitem statickosti organizační struktury brigády až do roku 1989 jsou také meze ekonomické, když neustále rostou náklady na udržování i technické inovace systému ochrany státní hranice.

Změn v organizaci chebské brigády jsme si všímali jednak na úrovni velitelských článků – velitelství brigády a praporů, jednak na úrovni rot. V případě velitelství jsme

243 AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 326, Plán likvidace útvaru Cheb, čj. 0447/91 z 5. 12. 1991; AMV Brno-Kanice, přírůstek čj. ASU-00693/AK-95, balík č. 82, příloha k čj. PVP-049/VO-92 z 24. 4. 1992, Protokol o ukončení činnosti útvaru Pohraniční policie Cheb.

se zabývali i návazností či spojitostí změn na velitelství brigády se změnami u velitelství praporu a jeho zabezpečovacích jednotek. Na úrovni pohraničních rot jsme se snažili podat vedle změn struktury a systemizovaných počtů též pokud možno podrobný výčet dislokačních změn. Změny počtů a dislokace se totiž jeví jako zajímavé nejen z hlediska regionálního, ale lze je dát i do souvislosti se snahami zmírňovat náklady na střežení státní hranice a kupř. též s růstem propracovanosti systému v ochraně státních hranic.

Mnohé popsané proměny organizace brigády měly obecnější ráz: byly uskutečněny i u jiných brigád, vždyť 5. brigáda byla jednou z pěti (později ze čtyř) brigád na hranici s NSR, nemluvě již o změnách spjatých se změnou resortní podřízenosti Pohraniční stráže. Totéž může pak samozřejmě platit i o organizaci ochrany státní hranice s NDR. Popsáním organizačního vývoje chebské brigády jsme chtěli přispět k poznání systému ochrany státní hranice, jehož byla organizace pohraničního útvaru jednou z důležitých složek.

POUŽITÉ ZKRATKY

AMV	Archiv Ministerstva vnitra
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSLA	Československá lidová armáda
FMV	Federální ministerstvo vnitra
FPS	Federální policejní sbor
HS OSH	Hlavní správa ochrany státních hranic
HS PS	Hlavní správa Pohraniční stráže
HS PS OSH	Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
HS PVS	Hlavní správa Pohraniční a vnitřní stráže
IVVR	investiční výstavba ve vlastní režii
KO OSH	krajský odbor ochrany státních hranic
MNB	ministr/Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MV	ministr/Ministerstvo vnitra
O OSH	oddělení ochrany státních hranic
OPK	oddělení pasové kontroly/oddělení pohraniční kontroly (1955–1965)
OSH	ochrana státních hranic
PO	pohraniční oddělení
PS	Pohraniční stráž
PS OSH	(jednotky) Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
PSú	útvár Pohraniční stráže
PTRŠ	protitankové řízené střely
RMV	rozkaz ministra vnitra
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPK	skupina pohraniční kontroly
TR MNB	tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti
TR MV	tajný rozkaz ministra vnitra
VB	Veřejná bezpečnost
VKR	vojenská kontrarozvědka
VZP	voják z povolání
ZVP	zástupce pro věci politické
ŽTZ	ženijnětechnické zabezpečení

Příloha č. 1 Schéma organizace 5. chebské pohraniční brigády v polovině ledna 1952

Velitelství brigády Cheb			
tzv. užší velitelství (velitel, ZVP, zástupce pro tyl, pobočník)			
Sektor I. – štáb (54) náčelník štábu, ženijní náčelník, chemický náčelník oddělení I/1 – operační oddělení I/2 – zpravodajské (referát výzvědný, referát obranný) oddělení I/3 – škol. oddělení I/4 – organizačně-doplňovací oddělení I/5 – spojovací oddělení I/6 – šifrovací oddělení I/7 – kancelář		Jednotky přímo podřízené velitelství brigády: (179) velitelská četa (28) spojovací rota (52) automobilní rota (60) ženijní četa (30) hospodářská rota (9)	
Sektor II. – politický (11)		Poddůstojnická škola pěší (221, vč. 152 frekv.)	
Sektor III. – tyl (60+4) sekretariát tylu oddělení III/1 – výzbrojní oddělení III/2 – proviantní oddělení III/3 – výstrojní oddělení III/4 – ubytovací oddělení III/5 – automobilní oddělení III/6 – zdrav. oddělení III/7 – veterinární		Záložní oddíl (170)	
Oddělení IV. – finanční (5)			
Vojenské prodejny (3)			
Celkem velitelství bez podřízených jednotek 137+4			
Velitelství praporů			
1. prapor Hranice (100)	2. prapor Aš (100)	3. prapor Cheb (100)	4. prapor Cheb (100)
tzv. užší velitelství praporu (3), velitel, ZVP, zástupce pro tyl oddělení I. – štáb (12) oddělení II. – politická skupina (2) oddělení III. – tyl (13) (se zdravotní skupinou)			
Podřízené jednotky velitelská rota (70): pěší četa (36), spojovací četa (18), dopravní družstvo (10), hospodářské družstvo (3)			
7	7	6	5 pohraničních rot po 61

(Podle AMV Brno-Kanice, fond 2357, k. 23)

Příloha č. 2 Schéma organizace 5. chebské pohraniční brigády v období od března 1953 do počátku roku 1954**Velitelství brigády Cheb**

Velitelství (velitel, ZVP, náčelník štábu, zástupce pro zásobování, pobočník)	
Štáb (52) ženijní náčelník, chemický náčelník oddělení operační oddělení zpravodajské (skupina výzvědná, skupina obranná) oddělení bojové přípravy oddělení organizačně-doplňovací spojovací (skupina šifrovací, spojovací dílna a sklady) pomocná kancelář	Jednotky přímo podřízené velitelství brigády (177) velitelská četa (28) spojovací rota (52) automobilní rota (58) ženijní četa (30) hospodářská rota (9)
Politické oddělení (klub) (16 a 3)	Poddůstojnická škola pěší (210, vč. 152 frekv. míst)
Týl (55 a 24) vedoucí kanceláře oddělení dělostřelecko-technického zásobování (zbrojní dílna a zbrojní sklad) oddělení proviantního zásobování (proviantní sklad) oddělení intendantního zásobování (intendantní sklad a dílny) oddělení ubytovací (ubytovací sklad a dílny) automobilní služba (automobilní dílna) zásobování PHM oddělení zdravotní [!] oddělení veterinární	Záložní oddíl (167)
Finanční oddělení (3)	
Účtárna (2)	
Závodní kuchyně (4 civilní)	
Velitelství brigády bez podřízených jednotek: 133 a 31	

Velitelství praporů

1. prapor Hranice (95)	2. prapor Aš (95)	3. (5.) Hazlov (Vojtanov) (95)	4. (3.) Cheb ¹ (56)	5. (4.) Cheb ² (95)
tzv. užší velitelství praporu (velitel, ZVP, zástupce pro zásobování) štáb (12) politická skupina (2) týl (4) zdravotní skupina (2) veterinární skupina (2)				
Jednotky přímo podřízené velitelství praporu velitelská rota (70): pěší četa (36), spojovací četa (18), dopravní četa (9), hospodářské družstvo (4)				
7	5	6	6	5 pohraničních rot

(Podle AMV Brno-Kanice, fond 2357, k. 46)

¹ Nemá pěší četou a jeho dopravní četa je devítičlenná.² Prapor s velitelským stanovištěm ve Vojtanově byl v průběhu tohoto období zařazen na konec sestavy brigády.

Příloha č. 3 Struktura typů chebských rot v letech 1951 až 1955

Rok	1951	1952	1953	1953	1953	1954	1954	1954	1955	1955
Typ	61	61	46	52	61	46	52	61	47	53
Velitelství	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Velitelské družstvo	6;3 ³	10	10	10	10	10	10	10	10	10
3 pěší družstva	39	39	29	30	39	28	29	38	24	30
Družstvo TK	5	5	–	5	5	–	5	5	5	5
Družstvo služebních psů	1+3 ⁴	1+3	1+3	1+3	1+3	1+4	1+4	1+4	1+4	1+4

Příloha č. 4 Organizační schéma velitelství 5. brigády (červenec 1973)

Velitel brigády	náčelník štábu	operační oddělení	
		oddělení bojové přípravy	
		organizačně-mobilizační oddělení	
		spojovací oddělení	dílna; sklad
		ženijní náčelník	chem. dílna; sklad ženij. a chem.
		8. oddělení	tajná spisovna
	zástupce velitele pro věci politické	politické oddělení	
	kádrová skupina		
	zpravodajské oddělení	1. zpravodajská skupina Aš 2. zpravodajská skupina Cheb 3. zpravodajská skupina Halže	
	důstojníci pro OPK a PO		
	náčelník týlu	výbrojní služba	dílna; sklad
		proviantní služba	sklad
		výstrojní služba	sklad
ubytovací služba		dílna; sklad	
zdravotní služba		brigádní obvaziště obvaziště Aš; Halže	
	veterinární služba	veterinární ošetřovna	
finanční skupina			

(Podle AMV Brno-Kanice, f. 2358, inv. j. 185)

³ Druhý údaj – hospodářské družstvo.

⁴ Celkový počet příslušníků družstva je samozřejmě součtem. Sčítanci je vyjádřen počet pátracích a „obraných“ psů.

Příloha č. 5 Přehled osob působících na místech velitele a náčelníka štábu 5. brigády PS Cheb v letech 1951–1990⁵

Velitel brigády	Náčelník štábu
Okrouhlik František (1.11.1950–31.5.1951) (naposled uveden v podpisové doložce rozkazů velitele brigády – RVB – z 25.6.1951)	Švorc Jiří (2.12.1950–1.9.1951)
Marcij Ilja (10.6.1951–20.10.1951) (poprvé uveden v podpisové doložce RVB 27.6.1951, 20.10. předal funkci) Peprný Karel (20.10.1951–22.4.1953) (20.10. převzal, naposled v podpisové doložce RVB ze 7.5.1953)	Pokorný Vladimír (1.9.1951–10.10.1954) (naposled v podpisové doložce RVB z 1.9.1954, od 2.9.1954 má 30 dnů dovolenou, NŠ zastupuje Edvin Zejmon – ten uveden naposled v podpisové doložce RVB z 16.10.)
Galus Antonín (22.4.1953–22.12.1954) (poprvé v podpisové doložce RVB z 8.5.1953)	Ambroz Otakar (1.11.1954–23.12.1954) (poprvé v podpisové doložce RVB z 19.10.1954)
Ambroz Otakar (23.12.1954–12.10.1955)	Šedivý Ondřej ... (poprvé v podpisové doložce RVB z 9.3.1955, naposled v podpisové doložce RVB z 30.9.1955)
Pokorný Vladimír (1.11.1955–30.9.1956) (poprvé v podpisové doložce RVB dne 7.10.1955, naposled v podpisové doložce RVB z 31.8.1956)	Henyš Rudolf (1.11.1955–30.9.1956) (poprvé v podpisové doložce RVB z 3.10.1955)
Kroh Lubomír (1.10.1956–17.1.1962) (poprvé v podpisové doložce RVB z 6.9.1956)	Janů Jaroslav (1.10.1956–14.7.1958) (naposled v podpisové doložce RVB z 1.7.1958) Příbyl Eduard (1.9.1958–31.8.1960) (poprvé v podpisové doložce RVB ze 4.7.1958) Weis František (1.9.1960–31.7.1961) (naposled v podpisové doložce RVB ze 4.9.1961, od 5.9. deset dnů dovoleně)
Duda Miroslav (17.1.1962–31.1.1963)	Janů Jaroslav (1.9.1961–31.5.1962) (poprvé v podpisové doložce RVB z 11.9.1961, naposledy v podpisové doložce RVB ze 7.7.1962)
Janů Jaroslav (1.6.1962, zatímž místo nemocného Dudy –26.3.1970)	Ryšavý Karel (1.7.1962–31.3.1966)
Rychnovský Jan (1.4.1970–31.7.1974) Egermayer Jaroslav (2.8.1974–14.1.1976)	Egermayer Jaroslav (1.4.1966–14.1.1976) od 2.8.1974 i velitel
Tůma Miroslav (15.1.1976–30.9.1977) Šabata Josef (NŠ) je v době 25.10.1976–12.4.1977 pověřen funkcí velitele brigády	Šabata Josef (15.1.1976–1.10.1977) (přinejmenším 21.10.–1.12.1977 dle podpisových doložek RVB pověřen funkcí NŠ František Minha)
Šabata Josef (1.10.1977–31.10.1981)	Martiš Jozef (1.12.1977–14.5.1978) odborná stáž na místě NŠ (poprvé v podpisové doložce RVB ze 13.12.) Obruča Zdeněk (1.5.1978–30.9.1980) Minha František (zástupce NŠ) je 1.12.1978–10.4.1979 pověřen funkcí NŠ (podle podpisové doložky RVB přinejmenším od 16.10.1978 v zastoupení NŠ) Trávníček Ladislav (1.10.1980–31.10.1981)
Trávníček Ladislav (1.11.1981–31.12.1988)	Staněk Miroslav (1.5.1982–31.12.1986) (poprvé v podpisové doložce RVB z 15.3.1982)
Vitoň Václav (1.1.1989–31.12.1990)	Svoboda Jiří (1.1.1987–31.12.1990)
Kovářík Karel (1991)	Svoboda Jiří (1991 – Správa OSH Cheb)

⁵ Kurzívou v závorkách jsou uvedena data dle kádrových rozkazů nebo dle personálních spisů, event. předání funkce. Pokud mezi předchůdcem a nástupcem vznikla dle těchto údajů mezera nebo nebyly tyto údaje nalezeny, uvedli jsme upřesnění též dle rozkazů velitele brigády (RVB).

Příloha č. 6 Objekt pohraniční roty Trojmezí – počátek 80. let (stav před r. 1983)

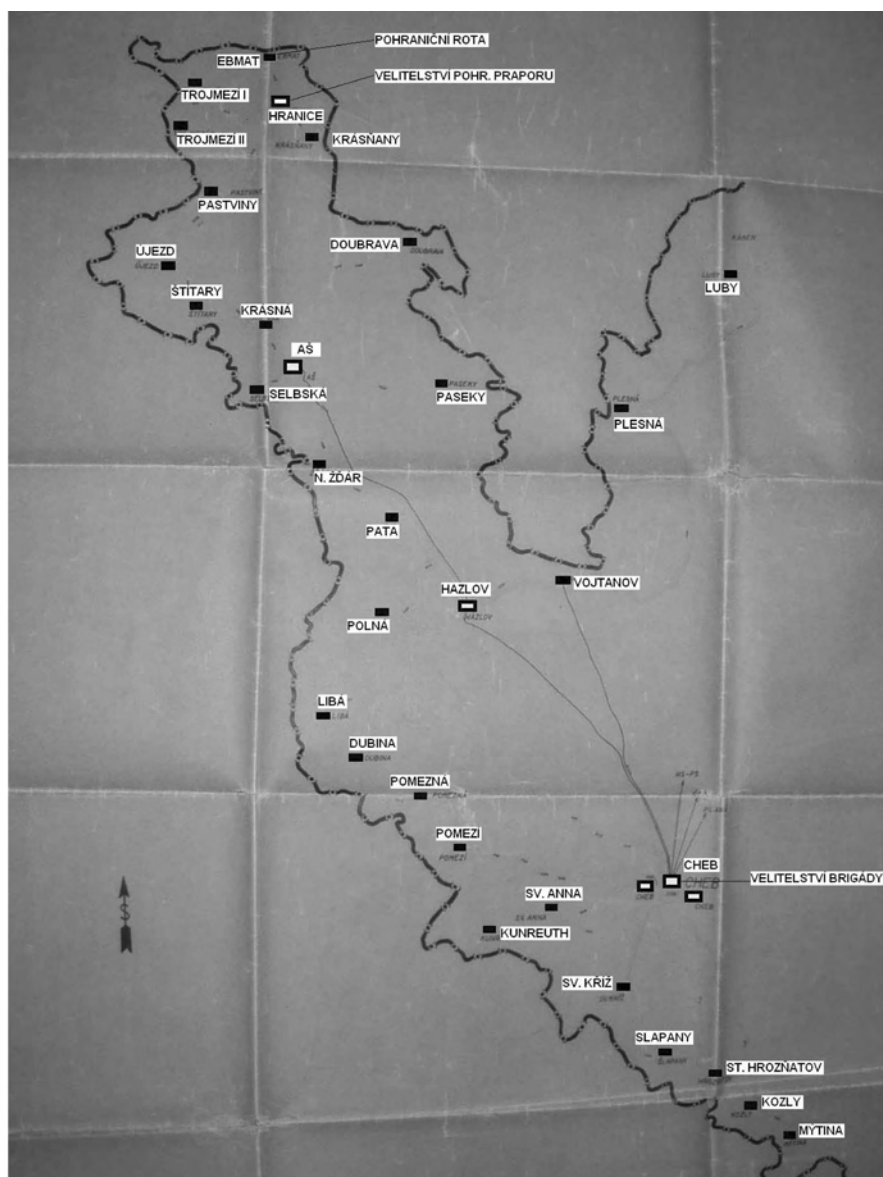
Foto z: RICHTR, V. – KOČÍ, R. – CÍSAŘOVÁ, B.: *Historie a současnost svazku Pohraniční stráž v Chebu*, AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 1419.

Příloha č. 7 Tzv. ženižnětechnická opatření poblíž Starého Hrozňatova

Úsek 12. roty Slapany, leden 1969, průsek, pozorovatelná, u lesa signální stěna, mezi stěnami kontrolní pás. (AMV Brno-Kanice, f. 2342, inv. j. 362)

Příloha č. 8 Plán dislokace jednotek 5. brigády PS Cheb, stav k 20. 10. 1954

(Podle AMV Brno-Kanice, 2357/VPS, k. 171)